

EKONOMICKÝ ČASOPIS | 2 1972 XX

Z OBSAHU

Z Valného zhromaždenia Slovenskej ekonomickej spoločnosti — Ladislav R e n -
d o š, K niektorým otázkam ekonomickeho myslenia v II. polovici šesťdesiatych
rokov — Ján Z e r v a n, Socialistický rozvoj Slovenska — Ján K ú k e l a k o -
lektív, Rozvoj československej ekonomiky v súčasnej etape vedeckotechnickej revolúcie — Andrej
L a n t a y, Prístupy ekonomickej vedy k zdokonaľovaniu plánovitého riadenia — Činnosť Slovenskej
ekonomickej spoločnosti v rokoch 1967—1970 — Karol V l a c h y n s k ý, Zisk ako kategória pod -
nikovej ekonomiky — Jozef K u b a č k a, Zhodnotenie doterajšieho vývoja poľnohospodárskej dane
(Diskusný príspevok k pripravovanej daňovej reforme) — Recenzie — Správy

VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

Z Valného zhromaždenia Slovenskej ekonomickej spoločnosti

Ladislav Rendoš, K niektorým otázkam ekonomickeho myslenia v II. polovici šesťdesiatych rokov	105
Ján Zervan, Socialistický rozvoj Slovenska	118
Ján Kúkeľ a kolektív, Rozvoj československej ekonomiky v súčasnej etape vedeckotechnickej revolúcie	127
Andrej Lantay, Prístupy ekonomickej vedy k zdokonaľovaniu plánovitého riadenia Činnosť Slovenskej ekonomickej spoločnosti v rokoch 1967—1970 (Hlavný obsah správy Hlavného výboru SES prednesenej predsedom prof. Dr. Š. Heretikom, DrSC na Valnom zhromaždení Slovenskej ekonomickej spoločnosti v Bratislave	143
State	
Karol Vlachynský, Zisk ako kategória podnikovej ekonomiky	166
Diskusia	
Jozef Kubačka, Zhodnotenie doterajšieho vývoja poľnohospodárskej dane (Diskusný príspevok k pripravovanej daňovej reforme)	182
Recenzie	
J. G. Fejgin, Lenin i socialističeskoje razmeščeniye proizvodiťnych sil — Z. Sláviková	199
S. S. Klaasen, L'équipement social dans la croissance économique régionale — S. Laiferová	202
Správy	
Konferencia o riadení zásob (L. Unčovský)	205
Správy ÚEK	206

Hlavný redaktor Andrej Lantay
Výkonná redaktorka Zdenka Sláviková
Redaktorka Katarína Rybanská
Tajomníčka redakcie Hana Smilková

Redakčná rada: Andrej Bajcura, Ivan Figura, Štefan Fišera, Štefan Heretik, Pavel Hoffman, Filip Hronský, Michal Hronský, Jan Iša, Miloš Jirges, Milan Kodaj, Ján Kúkeľ, Ivan Okáli, Jan Pívara, Pavol Rapoš, Štefan Samson, Eduard Šarmír, Ladislav Unčovský, Libor Zátapek, Ján Zervan

Adresa redakcie: Bratislava, ul. Gen. Dr. M. R. Štefánika č. 4, telefón 35761—5

Číslo bolo redakčne spracované v októbri 1971

Z Valného zhromaždenia Slovenskej ekonomickej spoločnosti

LADISLAV RENDOŠ

K niektorým otázkam ekonomického myslenia v druhej polovici šesťdesiatych rokov

Hlboké a kritické prehodnotenie doterajšieho vývinu marxistickej ekonomickej vedy u nás — ako celku i podľa jednotlivých disciplín a problémových okruhov — je predpokladom jej ďalšieho tvorivého rozvoja a zvýšenia jej spoločenskej účinnosti, najmä z hľadiska hospodárskej politiky našej socialistickej spoločnosti. Zhodnotiť celú problematiku vo všetkých jej súvislostiach a následkoch si vyžiada ešte veľa času a námahy. Možno však — ba je nevyhnutne potrebné — spracúvať čiastkové štúdie a zovšeobecnenia o vývoji ekonomického myslenia a jeho prejavov v posledných rokoch.

Socializmus nevzniká živelne, ale ako výsledok organizovanej, plánovitej činnosti miliónov ľudí v súlade s vedecky odôvodneným programom socialistickej výstavby. Rozpracovať tento program a uskutočniť ho môže len strana robotníckej triedy, ktorá — riadiac sa líniou vedeckého socializmu — môže uplatniť teoretické poučky marxizmu-leninizmu v ekonomickej politike a viesť všetkých pracujúcich k uskutočňovaniu tejto politiky.

Do problematiky chcem uviesť krátkym prehľadom ekonomickej situácie začiatkom šesťdesiatych rokov.

Začlenením Československa do spoločenstva socialistických krajín si náš štát zabezpečil základy pre svoj dlhodobý hospodársky vývoj.

V spolupráci so ZSSR a za jeho aktívnej pomoci sa výrazne prejavujú prednosti socialistického systému riadenia, dochádza k plnej zamestnanosti, spravodlivejšiemu rozdeľovaniu dôchodkov v prospech pracujúcich; uskutočňuje sa prestavba a modernizácia materiálno-technickej základne, rýchle zvyšovanie životnej úrovne a v neposlednom rade podstatné zvýšenie ekonomickej úrovne Slovenska.

Pod vedením Komunistickej strany Československa sa v povojnovom období dosiahli v rozvoji národného hospodárstva i životnej úrovne ľudu významné výsledky, výrazne dokumentujúce prednosti socialistického

spoločenského zriadenia. V pomerne krátkom časovom období rýchlym rozvojom výrobných síl a zmenou výrobných vzťahov, národné hospodárstvo dosiahlo úroveň, ktorá zaradila socialistické Československo už v prvej polovici šesťdesiatych rokov medzi hospodársky vyspelé priemyselné krajiny s dobrým životným štandardom, s vysokou úrovňou kultúry a vzdelanosti.

Vysoký vzrast úrovne výrobných síl a rýchly rozvoj spoločenskej výroby charakterizujú tieto údaje: hrubý spoločenský produkt vzrástol r. 1970 v porovnaní s rokom 1948 na 442 %, vytvorený národný dôchodok na 387 %, priemyselná výroba na 665 %, stavebná výroba na 718 %, poľnohospodárska výroba na 168 % a základné prostriedky na 214 %.

Rýchly rast spoločenskej produkcie bol umožnený predovšetkým vysokými prírastkami zamestnanosti. V roku 1970 pracovalo v národnom hospodárstve 7 034 000 osôb, čo bolo takmer o 1 489 000 osôb viac ako v roku 1948.

Tieto výsledky, i keď sa všetky možnosti nevyužili, sa dosiahli preto, lebo Komunistická strana Československa pri uskutočňovaní svojho hospodárskeho programu od začiatku sa usilovala o sústavné využívanie objektívnych zákonitostí rozvoja socialistickej ekonomiky.

Určité spomaľovanie tempa rozvoja začína signalizovať, že je nevyhnutné modernizovať štruktúru výroby a dosiahnuť vyššiu spoločenskú produktivitu práce. Presadenie kvalitatívnych zmien si vyžadovalo zdokonaľovať formy a metódy riadenia socialistickej ekonomiky, a tak skvalitniť tvorbu a realizáciu hospodárskej politiky strany. Vychádzajúc z tejto situácie, februárové plénum ÚV KSČ v roku 1957 vytyčuje požiadavku riešiť efektívnosť hospodárstva zdokonaľovaním systému riadenia. Jeho realizácia vyúsťuje do reformy riadenia v roku 1959.

Pod vplyvom úspechu predchádzajúceho obdobia sa preceňujú možnosti zrýchlenia ekonomického rozvoja. Do popredia sa kladú iba pozitívne črty a obchádzajú sa faktory limitujúce ďalší rozvoj. Výsledkom je nereálne naplánované tempo rastu a neriešenie celého rastu vecných problémov, najmä z hľadiska štrukturálnych premien.

Sústava riadenia z roku 1959 sa už spočiatku začína prejavovať ako málo účinná. Stroskotáva najmä funkcia podnikových normatívov, ktorá v hľadaní rezerv a vo využívaní intenzifikačných faktorov neprináša podstatné zlepšenie. Dôsledkom tejto skutočnosti zámery plánu sa dostávajú do protirečenia s reálnymi možnosťami a v konečnom dôsledku vedú k neúspechu päťročnice. Ďalšie východisko zo situácie vytyčuje XII. zjazd.

Neuspokojivý ekonomický vývoj roku 1962 i roku 1963 viedol k rastu napätia vnútorných vzťahov v národnom hospodárstve, čo sa prejavilo i v tom, že vytvorený národný dôchodok roku 1963 bol o 0,8 % nižší ako roku 1961. Pritom osobná a spoločenská spotreba rástla oveľa rýchlejšie ako národný dôchodok.

V rokoch 1964—1965 bolo národné hospodárstvo riadené len ročnými plánmi, pričom ich spoločnou črtou bola nevyrovnanosť základných vzťahov.

Napriek ťažkostiam bol v rokoch 1964—1965 obnovený rast celkovej spoločenskej výroby, ktorý sa prejavil priaznivo i v raste spoločenskej produktivity práce. Ekonomický rast sa však dosahoval za cenu neúmernej spotreby výrobných zdrojov, výrobná spotreba na jednu korunu národného dôchodku sa zvýšila z 1,17 Kčs roku 1963 na 1,27 Kčs roku 1965. Náročnosť tvorby jednej koruny národného dôchodku na základné fondy vzrástla z 2,39 Kčs roku 1963 na 2,59 Kčs roku 1965.

Obnovenie dynamiky v rokoch 1964—1965 nebolo však vyvolané dlhodobými a trvale pôsobiacimi činiteľmi, ale dočasne pôsobiacimi a prechodnými faktormi. Táto dynamika pritom nezabezpečovala zodpovedajúce proporcie a nevyriešila existujúce napätie v národnom hospodárstve.

Celé obdobie rokov 1961—1965 je charakterizované, na rozdiel od predchádzajúcich rokov, nízkymi tempami národného dôchodku, poklesom efektívnosti, a tým aj značnými stratami v národnom hospodárstve.

V druhej polovici šesťdesiatych rokov dochádza u nás k revízii niektorých postulátov marxistickej politickej ekonómie. Je to však vyvolané aj širšími súvislosťami politického a ekonomického vývoja v tej dobe. Prejavuje sa snaha predstihnúť vývoj reprodukčného procesu v kapitalistických štátoch, najmä tých jeho stránok, ktoré by azda bolo možné využiť pre riešenie vlastných ekonomických problémov. Tieto tendencie však vyúsťujú do jednoznačnej negácie socialistickej výstavby a do pozitívneho hodnotenia kapitalistického vývoja, čo je logický následok doterajšieho strategického úmyslu vytvoriť priestor pre realizáciu vlastných zámerov hospodárskej politiky.

V rokoch 1966—1967 sa podarilo udržať a zvýšiť dynamický vývoj v národnom hospodárstve z rokov 1964—1965.

V roku 1966 vytvorený národný dôchodok vzrástol o 9,1 % a roku 1967 o 5,3 %. Prevažná časť prírastku národného dôchodku sa dosiahla vzostupom spoločenskej produktivity práce, ktorá stúpila roku 1966 o 7,2 % a roku 1967 o 4,9 %. Priemyselná výroba vzrástla roku 1966 o 7,3 % a roku 1967 o 7,0 %. Poľnohospodárska výroba bola v rokoch 1966—1967 stabilizujúcim faktorom národného hospodárstva. Rastlinná produkcia po prvý raz prekročila predvojnovú úroveň a spolu s rýchlym rastom živočíšnej výroby umožnila po prvý raz po vojne kryť prírastok spotreby potravín z vlastných zdrojov.

V zahraničnom obchode, po poklese dovozu i vývozu do socialistických krajín, dochádza ku značnému zlepšeniu v roku 1967 a k vytvoreniu značného aktíva v platobnej bilancii.

Napriek tomu od druhej polovice roku 1967 a predovšetkým roku

1968 v úvahách o plánovaní, začínajú v teórii prevládať nemarxistické prístupy. Je to predovšetkým teória indikatívneho plánovania, v ktorom plán sa redukuje na všeobecnú smernicu vývoja národného hospodárstva a nie na záväzné ukazovatele. V tejto téze sa o národohospodárskom pláne už nehovorí ako o základnom a rozhodujúcom nástroji riadenia socialistickej ekonomiky. Národohospodársky plán stráca svoju prioritu a v rozpracúvaní systému riadenia začína trh vystupovať ako rovnocenný partner. I keď v makroštruktúre sa ešte pripúšťa rozhodujúca úloha národohospodárskeho plánu, avšak pre podniky je to trh a jeho vzťahy, na podklade ktorých sa má rozhodovať o základných problémoch. Ide o teoretické spojenie, v ktorom sa začína vynechávať taká podstatná súvislosť, ako sú vzájomné vzťahy makroštruktúry a mikroštruktúry, ktoré sa navzájom ovplyvňujú, a preto sú potrebné pre efektívny a proporcionálny rozvoj ekonomiky. V roku 1968 sa začína celkom otvorene hovoriť, že národohospodársky plán je iba orientačnou smernicou, ktorú mikrosféra, teda jednotlivé podniky môžu zabezpečovať len prostredníctvom určitej „klímy“, danej podnikovými záujmami. Následok týchto teórií je, že v tomto období dochádza nielen k strate autority centrálného riadenia, ale aj k jeho rozpadu, ekonomický vývoj sa stáva živelným, so všetkými svojimi známymi zápornými črtami. Možno teda konštatovať, že nástupom pravicových a revizionistických tendencií v ekonomike sa národohospodársky plán rozpadá, nie je už rozhodujúcim nástrojom riadenia, ale iba smernicou, ktorú na nižších stupňoch riadenia treba síce brať do úvahy, nie však plne rešpektovať. Vzájomné vzťahy makroštruktúry a mikroštruktúry v ekonomike sú týmto prerušené a vývoj v mikroštruktúre začína mať živelný charakter.

Počiatkové obdobie aplikácie zásad zdokonalenej sústavy riadenia, vyplývajúce z uznesenia januárového pléna ÚV KSČ z roku 1965, prispelo k zrýchleniu rastu dodávok tovaru pre vnútorný obchod a k zvýšenej aktivite v oblasti zahraničného obchodu. Avšak skôr ako toto úsilie mohlo v širšom meradle priniesť kladné výsledky, do riadenia ekonomiky začali prenikať tendencie, ktoré znamenali v značnej miere potlačovanie alebo i odklon od pôvodne stanovených zásad.

V rokoch 1968—1969 oportunistické postoje niektorých členov vedenia strany umožnili pravicovým a revizionistickým silám činnosť, uvádzajúcu do pochybnosti politické základy socializmu.

Ekonomické ťažkosti sa zneužívali na podkopávanie vedúcej úlohy strany, na oslabovanie existujúceho politického systému a na odmietanie výsledkov ekonomického vývoja Československa, ktoré sa dosiahli v minulých rokoch. Úplne sa opomínala skutočnosť, že Československo i napriek stagnácii hospodárstva v prvej polovici šesťdesiatych rokov a popri búrlivom vývoji radu krajín v povojnových rokoch si nielen udržalo, ale ďalej zlepšovalo svoje postavenie vo svetovej ekonomike. Podiel jeho priemyselnej produkcie na svetovej priemyselnej výrobe dosahuje 1,7 %,

čím zaujíma vo svete 12. miesto. Pritom podiel ČSSR na celkovom počte obyvateľstva je necelých 0,5 %; pokiaľ ide o podiel priemyselnej výroby na obyvateľa, dosahuje 14. miesto vo svete a 11. miesto v Európe.

Vo verejnej mienke sa vytvorili neoprávnené ilúzie o ďalšom rozvoji ekonomiky a vytyčovali sa veľkorysé zámery i napriek tomu, že neboli pre ne predpoklady najmä v existencii jasného, reálneho a vedecky zdôvodneného programu.

Nerešpektovali sa a ignorovali poznatky o národohospodárskom pláne a trhu v iných socialistických štátoch, predovšetkým v ZSSR, NDR a Maďarsku, kde v diskusiách o uplatňovaní tovarovo-peňažných kategórií sa uplatňoval a uplatňuje oveľa triezvejší prístup a experimentálna metóda vo vybraných podnikoch.

Postupne, ako sa v teórii čoraz viac zdôrazňuje význam trhu, začína sa napádať i to, o čo teoretikom trhového mechanizmu skutočne ide, a to je princíp socialistického vlastníctva. Ak sa trhové podmienky majú uplatniť, treba, ak nie odstrániť, aspoň narušiť princíp socialistického vlastníctva.

Boli názory, že socializmus treba chápať ako trhovú ekonomiku, že trhový mechanizmus bude dodávať kritériá pre rozvoj ekonomiky. Uvedené názory treba odmietnuť, teoreticky vyvrátiť a vylúčiť z národohospodárskej politiky, a to z viacerých dôvodov.

1. Preceňovanie trhového mechanizmu v sústave plánovitého riadenia nadradzuje správanie trhových subjektov — podnikov nad štátne a politické rozhodovanie a rozhodovanie o ekonomických procesoch sa opiera o čiastkové podnikové kritériá, vychádzajúce predovšetkým z trhu. To znamená otvorenie dverí prenikaniu maloburžoázneho liberalizmu do sústavy plánovitého riadenia, pre ktorý je typické neutralizovať vplyv centrálnej regulácie ekonomických procesov, čiže zbaviť podniky vplyvu centrálnej regulácie a vystaviť ich voľnej hre trhových síl; samozrejme, so všetkými negatívnymi dôsledkami, ktoré z toho plynú.

Voľná hra trhových síl, nutne produkovaná trhovou ekonomikou, pohlcuje princípy socializmu a neguje priamo jeho podstatu.

Socializmus je spoločenstvom práce prekonávajúcim voľnú hru trhových síl v hraniciach celospoločenskej kooperácie práce.

Práve v centrálnej regulácii celospoločenskej kooperácie spočíva základná prednosť tohto spoločensko-ekonomického systému. Na úrovni samostatných trhových subjektov sa uvedená základná prednosť socializmu nedá rozvinúť a zabezpečiť. Produktívna sila práce, ktorá za socializmu vzniká zo zjednotenia práce v hraniciach celospoločenskej kooperácie, to je to nové, čo socializmus pridáva výrobným silám preberaným od kapitalizmu, to je jeho prednosť. Zavedením samostatných trhových subjektov je táto prednosť negovaná. Socializmus a komunizmus podľa predstáv klasikov marxizmu-leninizmu o budúcej spoločnosti speje k samospráve, ale už vtedy, keď spoločenstvo ľudí a stupeň rozvoja výrobných

síl poskytne výrobcom možnosť kontroly nad podmienkami ich činného sebauplatnenia, nad podmienkami, ktoré na pôde trhových vzťahov sú ponechané náhode, ktoré sa voči kolektívom a jednotlivcom osamostatňujú v dôsledku odlúčenosti výrobcov od seba navzájom.

2. Trhový mechanizmus nie je spoľahlivý pre plánovité riadenie, pretože vo svojej podstate je systémom spätnej väzby. Ako sústava spätnej väzby môže informácie dodávať ex post, nie však ex ante.

Cena je napr. schopná reagovať na určité, na trhu už existujúce pomery, čiže neovplyvňuje príčiny, ale predovšetkým dôsledky, reaguje teda ex post. Cenový mechanizmus je zlým pánom, ale za určitých okolností môže byť dobrým sluhom.

Informácie o ekonomických procesoch dodávané ex post spravidla vyúsťujú do strát spoločenskej práce a v dôsledku toho spejú k istej živelnosti pre štrukturálne zmeny v ekonomike, a to najmä v podmienkach, keď spodná hranica investícií (objem investícií nutných pre určenú výrobu) nastupujúcich dráhu výrobného faktora sa podstatne zvýšila.

Rozhodovanie o týchto veľkých investíciách treba robiť so značnou stratégiou, aby to smerovalo k celospoločenským prioritám, a to najmä preto, že dnes sú výrobné faktory oveľa viac špecializované ako v minulosti. (Univerzálny charakter výrobných faktorov stále viac nahradzuje dôslednejšia špecializácia výrobných faktorov.)

Špecializácia výrobných faktorov vylučuje možnosť zámény výrobných programov. Preto nemožno pripustiť, aby impulzy pre štrukturálne premeny, pre mobilitu výrobných faktorov vychádzali z trhu.

Ak bol trhový mechanizmus spoľahlivý pre nižší stupeň rozvoja výrobných síl, dnes sa ako určujúci nástroj stáva nespoľahlivým. Akonáhle je sťažené rýchle prelievanie výrobných faktorov z odvetvia do odvetvia, je nutné stratégiu štrukturálnych zmien odvíjať od centrálnej regulácie plánovitého riadenia.

Bezprostrednú spoločenskú prácu treba zabezpečovať vo všetkých fázach reprodukčného procesu. Toto plánovité zabezpečenie hospodárskeho rozvoja prerastá rámec spätnej väzby, a tým objektívne prekonáva trhový mechanizmus.

3. Trhový mechanizmus do značnej miery preferuje ekonomické aspekty v spoločenskom systéme. Niet sporu o tom, že ekonomický systém, resp. ekonomický podsystem je jadrom celospoločenského systému. Avšak nie je jediným, popri ňom funguje celý rad iných systémov, ako napr. vzdelávací, vedy a výskumu, sociálneho zabezpečenia, kultúry, štátnej správy, vonkajších vzťahov a pod. Tieto jednotlivé systémy korelujú s ekonomickým systémom, ale na úrovni trhového mechanizmu ich nemožno navzájom prepojiť s príslušnou ekonómiou tak, aby smerovali k naplneniu sociálno-ekonomických cieľov pri spoločensky najprimeranejších výdavkoch — nákladoch práce.

Kombináciu týchto jednotlivých systémov možno dosiahnuť reguláciou

a plánovaním, ktorého efektívna realizácia sa opiera o ekonomické nástroje.

4. Jednostranná orientácia na trhovú mechanizmus objektívne deformovala i marxisticko-leninské chápanie vzťahu ekonomiky a politiky.

Preceňovanie funkcie trhového mechanizmu vo svojich dôsledkoch smerovalo k neutralizácii vplyvu politiky na ekonomiku, k neutralizácii politickej preferencie formovania economickej štruktúry.

Neutralizácia vplyvu politiky na ekonomiku smeruje k obmedzovaniu funkcií hlavných subjektov plánovitého riadenia, najmä na centrálnej úrovni, t. j. strany a štátu, ako nástroja moci robotníckej triedy.

Revizionistická koncepcia trhového modelu, presadzovaná v roku 1968, obsahovala tieto hlavné požiadavky:

1. Likvidovať mocenskopolitické postavenie robotníckej triedy a vedúcu úlohu komunistickej strany v oblasti ekonomiky, odstrániť robotnícke kádre z vedúcich funkcií v podnikoch a všetku kádrovú činnosť zveriť podnikovým radám, ovplyvňovaným pravicovými silami.

2. Namiesto demokratického centralizmu uskutočniť úplnú decentralizáciu ekonomického rozhodovania. Novým podnikovým vedeniam dať plnú samostatnosť hospodárskeho rozhodovania v podmienkach voľnej konkurencie podnikov, čo by vo svojich dôsledkoch znamenalo likvidáciu spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov. V súvislosti s tým sa požadovalo zrušiť odvetvové ministerstvá a doterajšie odborové riaditeľstvá sa mali premeniť na dobrovoľné záujmové združenia samostatných výrobcov.

3. Vplyv štátu na ekonomiku obmedziť na púhe regulovanie konjunktúry pomocou nástrojov tzv. dôchodkovej politiky, čo vo svojich dôsledkoch viedlo k postupnej likvidácii plánovitého riadenia národného hospodárstva.

4. Podniky, ktoré neobstoja v domácej či zahraničnej konkurencii, likvidovať, alebo umožniť ich kapitálové spojenie so zahraničnými koncernami.

5. Preorientovať zahraničný obchod na kapitalistické priemyslové štáty západnej Európy, a teda podstatne znížiť podiel zahraničného obchodu so Sovietskym zväzom a ostatnými štátmi organizovanými v RVHP.

Roku 1966 otvára diskusiu na svojich stránkach aj Ekonomický časopis SAV. Táto diskusia sa nesie v duchu rôznych názorov na otázku — štát ako vlastník a podnik ako operatívny správca. Chápanie socialistického vlastníctva, v ktorom podnik vystupuje len ako operatívny správca, sa v súvislosti s uskutočňovaním economickej reformy podáva ako sploštené.

Časť teoretického frontu sa rozchádza s chápaním štátneho vlastníctva ako vlastníctva všeludového. Pritom pokus o riešenie otázky, kto je nositeľom socialistického vlastníctva a akým obsahom naplniť spoločenské vlastníctvo, nevyúsťuje ešte jednoznačne do požiadaviek premeniť štátne

vlastníctvo na skupinové — podnikové. Uvedené teórie nie sú však náhodné. Riešenia, ktoré z nich vyplývajú sú ďalším rozpracúvaním oslabenia socialistického princípu riadenia prostredníctvom plánu. Z problému o podnikovom vlastníctve, ktorý sa najskôr javí ako teoretická otázka, sa nakoniec nastolila „demokratizácia“ národného hospodárstva. To potom vyúsťuje do tézy, že podnikom treba priznať autonómne konanie, tzn., že podnik môže všetko, čo nemá priamymi, prípadne inými predpismi zakázané. Podniky nemajú byť kontrolované, a tým aj usmerňované plánom, ale majú mať čo najväčší podnikateľský priestor. Ako také majú byť nositeľmi ekonomickej zodpovednosti a majú mať rozhodovacie právo o tej časti zisku, ktorá im zostane po splnení odvodových povinností. Tieto teórie nie sú nakoniec ničím iným ako postupná dezintegrácia socialistického systému riadenia. Chcú národné hospodárstvo najprv atomizovať, aby mohlo dôjsť k integrácii podnikov, ktorej základom podľa týchto teórií je vytváranie dobrovoľných zoskupení, pričom náplň týchto zoskupení mala mať svoje obmedzenie v podnikových záujmoch. Riadenie malo byť v rukách tzv. podnikových rád, ktoré mali rozhodovať o hlavných problémoch rozvoja podniku a okrem iného menovať, ako aj odvolávať riaditeľa podniku.

Podniky mali mať svoju vlastnú finančnú základňu, s ktorou môžu úplne voľne disponovať podľa svojich zámerov. Mali mať možnosť získavať prostriedky z rôznych zdrojov, napr. od odborových riaditeľstiev a iných podnikov, ako aj pôžičkami z banky, a tým získavať rozsiahly akčný priestor pre svoju podnikateľskú činnosť.

Hlásala sa zásada zväčšenia priestoru pre podnikanie. V riadení podnikov sa v širokej miere majú využívať vzťahy na trhu, a to tak pri výrobkoch, ako aj pri peňažnom trhu. Do riadenia podnikov má štát zasahovať len prostredníctvom tzv. finančných nástrojov, ako sú dane a odvody, pričom pre podniky sa má podstatne rozšíriť okruh voľných cien, ako aj možnosť nákupu devíz a v konečnom dôsledku aj voľný trh s devízami.

Je nesporné, že uvedené názory vo svojej podstate mali viesť k deštrukcii tak v oblasti riadenia, ako aj plánovania štruktúry národného hospodárstva a tiež vplyvu na výrobnú-hospodársku činnosť podnikov. Tým sa mala odstrániť rozhodujúca výhoda socialistickej spoločnosti vyplývajúca zo spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov. Uplatňovanie uvedených názorov v praxi malo viesť postupne k výraznejšiemu oddeleniu centrálnej sféry od podnikovej sféry, a tým aj k oslabeniu vplyvu centrálnych politických a hospodárskych orgánov, k zmene štruktúry socialistického štátu.

V tejto súvislosti možno aj na Slovensku zaznamenať nesprávne názory, že forma vlastníctva výrobných prostriedkov nemá pre praktické hospodárske riadenie veľký význam, že je to kategória, ktorá má viacmenej ideologickú povahu. I keď tento názor nebol veľmi frekventovaný,

predsa len utlmoval ekonomický význam formy vlastníctva výrobných prostriedkov a nahrával tým, ktorí sa vedome usilovali o odlúčenie podnikového majetku od štátu.

Neskôr sa už začína objavovať názor, že chápanie štátneho vlastníctva ako jednosubjektového, celospoločenského, neobstojí, vlastníkom výrobných prostriedkov nie je len štát ako celok, ale súčasne aj podnik, že je správne hovoriť o jednotnom štátnom vlastníctve, pričom treba zdôrazniť, že tu ide o „jednotu v mnohosti“. V skutočnosti išlo však jednoznačne o atomizovanie socialistického hospodárstva.

Názor, že štátne socialistické vlastníctvo vylučuje, aby k tým istým prostriedkom existovali ešte nejaké iné vlastnícke vzťahy, najmä zo strany štátnych socialistických podnikov, že „podnikovo-vlastnícky princíp predstavuje negáciu princípu všeludového vlastníctva, sa považuje za nedoloženú dogmu a za brzdu rozvoja teórie socialistického vlastníctva.

Argumentuje sa tým, že samostatné vlastníctvo socialistického podniku nielen ruší, ale naopak, predpokladá štátne socialistické vlastníctvo, je len jeho javovou formou, bez ktorej si vlastníctvo socialistického štátu zatiaľ nemožno predstaviť.

V období od januára 1968 dochádza aj v oblasti vnútorného obchodu k vážnym pokusom o presadenie „nových trhových koncepcií“, ktoré mali vyriešiť nahromadené problémy vývoja hospodárskej praxe v minulosti.

K týmto názorom patria predovšetkým navrhované opatrenia, ktoré sú atribútom hlásaného „trhového modelu“ ďalšieho rozvoja našej ekonomiky a ktoré treba hodnotiť ako negatívne prejavy v teoretickej oblasti tohto obdobia. Uvediem napríklad:

— riadenie národného hospodárstva celospoločenským plánom nahradiť živelným pôsobením trhu, a to predovšetkým *ujednotiť trh* a odstrániť existujúce zábrany medzi trhom tovarov a služieb, trhom peňazí a trhom práce, medzi trhom spotrebných tovarov a výrobných prostriedkov, vnútorným trhom a zahraničným trhom;

— vytvoriť priaznivé podmienky pre *rozvoj drobného osobného podnikania*, najmä na úseku služieb a remeselníckej výroby;

— postupne uvoľňovať ceny a odstraňovať deformácie, riešiť štruktúrne problémy našej ekonomiky aj za cenu „určitého rastu cien“ i „diferenciálneho rastu miezd“.

Procesy ekonomickej reformy, označovanej v určitom období ako „nová sústava riadenia“, sa primerane odrážajú aj v teoretických prístupoch k funkciám obchodu a k metodike riadenia obchodu.

Uvedené prístupy sa najvýraznejšie prejavovali vo vzťahu: a) k plánovaniu, b) k ekonomickým nástrojom a c) k obchodnej politike.

ad a) *Teoretické postoje k plánovaniu.*

Vo sfére obchodu v súvislosti s rozšírenými kritickými názormi na nedostatky v plánovaní sa vyskytli návrhy, že centrálny plán zabezpečenia maloobchodného obratu sa má nahradiť priamymi dohodami medzi

výrobnými a obchodnými podnikmi. Namiesto plánu zabezpečenia celkového obratu sa navrhovalo centrálné zabezpečenie minimálnych dodávok menšieho počtu vybraných druhov spotrebného tovaru v peňažných, resp. aj vo fyzických a sortimentných ukazovateľoch. Aj toto opatrenie však malo byť iba dočasné a malo sa meniť, zužovať postupujúcou stabilizáciou vzťahov medzi ponukou a dopytom.

Systém riadenia a plánovania v obchode sa kritizoval ako pozostatok viazaného vojnového hospodárstva a hospodárstva z obdobia bezprostredne po II. svetovej vojne, ktoré sa podrobnou reglementáciou snažilo zabezpečovať aspoň najnutnejšie, minimálne krytie potrieb. Namietalo sa, že „pridelovací systém“ potláčal skutočné ekonomické vzťahy medzi výrobou a obchodom, a tým jednu z ekonomických funkcií obchodu, spočívajúcu v čo najrýchlejšej realizácii spoločenského produktu v oblasti spotrebného tovaru. Ťažkosti sa prejavili až pri nahromadení značných zásob nepredajného tovaru alebo tovaru s pomalým obratom. Úvahy vyúsťovali do maximálneho rešpektovania trhového mechanizmu bez osobitného úsilia o hľadanie východísk v rámci riadenia plánom.

ad b) *Postoje k ekonomickým nástrojom* (najmä k obchodnému rozpätiu).

Vyskytli sa tiež úvahy o zavedení princípu závislosti odmeňovania pracovníkov v obchode od realizácie obchodného rozpätia. Názory smerovali k tomu, aby pohyblivá zložka mzdy sa rozdeľovala z časti obchodného rozpätia pomocou percentuálneho systému z tržieb. Toto by však nevyhnutne muselo viesť k menšej diferenciacii obchodného rozpätia, a tým k nerešpektovaniu skutočnej spotreby práce pri predaji, podľa jednotlivých tovarových skupín, resp. komerčných druhov. Celková tendencia vyúsťovala do záveru, aby sa vôbec neurčovali pevné sadzby obchodných zrážok pri tovaroch s voľnými a limitnými cenami a do chápania obchodného rozpätia ako rozdielu medzi nákupnými a predajnými cenami.

Aj keď sa z týchto úvah do praxe dostala iba časť (globalizácia obchodného rozpätia), výsledok sa začal prejavovať oslabením hospodárskeho vplyvu riadiacich orgánov na podniky.

ad c) *Vzťah k socialistickej obchodnej politike.*

Na rozdiel od celospoločenských zámerov, sledujúcich socialistickú obchodnú politiku, začali aj u nás prenikať myšlienky stelesnené v pojme „marketing“.

Ekonomickým základom marketingu ako komplexnej trhovej teórie bola situácia podnikov v niektorých kapitalistických štátoch v počiatočných štádiách nadvýroby, kedy bolo potrebné pokúsiť sa na širšom základe riešiť narastajúci rozpor medzi výrobou a spotrebou; pokúsiť sa o vytváranie trhu, alebo o anektovanie trhu likvidáciou konkurenta, alebo aspoň podstatným obmedzovaním jeho vplyvu na trhovou ponuku.

Na ekonomickej báze marketingu sa v trhových hospodárstvach počas

ďalších rokov veľa nezmenilo. Trhová ponuka sa zvyšovala novými technickými možnosťami hromadnej výroby tovarov a do istej miery aj služieb. Doterajšie skúsenosti sa stále viac nahradzovali metódami marketingu — dostupnými, pravda, iba najväčším podnikateľom — ktoré urýchlili proces koncentrácie, ekonomickej integrácie a hospodárskej internacionalizácie. Marketingová „filozofia“ teda nesleduje perspektívny cielavedomý rozvoj občanov, ale aj pokusom zosúladiť záujmy výrobcov, sprostredkujúcich článkov (obchodu) so súbežne ovplyvňovanými potrebami a záujmami odberateľov. Jej zmyslom je zabezpečiť dnes i v budúcnosti najvyšší možný zisk podnikateľskej činnosti a získať pre spoluprácu na tento účel ľudí.

Všetky marketingové teórie teda vychádzajú z ťažkostí, ktoré spôsobuje absolútna prevaha trhovej ponuky a jej stály rast nad dopytom, t. j. z typických vzťahov trhu odberateľa. Žiaden teoretik marketingu nerieši opačnú situáciu, stav prevyšujúceho trhového dopytu nad ponukou.

Všetky marketingové teórie vychádzajú z predpokladu, že rozhodujúcim regulátorom národnej ekonomiky je trh, a nie centrálny plán. Ak sa používajú pojmy plán a plánovanie, myslí sa tým konkrétna činnosť programovania výkonov podniku bez nárokov na riadenie makroproporcií. Snaží sa teda riešiť trhové situácie súborom marketingových opatrení a koordináciou čiastkových opatrení podnikateľskej, výrobnjej a odbytovej politiky bez centrálného plánu.

Podľa týchto princípov je marketing nástrojom riadenia a podnikateľskej filozofie na všetkých úsekoch podnikania, teda nielen pri výrobe spotrebného tovaru. Je to metóda riadenia mikroekonomiky so snahou, aby zásady z podnikovej sféry zasahovali aj makroproporčné vzťahy, a tým, aby bol trh absolútnym regulátorom celého ekonomického pohybu.

Túto základnú myšlienku komplexných marketingových teórií zrejme nie je možné aplikovať na naše národné hospodárstvo.

Prenikaniu týchto myšlienok napomáhali viacerí teoretici z oblasti obchodu, ale aj z iných ekonomických vedných disciplín. Aj keď poväčšine zdôrazňovali, že ide o prevzatie vedeckých metód výskumu trhu a ich aplikáciu na socialistické hospodárstvo, nekriticky preberali celý ďalší kontext teórie marketingu, od čoho bol iba malý krok k otázkam podstaty socialistických ekonomických vzťahov, vrátane vlastníctva.

Záver

Stručné vyhodnotenie vývoja ekonomického myslenia v posledných rokoch ukazuje, že ani ekonomická veda nebola ušetrená antisocialistických tendencií a rôznych deformácií. Niektorí z ekonómov v riešení

ekonomických problémov postupne prechádzali od princípov socialistického riadenia národného hospodárstva k princípom, ktoré nie sú zúčitateľné so socializmom a politikou komunistickej strany. Antimarkxistické názory v ekonómii sa najvypuklejšie prejavili a boli najviac hlásané práve v kľúčových otázkach riadenia národného hospodárstva, tam, kde riešenie problémov na nesprávnych princípoch mohlo najviac poškodiť národné hospodárstvo a zdiskreditovať politiku komunistickej strany a samého socializmu ako systému. K takémuto vývoju mohlo dôjsť hlavne preto, že rozvíjanie ekonomickej reformy, a tým aj „zdokonaľovanie systému riadenia“ sa stalo doménou v prevažnej miere takých ekonómov, ktorí boli teoretikmi a v riadiacej praxi ako aj v praxi riešenia národohospodárskych otázok mali len minimálne alebo prakticky žiadne skúsenosti. Pritom v rozvíjaní teórie používali buržoázno-ekonomické modely bez kritickej analýzy.

Druhá príčina tkvie v znižovaní ideologického významu marxistickej politickej ekonómie. Začínajú sa rozpracúvať v prevažnej miere metodologické otázky a riešenia niektorých čiastkových problémov, ktoré sa — a to by sa bolo vyžadovalo od našich ekonómov — neskúmajú z hľadiska možností ich integrácie v socialistickej sústave riadenia. Zvlášť vypukle sa to prejavilo pri tzv. uplatňovaní hodnotových vzťahov, kde postupné využívanie trhu plánom, širšia právomoc daná podnikom, vyúsťuje do nahradzovania plánu trhom a do elimitovania riadiacej funkcie štátu i rozhodujúcej úlohy komunistickej strany pri usmerňovaní ekonomických procesov.

Do teórie a postupne aj do praxe začínajú prenikať také nesprávne tendencie, ako je popieranie vedúcej úlohy štátu a strany, ako aj diktatúry proletariátu v ekonomických otázkach. Dochádza aj k pochybnostiam o samotných princípoch socialistického vlastníctva.

Vzhľadom na vývoj teoretického myslenia u nás v minulých rokoch a k nutnosti prekonania zbytkov revizionizmu v ňom, považujeme za nevyhnutné akcentovať aspoň niektoré tematické okruhy, ktorým je teraz treba v práci venovať prvoradú pozornosť. Ide najmä o otázky spoločenského vlastníctva, o otázky riadiacej funkcie štátu a plánu v socialistickej ekonomike, o otázky zdokonalenia sústavy riadenia a optimalizácie plánu, o otázky využitia modelovej a výpočtovej techniky pri procese plánovania a riadenia národného hospodárstva, o správne vymedzenie miesta a funkcie tovarovo-peňažných vzťahov v systéme plánovaného socialistického hospodárstva, o vypracovanie teórie hospodárskej politiky a ekonomických nástrojov socialistického štátu, o problémy späté s analýzou československej ekonomiky a prognózovaním jej vývoja a o vymedzenie postavenia socialistického podniku v systéme socialistickej ekonomiky. Pre ich aktuálnosť a závažnosť sa treba zmieniť ešte o ďalších dvoch tematických okruhoch, totiž o komplexnej otázke vedeckej a technickej revolúcie v jej ekonomickom kontexte

a o okruhu otázok týkajúcich sa hospodárskej spolupráce v rámci socialistickej svetovej sústavy a socialistickej ekonomickej integrácie.

Záverom by som chcel uviesť, že každý vývoj teórie je spojený s hľadáním a má právo na omyl. Skutočne tvorivý prístup k rozvoju teórie sa však môže vyvarovať jednostrannosti a chýb, ak je podrobený kolektívnej kritike a serióznemu kolektívnemu zhodnoteniu.

JĀN ZERVAN

Socialistický rozvoj Slovenska

Hlavným cieľom politiky KSČ pri výstavbe socializmu v podmienkach Slovenska bolo jeho ekonomické, kultúrne a sociálne vyrovnávanie na úroveň českých krajov, predovšetkým realizáciou urýchleného industrializačného programu. Už doterajšia fáza uskutočňovania týchto zámerov zaradila Slovensko medzi vyspelé industriálne krajiny. V tvorbe hrubého domáceho produktu na obyvateľa sa radí na popredné miesto v rámci krajín RVHP. Pre doterajší ekonomický rozvoj Slovenska bolo charakteristické budovanie odvetví národného hospodárstva, nadväzujúcich na vlastnú surovinovú bázu a na surovinové dodávky zo socialistických krajín, najmä zo ZSSR. Budovanie základných odvetví v tejto koncepcii zmenilo vnútornú odvetvovú štruktúru slovenského priemyslu a súčasne vyvolalo vysokú náročnosť na akumuláčnÉ zdroje, z hmotného aspektu najmä na surovinové a energeticko-palivové.

Rozvrátené a vojnou zničené hospodárstvo Slovenska vyžadovalo v prvých povojnových rokoch urýchlenú rekonštrukciu a pre zapojenie voľných pracovných síl do výrobnÉj aktivity aj značný presun výrobných kapacít z pohraničných oblastí v českých krajoch. V tom období bolo presunutých 337 závodov, ktoré vytvorili pracovné možnosti pre 24-tisíc pracovníkov, najmä v strojárskom, textilnom a potravinárskom priemysle. Táto akcia improvizovaného charakteru nestačila perspektívne riešiť potreby rozvoja Slovenska, a preto KSČ po Februári 1948 vytýčila generálnu líniu dynamického rozvoja socializmu na Slovensku v súlade s plánovanou prestavbou celého československého priemyslu a s prihliadnutím na prírodné, ekonomické a iné podmienky, najmä v rámci narastajúcej spolupráce so ZSSR a ostatnými socialistickými štátmi.

Program socialistickej industrializácie povzniesol úroveň Slovenska vo všetkých sférach života. Zabezpečil rozmach poľnohospodárstva, stavebníctva, dopravy a ostatných výrobných činností a tomu primeranú životnú úroveň našich pracujúcich.

Podiel Slovenska na spoločenskom produkte ČSSR dosiahol v súčasnosti 26,4 %. S rastom spoločenského produktu sa zvýšil i podiel Slovenska na tvorbe národného dôchodku ČSSR a r. 1970 dosiahol 27,5 % (podiel obyvateľstva Slovenska v ČSSR je 31,5 %). Tvorba národného dôchodku v relatívnom vyjadrení sa teda výrazne približuje k podielu

obyvateľstva SSR a v dohľadnej dobe sa očakáva relatívne vyrovnanie tejto veličiny.

Odvetvová štruktúra pri tvorbe národného dôchodku sa v základe zmenila. Podiel priemyslu na tvorbe národného dôchodku v roku 1970 bol 56,7 %.

Objem priemyselnej výroby na Slovensku sa v období budovania socializmu zvýšil až 12-krát, pričom sa vybuďovali také moderné výrobné odvetvia a nové odbory priemyslu, ako chemický, hutnícky, elektro-technický a strojársky priemysel. Novovybudované a modernizované odvetvia podmieňujú a zakladajú ďalší dynamický rozvoj Slovenska, ako aj celej integrovanej československej ekonomiky.

Priemysel palív, výrobkov z uhlia a ropy vzrástol 22,7-násobne. Dovoz ropy zo ZSSR umožnil vybudovať moderný chemický priemysel (najmä chemický gigant — Slovnaft) na Slovensku. Výstavba plynovodu *Bratstvo* zo ZSSR ďalej zvýši efektívnosť palivovo-energetickej základne Slovenska. Rozvoj výroby elektriny a tepla prevýšil r. 1970 celoštátnu produkciu z r. 1953 a vzrástol až 23-násobne. Napriek tomu nestačí kryť súčasné rastúce potreby hospodárstva Slovenska v elektrickej energii, ktoré na 83 % uspokojujú externé zdroje, najmä z ČSR a pomocou energetickej sústavy *Mier*. Potencionálne hydroenergetické zdroje Slovenska, ktoré reprezentujú 68 % z celoštátnych, sa zatiaľ využívajú len na 30 %. Postupné využitie týchto potencionálnych zdrojov umožní podstatne zlepšiť vlastnú energetickú bilanciu Slovenska.

Rozvoj hutníctva sa stal základňou pre naše najdôležitejšie odvetvie priemyslu — strojárstvo, ktoré spotrebuje v súčasnej dobe približne $\frac{2}{3}$ vlastných hutných výrobkov. Rozvoj hutníctva je založený na priaznivých ekonomických a prírodných podmienkach i polohe Slovenska z hľadiska spolupráce s krajinami RVHP. Dovoz železnej rudy zo ZSSR a kyvadlový systém prepravy koksovateľného ostravského uhlia umožnil vybudovať racionálne veľký hutnícky podnik VSŽ, ktorý v súčasnosti priaznivo vplýva na rozvoj Slovenska a tiež na celoštátnu ekonomiku. Významný je vyrábaný sortiment, progresívna technológia výroby ocele a automatizovaná kontinuálna výroba plechov. Tento kľúčový podnik sa ďalej rozvíja a zakladá možnosti rozvoja nových progresívnych odborov na Slovensku a zvýšenie jeho celkového spoločenského produktu.

Dovoz spotrebných surovín a intenzívne využívanie vlastnej surovinovej základne umožnilo zvýšiť výrobu čiernej metalurgie až 19-násobne a farebnej metalurgie až 26-násobne. Rozvoj farebnej metalurgie, najmä na báze dovážaného bauxitu a niklovej rudy, bol koncentrovaný do rozsiahlych podnikov v Žiari nad Hronom a v Sereďi.

Strojárska výroba na Slovensku zaznamenala za obdobie výstavby socializmu 25-násobné zvýšenie. Zaznamenali sa i jej pozitívne kvalitatívne zmeny. Vznikli nové výrobky a výrobné odbory, zodpovedajúce modernému chápaniu rozvoja strojárkeho priemyslu v ekonomicky naj-

vyspelejších štátoch. Podiel výroby výrobných prostriedkov v roku 1970 predstavoval 61,1 % z celkovej priemyselnej výroby. Celoštátna výroba niektorých výrobkov, ako rádioprijímačov, televízorov, uhlíkových výrobkov, valivých ložísk a pod., sa postupne sústreďuje prevažne na Slovensko. Napríklad podiel Slovenska na výrobe tvarovacích strojov tvorí 73 % z celoštátnej výroby, valivých ložísk 57 %, nákladných vagónov 52 % a elektrických práčok 55 %. Strojársky priemysel získal vedúce postavenie predovšetkým technickou úrovňou a stupňom koncentrácie výroby. Jeho rozvoj je jedným z najväčších úspechov socialistickej industrializácie Slovenska.

Chemický a gumárensko-azbestový priemysel vzrástol viac ako 28-násobne, pričom najväčší vzostup dosiahla produkcia umelých dusíkatých a fosforečných hnojív. Podiel tejto výroby na Slovensku dosiahol $\frac{2}{5}$ celoštátnej produkcie. Ďalší rozvoj výroby priemyselných hnojív pozitívne ovplyvní intenzifikáciu poľnohospodárstva. Vybudovanie chemickej základne na báze dovážanej ropy umožní rozvoj progresívnejších odborov a výrobkov, ako petrochémie, umelých hmôt a vlákien, ktoré podmieňujú rozvoj vo smere modernej štrukturálnej prestavby československej ekonomiky.

Objem priemyslu stavebných hmôt na Slovensku sa zvýšil približne 11-krát a dosahuje $\frac{1}{3}$ celoštátnej výroby. Disponuje bohatou surovinovou základňou vlastných zdrojov, čo umožnilo sprogresívniť technológiu v investičnej výstavbe a v niektorých ďalších odvetviach priemyslu.

Uprednostňovanie rozvoja základných odvetví priemyslu využívalo faktory urýchľovania celkovej dynamiky hospodárstva. Napriek tomu, že odvetvia výroby spotrebných predmetov — spracovateľské odvetvia — relatívne nezaznamenali taký rýchly vývoj, absolútne zaznamenali primeraný rast.

Vysoký stupeň rozvoja materiálnej základne na Slovensku pozitívne ovplyvnil celoštátnu výrobnú štruktúru a integračnú spätosť oboch národných republík. Sú s tým späté rozsiahle hmotné presuny vnútri štátu.

Zo Slovenska prevažujú dodávky prvovýroby, najmä z odvetvia čiernej a farebnej metalurgie, chémie a kooperačné dodávky strojárskych odborov a výrobkov potravinárskeho priemyslu.

Z Českej socialistickej republiky prevažujú dodávky strojárskeho priemyslu, najmä investičného charakteru, výrobky palivovo-energetického komplexu a výrobky spotrebného charakteru (najmä textilného a konfekčného priemyslu a tovarov pre domácnosť).

Vnútorne prepojenie československej ekonomiky je dnes charakterizované tým, že 20 % výrobných odborov na Slovensku doplňuje potreby hospodárstva ČSR. Niektoré vybudované kapacity svojou produkciou poväčšine prevyšujú potreby Slovenska a majú prevažne funkciu prvostupňovej fázy integrovanej výroby. Napríklad z celkovej výroby na Sloven-

sku sa do ČSR dodáva 82 % hliníka, 57 % ferozliatin, 100 % medi a 75 % niklu.

Pre vzájomné dodávky je zatiaľ vo všeobecnosti charakteristické, že výrobky zo Slovenska predstavujú vyššiu náročnosť na výrobné fondy a dodávky z ČSR obsahujú vyššiu mieru živej práce.

Na vzájomnú spätosť oboch národných hospodárstiev poukazuje podiel dodávok výrobkov z národnej tvorby spoločenského produktu, ktorý v SSR predstavuje 17,5 % a v ČSR 7,7 %, pričom v absolútnom vyjadrení dodávky z ČSR sú ročne vyššie asi o 7—8 mld Kčs.

Globálna špecializácia slovenského hospodárstva z hľadiska doterajšej delby práce v ČSSR má mnohé historické príčiny. V súčasnosti sa skúma jej racionalita. Koncepcia budovania nadväzných technologických procesov môže postupne zefektívniť túto štruktúru tiež z aspektu jej teritoriálnej realizácie, vzhľadom na postupné dobudovanie kombinátnej výroby a ďalšej vnútroštátnej špecializácie.

V súčasnom období sa prejavuje záujem o budovanie progresívnych výrobných programov, najvýhodnejších z hľadiska vplyvu na celkový dynamický rozvoj ekonomiky (petrochémia, plastické hmoty, automobilizmus, elektronika, obrábacie stroje a pod.). To podmieňuje delbu práce, špecializáciu a kooperačné vzťahy, prihliadajúce na rozhodujúce faktory umiestovania síl, kvalifikačnú štruktúru, socialistickú medzinárodnú delbu práce, a tak zefektívnili hospodársky komplex ČSSR.

Ďalšie štruktúrálné premeny sú založené už v rozostavaných akciách, ktoré pozitívne prispievajú k riešeniu energetickej situácie Slovenska, k rozšíreniu modernej surovínovej základne pre spracovateľský priemysel a pre stavebníctvo. V tejto päťročnici sa má priemyselná výroba na Slovensku zvýšiť viac ako 1,5-násobne a jej podiel na celoštátnom objeme dosiahne r. 1975 27,5 %.

V zmysle už uvedeného možno konštatovať, že súčasná situácia celej československej ekonomiky vyžaduje aj pre ďalšie obdobie uskutočňovať pomerne výrazné štruktúrálné zmeny, ktoré by pomohli prekonať jej kvantitatívne rastové bariéry, vytvorili by vhodné podmienky pre výraznejšie uplatnenie súčasného technicko-ekonomického pokroku a zvýšili by jej celkovú reprodukčnú účinnosť.

A práve v nadväznosti na túto skutočnosť československej ekonomiky, najmä pokiaľ ide o voľbu stratégie odvetvových štruktúrnych zmien a ich konkrétnu realizáciu, v našich súčasných podmienkach sa ukazuje veľmi výhodná možnosť organicky spojiť zamýšľané zmeny v odvetvovej štruktúre s premyslenou koncepciou dotvárania racionálneho priestorového usporiadania ekonomických činností a zámerného budovania rozvoja v jednotlivých oblastiach.

Koncepcia industrializácie Slovenska vyvolala značnú potrebu akumuláčnych zdrojov vzhľadom na budovanie odvetví vysoko náročných na základné fondy. Získanie týchto akumuláčnych zdrojov v podmienkach

doterajšej úrovne ekonomiky Slovenska, pri dodržiavaní celoštátnych kritérií v oblasti životnej úrovne, nebolo realizovateľné. Preto sa v záujme urýchleného ekonomického vyrovnávania oboch častí republiky presúvali potrebné akumuláčnne zdroje z centra a organizovala sa technická pomoc českej robotníckej triedy na Slovensku.

V období 1948—1970 predstavuje rozsah investícií do ekonomiky Slovenska celkom 348,8 mld Kčs, z toho do priemyslu 127,9 mld Kčs. Charakteristiké pre zámery investičnej politiky bolo sústreďovanie zdrojov do výstavby kľúčových podnikov, zamestnávajúcich väčší počet pracujúcich. Roku 1969 z celkového počtu národných priemyselných podnikov na Slovensku 56,8 % zamestnáva 1000 i viac pracovníkov. Z celkového počtu 225 podnikov je to 128 podnikov.

Výsledkom trvalého výrazného predstihu v investovaní, najmä do výrobných fondov, nie je len celkový rýchly rast ekonomického potenciálu Slovenska a zvýšenie jeho váhy v celoštátnej produkcii, ale aj výrazné kvalitatívne zmeny v jeho štruktúre, vybavenosti pracujúcich základnými výrobnými fondami a zabezpečenie relatívne vysokej zamestnanosti. (V období 1948—1970 vzrástol počet pracujúcich v priemysle o 374 tisíc.)

Vybavenosť základnými fondami na pracovníka v priemysle prevýšila úroveň ČSR (105,8 %). Základné fondy na Slovensku sú pomerne novšie a ich účinnosť je o 16,2 % vyššia ako v ČSR. Vyplýva to z rýchlejšieho tempa rastu základných fondov, ktoré sú relatívne menej opotrebované. Avšak vyššia účinnosť základných fondov v priemysle vyplýva hlavne z lepšieho časového využitia v dôsledku zvyšovania smennosti (koeficient smennosti SSR je 1,46 a v ČSR 1,36).

V súvislosti s rozsiahlou investičnou výstavbou na Slovensku sa rozvinula aj stavebná výroba, koncentrovaná prevažne do veľkých stavebných podnikov (len v 32 ústredne riadených podnikoch pracuje vyše 110 tis. pracovníkov). Vysoká koncentrácia podnikov spolu s ich technickou vybavenosťou umožnila zvýšiť objem stavebných prác viac ako 8-krát (1948—1970), a to z dvoch tretín rastom produktivity práce, zatiaľ čo počet zamestnancov v stavebníctve sa zvýšil len 2,9-krát (76,6 tis.).

V tejto päťročnici sa počíta s ďalším zvýšením objemu stavebných prác o 46 %, s orientáciou na znižovanie rozostavanosti, s rýchlejšími uvádzaním kapacít do prevádzky a zvýšením úloh v bytovej výstavbe. (Dodávateľským spôsobom sa ukončí na Slovensku 134 tis. bytov.) Uvedené úlohy sa dosiahnu najmä ďalším intenzívnym spriemyselňovaním stavebných procesov.

Socialistický spoločenský poriadok sa varí najvýraznejšie prejavil v zmene situácie slovenského poľnohospodárstva. Tu politika KSČ priniesla také úspechy, ktoré predčia aj najmodernejšie riešenie poľnohospodárskych problémov vo vyspelých kapitalistických štátoch. Uplatňo-

vanie politiky KSČ sledovalo rýchlo vybaviť poľnohospodárstvo na Slovensku základnými prostriedkami, investíciami do pôdy a priemyselnými hnojivami. V rokoch 1948—1970 sa investovalo do poľnohospodárstva celkom 85,7 mld Kčs, pričom v tejto päťročnici sa uvažuje s ďalšími investíciami v rozsahu 16 mld Kčs, z čoho vyše 32 % je plánované na strojovú vybavenosť. Základné prostriedky v minulom roku dosiahli 59 % úrovne ČSR a spotreba hnojív na 1 ha poľnohospodárskej pôdy dosiahla 168,5 kg [v ČSR 186,9 kg].

Pravda, politika KSČ sa prejavila vo výraznom zvýšení intenzity poľnohospodárskej výroby v oboch častiach nášho štátu. Pred vojnou sa na Slovensku dosiahlo z 1 ha poľnohospodárskej pôdy len 54 % úrovne hrubej výroby českých krajov. V súčasnosti sa dosahuje už 80 %, pritom niektoré druhy obilovín dosahujú úroveň ČSR. Súhrnné porovnanie intenzity poľnohospodárskej výroby SSR a ČSR nemôže byť úplným kritériom, lebo z celkovej výmery pôdy socialistického sektora pripadá v SSR 69,1 % na ornú pôdu, zatiaľ čo v ČSR 78 %. Podiel horských a podhorských oblastí v SSR je 32,1 % a v ČSR 28,9 %. Teda príčiny rôznej intenzity poľnohospodárstva vyplývajú aj z objektívne odlišných výrobných podmienok. Rastúca spotreba potravín, súvisiaca so zvyšovaním životnej úrovne obyvateľstva a nutnosť jej krytia predovšetkým z domácej produkcie, vyžaduje zabezpečovať poľnohospodársku výrobu aj v relatívne horších prírodných podmienkach, pri aktívnom dotovaní z centralizovaných zdrojov štátu.

Doterajší rozvoj poľnohospodárskej výroby, ktorá od roku 1948 vzrástla o 87 % a dosiahla 31 % z celoštátnej úrovne a trhovej produkcie, ktorá vzrástla 4-násobne (dosahuje 28 %), poukazujú na ďalšie možnosti intenzifikácie, najmä ďalším vybavením pôdy základnými prostriedkami, uplatnením účinnejších priemyselných hnojív a využívaním vysoko výkonných rastlinných odrôd, najmä sovietskych pšeníc, olejnatých semien a strukovín. Ich produkcia do roku 1975 sa má zvýšiť dvojnásobne. Zintenzívni sa i pestovanie kŕmnych plodín, a tým sa vytvoria podmienky na zvýšenie plánovaného stavu hovädzieho dobytku, hydiny a pod.

Vybudovanie industriálnej bázy, najmä chemického a strojárkeho priemyslu a využitie výsledkov výskumu tento intenzívny rozvoj poľnohospodárstva na Slovensku zabezpečia.

Všetky pozitívne výsledky rozvoja poľnohospodárstva bolo možné dosiahnuť socialistickým združstevňovaním, ako historickou formou premeny malovýroby na veľkovýrobu. Kým v buržoáznej republike priemerná výmera na poľnohospodársku usadlosť sa pohybovala v rozmedzí od 0,5 do 5,0 ha, koncentráciou pôdy do družstiev sa dosiahlo na Slovensku 723 ha priemernej výmery pôdy na jednotku JRD, pričom sa javí tendencia ďalšej koncentrácie družstevnej výroby. Tým sa sústredí väčší rozsah výroby do menšieho počtu poľnohospodárskych celkov a umožní sa ďalšie zefektívnenie poľnohospodárskej výroby.

Koncentráciu poľnohospodárskej výroby podporoval štát investíciami, úverovou politikou a kultúrno-výchovnou činnosťou, umožnil široko založenú mechanizáciu poľnohospodárskych prác, chemizáciu, veľké melioračné práce a pod. Predovšetkým vysoký stupeň mechanizácie poľnohospodárstva umožnil trvale uvoľniť 464 tis. pracovníkov pre potreby priemyslu a ostatných odvetví národného hospodárstva.

Dnešná stabilná úroveň, dosahovaná v hektárových výnosoch, svedčí o istej technickej a organizačnej sile našich poľnohospodárskych celkov. Ich ďalšia organizačná výstavba a vybavenosť, podporovaná dnešným silným strojárstvom a chemickým zázemím, ako aj rastom odborne pripravovaných kádrov pre poľnohospodárstvo, vytvoria z neho vysoko efektívnu a produktívnu zložku národného hospodárstva Slovenska.

V novodobom rozvoji výroby a osídlenia na Slovensku možno pozorovať niekoľko významných pozitívnych tendencií. Na strane výroby ide hlavne o snahu územnou delbou práce, koncentráciou a špecializáciou dosahovať maximálne efekty; pri osídlení ide o prirodzené, racionálne usporiadanie života ľudí a harmonické spojenie ich výrobných a spotrebiteľských činností. Určitým výsledkom týchto tendencií bolo, že viac-menej náhodne vznikli racionálne zárodky koncentrovaného priestorového usporiadania ekonomiky a osídlenia.

Proces integrálneho a koncentrovaného budovania výroby a osídlenia je zložitejší, ako sa zdá na prvý pohľad. Jeho riešenie si vyžaduje dlhobý a cieľavedomý prístup, pretože prebieha pri viacerých protirečivých podmienkach, ako napríklad značná priestorová disproporcia medzi výskytom pracovných síl a ich ekonomicky možným zapojením, veľmi nízky stupeň urbanizácie, t. j. prílišné rozptýlenie obyvateľstva do veľkého množstva malých sídelných jednotiek. Istý problém v tomto smere vyvoláva aj pomerne rýchla premena organizačných a výrobných podmienok v poľnohospodárstve, problém dochádzky za prácou a iné.

Áby sa mohli úspešne riešiť aj tieto problémy, treba v oblastnom meradle predovšetkým cieľavedome vytvárať podmienky pre rovnováhu medzi pracovnými silami a pracovnými príležitosťami a aj naďalej sústreďovať výrobu a osídlenie do prirodzených spádových sídelných i ekonomických centier. Tomu treba napomáhať aj zámerným budovaním infraštruktúry a účinne podporovať rozvoj priemyslu, služieb všetkého druhu a bytovej výstavby v centrách.

Osobitne tu treba rešpektovať vzájomné spolupôsobenie výroby, lokalizačného priestoru a pracovnej sily. Technicko-ekonomický pokrok priamo ovplyvňuje mieru koncentrácie, resp. rozptylu výroby, optimálnu veľkosť podniku a vyvoláva požiadavky na územno-technické podmienky v mieste lokality a na počet, kvalifikačnú a vekovú štruktúru pracovnej sily, ktorá zasa spätne ovplyvňuje druh a technologickú náročnosť lokalizovanej výroby.

Pracujúci ľud na Slovensku dosiahol dnes takú úroveň osobnej a spo-

loženskej spotreby a takú kultúrnu, školskú, zdravotnícku a sociálnu vybavenosť, že znesie i náročné kritériá modernej spoločnosti. Nebývalý ekonomický rozvoj umožnil podstatne zvýšiť životnú úroveň najširších vrstiev pracujúcich. Počet pracujúcich na Slovensku sa zvýšil počas socialistickej výstavby o 444 tis. osôb, t. j. o 29,3 %. Rast zamestnanosti umožnil zvýšenie príjmov obyvateľstva a vytvoril podmienky pre podstatné zvýšenie osobnej spotreby. Priemerné mzdy za uvedené obdobie vzrástli v socialistickom sektore (bez JRD) o 150,1 % — na 1911,— Kčs v roku 1970. Upevnila sa tiež reálna hodnota mzdy.

Osobná spotreba na obyvateľa, ktorá predstavuje rozhodujúcu zložku životnej úrovne, dosiahla 83,9 % úrovne ČSR a jej podiel na použitom národnom dôchodku je na Slovensku 56,5 %. Kvalitatívne zmeny v osobnej spotrebe sa prejavujú presunom na obstarávanie priemyselných výrobkov dlhodobej spotreby a v úrovni bývania, rekreácie atď.

Dosiahli sa významné úspechy na úseku spoločenskej spotreby, ktoré ovplyvňujú životnú úroveň pracujúceho ľudu. Vybudovala sa rozsiahla školská sieť všetkých stupňov, osobitne vysokých škôl, takže dnešná vzdelanostná úroveň dosahuje obdobný stupeň ako v ČSR. Vybavenosť zdravotníckymi zariadeniami a počtom lekárov všeobecne pozdvihla zdravotnícke služby, ktoré sa prejavujú v predlžovaní veku, obmedzovaní sociálnych chorôb a v znížení úmrtnosti. Socialistický štát venuje rozsiahle prostriedky na dôchodkovú starostlivosť o osoby v poproduktívnom veku, o štipendistov, invalidov a pod. Rozsiahle investície do cestnej siete a dopravných prostriedkov umožnili komunikačne napojiť všetky obce na Slovensku. Prakticky všetky obce a osady majú zavedenú elektrinu. Vo výpočte týchto vymožeností by sa mohlo ďalej pokračovať.

KSČ vždy presadzovala celoštátne jednotnú politiku v otázkach hmotnej osobnej a spoločenskej spotreby a aj v ďalšom perspektívnom vývoji kladie na tieto otázky veľkú váhu.

Vychádzajúc dôsledne z princípov jednotného československého štátu, z jeho ekonomických podmienok, dosiahnutého stupňa ekonomického rozvoja a z objektívnych vývojových tendencií technicko-ekonomického pokroku a priestorového usporiadania ekonomiky, ďalšie zvyšovanie ekonomického potenciálu federácie možno najracionálnejšie uskutočňovať organickým prepojením ekonomického potenciálu oboch národných republík, resp. ich územno-výrobných komplexov. Konceptia rozvoja československej ekonomiky vychádza z mobilizácie vnútorných vývojových zdrojov oboch republík a popri riešení špecifických vecných problémov československej ekonomiky sleduje súčasne aj rozvojové problémy jednotlivých národných republík.

Rozvoj výrobných síl aj na Slovensku dospel do štádia, keď sú prakticky vyčerpané voľné zdroje pracovných síl, a preto sa musia aj tu výraznejšie uplatňovať kritériá ekonomickej efektívnosti nielen z hľadiska oblasti, ale aj z hľadiska celej republiky.

Rozvoj Slovenska v československej federácii nie je len oblastným problémom, ale aj výrazným celospoločenským problémom marxistického riešenia národnostnej otázky v ČSSR.

Skutočnosť, že proces industrializácie Slovenska a jej dovŕšenie sa realizuje v druhej polovici 20. storočia a v podmienkach základnej strategickej orientácie rozvoja celej ČSSR, najmä v rámci RVHP, výrazne poznačuje celkový profil jeho výrobnotechnického potenciálu.

Hlavným spoločensko-ekonomickým výsledkom procesu socialistickej výstavby Slovenska je, že počiatočné, takmer polstoročné zaostávanie jeho ekonomicko-sociálnej úrovne oproti vyspelej českej ekonomike sa zmenilo v historicky krátkom čase zhruba na rozdiel 8 rokov, a pritom i ekonomika ČSR sa rozvíjala pomerne rýchlymi tempami. Je reálne predpokladať, že súčasnú úroveň ekonomického potenciálu a životnej úrovne ČSR na obyvateľa dosiahne Slovensko už koncom tejto päťročnice, čo urýchli ďalší proces vyrovnávania oboch častí našej vlasti.

KSČ, ktorá prostredníctvom svojej vedúcej úlohy presadzovala politiku vyrovnávania v praxi, chce úspešne zavŕšiť tento proces. Súčasne zabezpečuje prostredníctvom štátnych orgánov aj kvalitatívne vyšší stupeň vnútornej a medzinárodnej integrácie, ako hlavnej cesty trvalého dynamického rozvoja československej ekonomiky.

Postupujúca rýchla industrializácia Slovenska vyvolala rozsiahle a mnohostranné ekonomické väzby medzi národnými ekonomikami a utvorila faktickú jednotu československej ekonomiky. Tá sa má postupne prehĺbovať v smere racionálnej delby práce, najmä špecializácie a kompletizácie výrob a odborov.

Už v prvých rokoch tejto päťročnice sa dobudujú niektoré závody na Slovensku, ktoré sú vo vysokom stupni rozostavanosti. Tieto závody základných odvetví bezprostredne zabezpečia rozvoj ekonomiky na Slovensku na kvalitatívne vyššej úrovni a upevnia socialisticke integračné vzťahy vnútri ČSSR a medzi socialistickými štátmi RVHP. Tieto zámery sa opierajú o centrálné plánovité riadenie národného hospodárstva, ktoré je schopné usmerňovať a zabezpečiť náležitú dynamiku v ďalšom rozvoji a prehĺbovaní racionality integračného procesu, najmä uplatnením špecializácie, koncentrácie, kombinácie a kooperácie v celoštátnej a v medzištátnej socialistickej delbe práce, ako aj vedeckotechnických vymožeností všeobecne.

Podmienky splnenia týchto zámerov, vytýčených XIV. zjazdom KSČ, na Slovensku sa prejavujú jeho vhodnou geografickou polohou v zoskupení socialistických štátov a najmä rýchlym rastom kvalifikovaných kádrov z vysokých a odborných škôl i vyučených robotníkov. Je to jeden z rozhodujúcich faktorov pri uskutočňovaní perspektívnych a štrukturálnych zámerov v ekonomike ČSSR, na ktorých je dnešný ekonomický potenciál Slovenska schopný zúčastniť sa rastúcim podielom.

JĀN KŪKEL A KOLEKTĪV*

Rozvoj československej ekonomiky v súčasnej etape vedeckotechnickej revolúcie

Druhú polovicu nášho storočia charakterizuje nástup vedeckotechnickej revolúcie. Už jej prvé prejavy svedčia o tom, že ide o revolučné zmeny nielen vo sfére výrobných síl spoločnosti, ale o proces, ktorý sa dotýka výrobných vzťahov a ostatných oblastí ľudského života.

Komunistická strana Československa vynakladá mimoriadne úsilie pre správne postihnutie nastávajúcich procesov vedeckotechnickej revolúcie. Tak ako doteraz zvädzala boj o socialistickú industrializáciu krajiny, teraz venuje pozornosť aj otázkam nastupujúcej vedeckotechnickej revolúcie. Boj o obsah a smery vedeckotechnickej revolúcie v našej socialistickej spoločnosti je o to významnejší, že práve v tejto oblasti boli jednotlivé názory značne zdeformované a zneužitú proti politike komunistickej strany.

V štúdií sa sústreďujeme iba na problémy vedeckotechnickej revolúcie v hospodárskej sfére nielen preto, že nás táto otázka najviac zaujíma, ale hlavne preto, že nastávajúce zmeny práve v ekonomike sú základom kvalitatívnych premien celej spoločnosti. Z tohto hľadiska najprv charakterizujeme hlavné črty vedeckotechnickej revolúcie všeobecne, potom niektoré základné úlohy československej ekonomiky so zreteľom na tento proces, a napokon spomíname úlohy, ktoré pred ekonomickú vedu stavia súčasný vedeckotechnický pokrok.

1. Hlavné črty vedeckotechnickej revolúcie

Hlavným ekonomickým prejavom vedeckotechnickej revolúcie je nebyvalý vzostup produktivity práce vo všetkých sférach spoločenskej činnosti. Je to dôsledok revolučných premien nielen v samotných pracovných prostriedkoch a v pracovných predmetoch, ale aj zdokonaľovania celkovej štruktúry hospodárstva a systému jeho riadenia. V tomto procese sa veda stáva najvýznamnejším činiteľom týchto revolučných premien. Neustály rast využívania výsledkov vedy v rozvoji a riadení ná-

* Na príspevku spolupracovali: J. Fendek, K. Karabin, E. Šarmír.

rodného hospodárstva, rastúci podiel vedeckej práce v celkovej spoločenskej aktivite je príznačným znakom tohto procesu, podľa ktorého bol napokon aj pomenovaný ako vedeckotechnická revolúcia.

Automatizácia predstavuje jadro, základnú líniu vedeckotechnickej revolúcie, pretože vďaka nej bude možné osvojiť si nové zdroje energie a prechod k novej technológii výroby, ktorá spravidla má „uzavretý“ charakter, t. j. vylučuje priamu účasť človeka na tomto procese. Ale aj napriek tomu je nesprávne, ak sa automatizácii prikladá väčší význam ako jej patrí. Ešte väčšou chybou je, ak automatizácia sa stotožňuje, alebo dokonca zamieňa s vedeckotechnickou revolúciou. S takýmto chápaním vedeckotechnickej revolúcie nemožno súhlasiť; nielenže je veľmi úzke, ale ani nevyčerpáva všetky stránky revolučných premien v ekonomike.

Vedeckotechnická revolúcia je javom neobyčajne mnohostranným. Zmocňuje sa celej sústavy výrobných síl, v prvom rade človeka a jeho schopnosti pracovať a tvoriť materiálne a duchovné hodnoty. Postavenie človeka v podmienkach vznikajúcej vedeckotechnickej revolúcie má dve zvláštnosti:

1. Vedeckotechnická revolúcia zásadne mení obsah i povahu práce. V procese automatizácie a kybernetizácie výroby sa likviduje monotónna stereotypná práca a nahrádza sa prácou zložitou, kvalifikovanou.

2. Vedeckotechnická revolúcia presúva ťažisko ľudskej činnosti do fázy prípravy výrobného procesu, kde je typickou činnosťou tvorivá práca, najmä vo výskume a pri využití výsledkov výskumu v praxi. Zároveň sa presadzuje tendencia presunu pracovnej aktivity spoločnosti z výrobnjej oblasti do nevýrobnej, najmä do sféry vzdelania, zdravotníctva, kultúry a služieb.

Ak by sme vo vedeckotechnickej revolúcii nebrali do úvahy tieto spoločenské súvislosti, museli by sme ju považovať iba za technickú revolúciu, ktorá prináša prevratné zmeny v technologických procesoch a v prostriedkoch práce. Technická revolúcia sa môže zmocniť iba jednotlivých prvkov techniky, jej druhov, alebo vo väčšej či menšej miere všetkých odvetví techniky. Naproti tomu vedeckotechnická revolúcia, spojená s objavmi, ktoré od základu menia názory na javy prírody a života spoločnosti, znamená nový stupeň poznania. Takéto procesy prebiehajú v rámci celej sústavy poznania na danom stupni spoločenského rozvoja. Vedeckotechnická revolúcia na rozdiel od všetkých predchádzajúcich revolúcií v technike, vrátane priemyselnej revolúcie, zasahuje do všetkých sfér ľudskej činnosti, všetkými spôsobmi vplýva na rozvoj spoločnosti.

Lenin v práci o prvej priemyselnej revolúcii *Vývin kapitalizmu v Rusku* napísal: „Prechod od manufaktúry k továrni znamená úplný technický prevrat, ktorý zatláča majstrovu zručnosť získanú stáročiami a po tomto technickom prevrate nasleduje nesmierne prudká zmena spoloč-

čenských výrobných vzťahov, definitívny rozkol medzi rozličnými skupinami osôb zúčastnených vo výrobe, úplný rozchod s tradíciami...“ Vedeckotechnická revolúcia za socializmu prinesie ešte hlbšie zmeny, a tak vytvorí materiálno-technickú základňu komunizmu.

Vedeckotechnická revolúcia stavia pred ľudstvo problém sociálnych dôsledkov jeho činnosti veľmi vyhranene. Je síce do značnej miery analogická s predchádzajúcimi technickými revolúciami, zároveň sa však svojrázne odlišuje. Toto špecifikum vyplýva z objektívnych faktorov súčasnej epochy: z nebývalého zrýchlenia tempa spoločenského vývoja, nesmierneho rozsahu nadvlády človeka nad prírodou i nad sebou samým i bezprostredného zapojenia ľudstva do revolučných sociálnych premien.

XX. storočie podstatne zmenilo tempo spoločenských premien. Vedeckotechnická revolúcia je sprevádzaná novou spoločenskou deľbou práce, hlbokými zmenami vo výrobnej a profesionálnej štruktúre pracovníkov, rýchlym tempom rastu produktivity práce, vážnymi zmenami v životnom štýle, sociálnych hodnotách i v motivácii ľudskej činnosti. Vo viacerých vedeckých prognózach sa predvída, že koncom tohto storočia v ekonomicky najvyspelejších krajinách bude pracovať v poľnohospodárstve menej ako 5 % pracujúcich, v priemysle cca 10 %, zatiaľ čo väčšina obyvateľstva bude pracovať v tzv. terciárnej sfére, t. j. vo vede, vo vzdelávacích a výchovných zariadeniach, v riadení, v doprave, v obchode a službách.

Nadvláda človeka nad prírodou a nad sebou samým dosiahla nebývalých rozmerov. Súčasné technické prevraty nenazývame vedeckotechnickou revolúciou preto, že nastáva rozsiahle použitie vedy vo výrobe, ale preto, že veda, technika a vzdelanie sa menia na hlavnú oblasť ľudskej činnosti. Pôsobenie vedy na spoločenskú výrobu sa neobmedzuje len na objektívnu stránku výrobných síl, t. j. na zavádzanie dokonalejšej techniky, na novú spoločenskú deľbu práce, vedeckú organizáciu výroby atď. Ak by sme priznali prioritné postavenie techniky v tomto revolučnom procese, museli by sme zároveň súhlasiť s názormi buržoáznych teoretikov, ktorí tvrdia, že vedeckotechnická revolúcia znižuje úlohu človeka, vytláča ho zo spoločenskej výroby a v budúcnosti ho privedie do tzv. civilizácie voľného času a zmení ho na „tvora živého strojom“. Práve naopak, vedeckotechnickú revolúciu chápeme ako zmeny vzájomných vzťahov človeka a techniky, čo sa prejavuje vo vzájomnom pôsobení živej a zhmotnenej práce v procese výroby na každom stupni vývoja. Človek je a zostane hlavnou výrobnou silou v dobe najdokonalejších superautomatov, a to nielen z hľadiska humanistických úvah, ale i z ekonomického hľadiska pri tvorbe materiálnych hodnôt. Technika, stroje, a to i tie najdokonalejšie nie sú ničím iným ako zhmotnenou formou ľudských znalostí, skúseností a návykov. So zrýchľovaním vedeckého a technického pokroku sa zrýchľuje nielen proces morálneho opotrebenia techniky, ale „morálne“ starnú vedomosti pracovníkov, ktorí túto

techniku používajú. Preto musia neustále zdokonaľovať a prehľbovať, „modernizovať“ svoje vedomosti, a to tempami omnoho rýchlejšími ako sa modernizuje technika.

Preto proces vedeckotechnickej revolúcie predpokladá pretváranie technologickej štruktúry výroby, aby došlo i k zmenám v subjektívnej stránke výrobných síl. Nová technika si vyžaduje vyššiu kvalifikáciu pracujúcich a nové poháňkové pracovné stimuly. Už dnes začínajú objektívne v tomto zmysle pôsobiť také faktory, ako napr. sociálna prestíž povolania, uspokojovanie z práce, súlad osobného úsilia s kolektívnymi záujmami, možnosť sebarealizácie. V ďalšom vývoji tieto faktory budú hrať stále dôležitejšiu úlohu, a to nielen v takých oblastiach spoločenskej činnosti, kde sa to očakáva a kde je to vcelku samozrejme, ako je veda, výskum, vzdelanie, sociálne služby, ale i v materiálnej výrobe.

Úspešné spojenie výtvarných vedeckotechnickej revolúcie s prednosťami socializmu v mnohom súvisí s využívaním ekonomických zákonov socializmu a taktiež s využívaním objektívnych špecifických zákonov vedeckotechnického pokroku. Jeden z nich, zákon urýchleného rozvoja vedy, objavený F. Engelsom a sformulovaný v *Nástinu kritiky politickej ekonomie*, znie takto: „... veda postupuje kupredu úmerne s masou poznania, ktorú jej zanechalo predchádzajúce pokolenie.“¹

Tento proces sa potvrdzuje práve teraz v etape veľkého nástupu vedeckotechnickej revolúcie, v etape epochálnych objavov vedy. Historickú nevyhnutnosť premeny vedy na priamu výrobnú silu spoločnosti predvídali už pred 100 rokmi Marx a Engels vo svojich prácach venovaných histórii prírodných vied, vede a technike, kde písali, že zrastanie vedy s výrobou sa začalo vznikom strojovej výroby. Strojová výroba bola materiálnoú základňou pre rozvoj vedy, opačné pôsobenie túto výrobu podmienilo. „Ak sa výrobný proces stáva sférou uplatnenia vedy, tak potom veda sa stáva faktorom, vlastne funkciou výrobného procesu, ... rozvoj výroby vytvára si prostriedky pre teoretické podmanenie prírody.“²

Marx a Engels nielenže objavili dialektiku vzájomného pôsobenia vedy a výroby, ale i zdôvodnili nevyhnutnosť narastania úlohy vedy, jej premeny na rozhodujúci faktor rozvoja materiálnej výroby, faktor pôsobiaci prostredníctvom troch základných činiteľov výroby: pracovného prostriedku, pracovného predmetu a pracovnej sily. Pre súčasnú etapu rozvoja vedy je charakteristický proces jej industrializácie. Súčasný základný a aplikovaný výskum vyžaduje veľké a dlhodobé investície, uplatnenie zložitej a drahej techniky, rozvinutú experimentálnu bázu, kooperáciu vedcov-teoretikov s inžiniersko-technickými pracovníkmi a robotníkmi s hlbokými všeobecnými i odbornými vedomosťami, a tiež vedeckovýskumných ústavov s priemyselnými podnikmi.

¹ MARX K. — ENGELS F., Spisy, zv. 1, Praha SNPL, 1957.

² Rukopisy K. Marxa a F. Engelsa z rokov 1861—1863. Voprosy istorii, jestestvoznaniya i tekhniki, zv. 25, 1968, s. 75.

Industrializáciou vedy sa začína kvalitatívne nová etapa jej rozvoja, na ktorej prekonáva svoje bývalé osamostatnenie od druhých oblastí ľudskej činnosti, podstatne intenzívnejšie a širšie sa uplatňuje vo výrobnom procese. „Rozvoj investičného kapitálu je ukazovateľom toho, do akej miery sa všeobecne spoločenské vedomie (Wissen, knowledge) zmenilo v bezprostrednú výrobnú silu.“³

Hlavným ekonomickým prejavom vedeckotechnickej revolúcie, ako sme už povedali, je nebývalý vzostup produktivity práce vo všetkých sférach spoločenskej činnosti. Vieme, že je to dôsledok revolučných premien nielen v samých pracovných prostriedkoch a v pracovných predmetoch, ale aj zdokonaľovania celkovej štruktúry hospodárstva a systému jeho riadenia. V tomto procese sa veda stáva najvýznamnejším činiteľom revolučných premien.

Vedeckotechnická revolúcia ako nový jav v hospodárskom živote vyvoláva potrebu vysoko rozvinutých integračných vzťahov. Ide o integráciu jednak vo vnútroštátnej sfére, jednak v oblasti vonkajších ekonomických vzťahov.

Objektívne tendencie v rozvoji výrobných síl a vzťahov každej krajiny sú späté s koncentráciou a špecializáciou výroby, ktoré prehlbujú kooperačné vzťahy medzi jednotlivými výrobnohospodárskymi jednotkami. Integrácia v ČSSR ako proces zjednocovania a združovania dvoch makrooblastí posúva tak jednotlivé formy spoločenskej delby práce na vyšší stupeň a umocňuje využitie prvotných zdrojov rozvoja celého československého hospodárstva.

Vedeckotechnická revolúcia vedie ďalej k tomu, že integračné procesy prekračujú hranice štátnych ekonomík a vytvára sa potreba rozvinúť medzištátnu integráciu. Tento proces v súčasnej dobe nadobúda mimoriadny význam, najmä v rámci medzinárodnej socialistickej delby práce. Za významnú črtu vedeckotechnickej revolúcie teda považujeme skutočnosť, že vnútroštátna a medzištátna socialistická integrácia začína pôsobiť ako nový dôležitý faktor intenzívneho rozvoja národných ekonomík a krajín RVHP ako celku.

Pri charakteristike hlavných črt vedeckotechnickej revolúcie sa natiska otázka, aké úlohy z hľadiska tohto objektívneho procesu musí riešiť československá ekonomika. Aké zámery v tomto ohľade treba riešiť a ako ich zabezpečovať?

2. Základné úlohy československej ekonomiky z hľadiska nástupu vedeckotechnickej revolúcie

Za hlavný cieľ hospodárskeho programu našej krajiny na najbližších päť rokov XIV. zjazd KSČ určil, aby sa v súlade so socialistickým spôso-

³ MARX, K. — ENGELS F., Spisy, zv. 46, časť II., s. 216 (ruské vydanie).

bom života zabezpečilo vyššie uspokojovanie potrieb obyvateľstva a ďalšie upevnenie životných istôt pracujúcich. Dosiahnutie tohto cieľa vyžaduje zvýšiť efektívnosť národného hospodárstva a vývoj ekonomiky plne založiť na intenzívnych faktoroch tak, aby sa dosiahol jej vyrovnaný a dynamický rozvoj.

XIV. zjazd KSC postavil úlohu v prvom rade odstrániť prekážky, ktoré doteraz brzdia rozvoj našej ekonomiky, a tak dovrieť proces ekonomickej konsolidácie. Ide predovšetkým o to, aby sa odstránili existujúce disproporcie a zdroje doterajšieho ekonomického napätia. Zároveň s tým je nevyhnutné dokončiť obnovu popretŕhaných väzieb medzi jednotlivými článkami národného hospodárstva a zabezpečiť súlad medzi jeho materiálnymi, osobnými a finančnými zdrojmi.

Druhá časť tejto úlohy spočíva v tom, aby sa súčasne vytvárali potrebné zdroje pre ďalší hospodársky rozvoj a aby sa zabezpečovali základné predpoklady pre uplatnenie najdôležitejších tendencií vedeckotechnickej revolúcie.

Ďalej si všimnime niektoré problémy rozvoja československej ekonomiky, ktoré považujeme za uzlové z hľadiska postupu vedeckotechnickej revolúcie v našich podmienkach.

Jedným zo základných problémov, od riešenia ktorého závisí postup vedeckotechnickej revolúcie, je *dostatok energie*. Je to celosvetový problém, ktorý je osobitne páľčivý u nás v Československu. Základnou črtou súčasného technického pokroku v národnom hospodárstve je jeho vysoká náročnosť na elektrickú energiu. To si vyžaduje uprednostňovať rozvoj energetiky pred ostatnými odvetviami národného hospodárstva. Tento prednostný rozvoj energetiky nebol u nás dostačujúci, preto terajšie riešenie energetického problému je o to komplikovanejšie. Vieme, že v predchádzajúcom období došlo k zanedbaniu našej palivovo-energetickej základne, najmä čo sa týka vlastnej základne zdrojov výroby energie. Preto dnes pociťujeme nedostatok tradičných (ktorých rozvoj bol zabrzdený), ako aj progresívnych energetických zdrojov (pretože ich tvorbe sa nevenovala patričná pozornosť).

Už terajšia päťročnica sa orientuje na riešenie tohto problému, jednak na rozvoj tradičných, jednak progresívnych energetických zdrojov. Zároveň maximálna úspora spotreby energie dostáva sa do centra pozornosti celkového programu komplexnej socialistickej racionalizácie. Treba zdôrazniť, že otázky palivovo-energetickej základne musia zostať v trvalej pozornosti našej štátnej ekonomickej politiky. Podľa tendencií vedeckotechnickej revolúcie možno usudzovať, že s jej rozvíjaním neustále a rýchle stúpajú nároky ekonomiky na energetickú vybavenosť.

Okrem zmien v palivovo-energetickej základni vedeckotechnická revolúcia vyvoláva štrukturálnu prestavbu celej výrobnotechnickej základne. Pri jej štrukturálnej prestavbe už v terajšej päťročnici zohľadňujeme dva základné procesy, špecifické pre naše podmienky:

jednak účelne rozšírime výrobnotechnickú základňu, jednak budeme rozvíjať odvetvia, ktoré sú najviac späté s vedeckotechnickým pokrokom.

Z prvého hľadiska sa budú rozvíjať tie odvetvia, ktoré dnes brzdia lepšie využitie existujúceho výrobnotechnického potenciálu, najmä palivovoenergetickú základňu a výrobu stavebných hmôt. Z druhého hľadiska sa počíta s rýchlym rastom progresívnych výrob, najmä dynamických odborov v hutníckom, chemickom, strojárskom a elektrotechnickom priemysle. Ďalej sa urýchli rozvoj odborov, ktoré zabezpečujú zvyšovanie životnej úrovne obyvateľstva.

Vedeckotechnická revolúcia už vo svojich začiatkoch je nesmierne zložitý proces. Zložitost vedeckotechnickej revolúcie je okrem iného v tom, že je spojená s rýchlymi a základnými zmenami v štruktúre národného hospodárstva. Pritom tieto zmeny — pretože sú veľmi podstatné — sú náročné na cieľavedomé usmerňovanie. Pre priemyselnú revolúciu bol charakteristický prudký rozvoj ťažobného priemyslu a metalurgie. Nástup vedeckotechnickej revolúcie znamená presun na rýchlejší rozvoj tých odvetví, ktoré sú nositeľmi súčasných tendencií rozvoja techniky, elektroniky a chemické odbory. Tieto základné zmeny tvoria rámec pre urýchlený proces tvorby kvalitatívne nových úžitkových hodnôt, čo umožňuje vznik úplne nových odborov.

Pre ďalší postup vedeckotechnickej revolúcie je nevyhnutná dostatočná pružnosť novovytvorenej štruktúry národného hospodárstva. Táto štruktúra musí byť dostatočne prispôsobivá a pružne reagovať na potreby zrýchlenej obmeny sortimentu. Tým bude vytvárať dostatočný priestor pre rozvoj progresívnych výrob. Napokon, musí sa dbať na to, aby zábery medzinárodnej socialistickej integrácie sa účelne premietli do vnútornej štruktúry našej ekonomiky. Keďže uvedené premeny sú spojené s náročnými investičnými zámermi, pričom zakladajú dlhodobé zameranie ekonomiky, bude potrebné, aby ekonomická veda tieto otázky riešila.

Nové skutočnosti stavajú do iného svetla i proces morálneho opotrebovania výrobných prostriedkov, ako aj obmenu sortimentu spotrebných predmetov. Urýchlenie morálneho opotrebovania si preto vyžaduje dobré využitie existujúcich výrobných fondov, ako naliehavý predpoklad ich racionálnej reprodukcie. Je známe, že súčasné využívanie výrobných fondov tvorí jeden zo základných problémov našej ekonomiky, skrýva podstatné rezervy rastu jej efektívnosti. Druhou stránkou toho istého problému je otázka optimálnosti obmeny sortimentu našej produkcie. Okrem známeho konštatovania, že máme veľmi pomalú obmenu sortimentu, táto otázka sa u nás dostatočne nerieši ani teoreticky, ani prakticky. Prejavom toho je výroba na sklad a zväčšovanie zásob, čím sa umŕtvuje značná časť fondov, na čo opäť upozornilo posledné plénum ÚV KSČ. Je to jeden z prejavov slabín nášho systému riadenia.

Hospodársky program KSČ už v najbližších piatich rokoch počíta s vážnymi úlohami aj na úseku *vnútroštátnej integrácie*. Výrazné úspe-

chy v zblížovaní a zjednocovaní celej československej ekonomiky, ktoré sa dosiahli v procese socialistickej industrializácie Slovenska, umožňujú ďalej prehĺbiť ekonomické väzby oboch častí republiky. Slovensko sa bude rastúcou mierou zúčastňovať i na socialistickej integrácii ČSSR s krajinami RVHP, kde pôjde hlavne o zvýšenie podielu exportných fondov na celoštátnom vývoze (z dnešných 16 % na 20 % roku 1975). Tak sa bude postupne presadzovať jednota vnútroštátnej a medzištátnej socialistickej integrácie ako výrazná črta vedeckotechnickej revolúcie v našej krajine.

Ďalším dôležitým predpokladom vedeckotechnickej revolúcie v našom hospodárstve sú *zdroje pracovných síl* a ich kvalita. Vyčerpanie zdrojov pracovných síl znamená, že ďalší rast výroby bude treba dosahovať rastom produktivity práce. Predchádzajúce päťročnice vyriešili problém nezamestnanosti na Slovensku, takže v tomto období dosahujeme relatívne vysoký stupeň ekonomickej aktivity obyvateľstva. Preto namiesto vytvárania nových pracovných príležitostí, aj na Slovensku sa dostáva do popredia úloha *racionálne využívať pracovnú silu* a pripravovať ju tak, aby zvládla novú techniku. Nedostatok pracovných síl vyžaduje sústrediť úsilie na plné využitie pracovného času. V súlade s tendenciami súčasného vedeckotechnického pokroku treba plánovite riadiť štrukturálne zmeny pracovnej sily a vytvárať podmienky pre mobilitu pracovných síl.

Významným rozvojovým činiteľom je dosiahnutý vysoký stupeň vzdelanosti nastupujúcej generácie. Viac ako $\frac{2}{5}$ všetkej mládeže získava pred vstupom do pracovného pomeru odbornú výučbu, alebo stredoškolskú a vysokoškolskú kvalifikáciu. Okrem toho viac ako 30 tisíc pracujúcich na Slovensku si každoročne zvyšuje svoju kvalifikáciu popri zamestnaní.

To však neznamená, že v našej ekonomike v najbližších rokoch bude možné odstrániť všetky fyzicky náročné a nekvalifikované práce. Tie budú ešte dlho viazať zdroje pracovných síl potrebných pre krytie nových odborov. Táto skutočnosť je jeden z latentných činiteľov, ktorý bude brzdiť rozvoj progresívnych odborov.

XIV. zjazd KSČ však upozornil na skutočnosť, že splnenie schváleného hospodárskeho programu bude vyžadovať, aby centrálné štátne orgány pevne držali v rukách celý reprodukčný proces nielen v priemysle, ale v celom národnom hospodárstve. Z toho vyplývajúca potreba upevniť centrálnu riadenie hospodárstva v prvom rade vyžaduje prekonať v teórii zvyšky pravicovooportunistických názorov, ktoré popierali základný princíp riadenia socialistickeho hospodárstva. V oblasti riadenia musí národohospodársky plán dosiahnuť vyššiu vedeckotechnickú odôvodnenosť a vyššiu vybilancovanosť, aby sa stal skutočne osou celého hospodárskeho rozvoja a plán vedeckotechnického rozvoja osou národohospodárskeho plánu.

Treba ďalej zdôrazniť, že na uskutočnenie veľkého rozvojového progra-

mu, ktorý KSČ vytýčila, nestačí iba päťročné obdobie. Musíme skúmať, ako sa má naša spoločnosť a hospodárstvo rozvíjať v perspektíve 15—20 rokov. Inak by sme nemohli správne orientovať najmä investičné programy a nemali by sme podklady pre vypracovanie vedecky zdôvodneného šiesteho päťročného plánu už v priebehu tejto päťročnice. Dlhodobá orientácia Slovenska v integrovanej ekonomike ČSSR je nevyhnutná pre spracovanie prognóz perspektívneho vývinu Slovenska i celej ČSSR. Pri tomto spresnení treba vychádzať z toho, že ekonomika Slovenska je konceptuálnou vrstvou integrovanej československej ekonomiky.

Nedostatky, ktoré sa prejavili pri urýchlenej realizácii novej sústavy riadenia, ale aj pri teoretických prístupoch jej rozvíjania, vyžadujú uskuotočniť hlbokú analýzu, ktorá má byť spätá s ďalším výskumom zdokonalovania systému riadenia socialistickej ekonomiky. Osobitný význam racionálneho systému riadenia nie je tu potrebné vysvetľovať. Slovenský teoretický front by mal byť viac ako v minulosti zainteresovaný na týchto prácach, a to nielen v otázkach týkajúcich sa špecifik Slovenska. Mal by byť viac zapojený do riešenia úloh štátneho programu ekonomického výskumu.

3. Vedeckovýskumná činnosť v našom ekonomickom rozvoji a jej základné problémy

Realizácia vedeckotechnických poznatkov z odborov prírodných, technických a spoločenských vied sa javí ako základný faktor rastu efektívnosti hospodárstva tým, že obohacuje jestvujúce výrobné činitele novými vlastnosťami, ktoré ich robia hospodárnejšími a účinnejšími, teda vytvárajú nové zdroje rastu efektívnosti. Materializácia vedeckých poznatkov v elementoch výrobného procesu sa môže uskutočňovať prevažne prostredníctvom plánu rozvoja národného hospodárstva, jeho zásad a metodiky. Počnúc plánom na rok 1972, po prvý raz sa realizácia vyriešených vedeckovýskumných a vývojových úloh stáva predmetom vykonávacieho plánu, pričom sa v našich podmienkach využívajú pokrokové skúsenosti ZSSR aj v tejto oblasti. V závislosti od stupňa riadenia budú aj jednotlivé výskumné vývojové úlohy v realizačnej časti obsahom jednotlivých plánov na všetkých stupňoch riadenia. Možno očakávať, že po nadobudnutí skúseností v tomto smere realizácia vedeckotechnických poznatkov už nebude záležitosťou iba technicko-ekonomickéj propagandy, ale obsahom jednotlivých častí národohospodárskeho plánu a stane sa skutočnou osou, priesečníkom všetkých častí národohospodárskeho plánu. Vyriešené a realizované vedeckovýskumné úlohy budú rozhodujúcim podnetom a v rozhodujúcej miere budú ovplyvňovať štrukturálne zmeny v hospodárstve, najmä v priemyselnej výrobe. Zdokonalené zásady plánovitého riadenia a prijatá metodika pre zostavovanie plánu na rok 1972 určujú riadiacim orgánom všetkých stupňov

zostavovať plány realizácie vyriešených vedeckovýskumných úloh a premietat realizačné návrhy do všetkých častí národohospodárskeho plánu. Zavádzanie nových výrobkov na základe výsledkov vedeckovýskumnej a vývojovej základne ovplyvní štruktúru výroby tým, že sa bude sledovať hodnota nových výrobkov.

Obdobne, realizačné úlohy charakteru zvyšovania technicko-organizačnej úrovne výroby sa budú premietat do plánu zvyšovania technickej úrovne výroby, produktivity práce a znižovania výrobných nákladov.

V oblasti realizácie vedeckotechnických poznatkov zohrá plán rozhodujúcu úlohu. Oblasť inovácií sa neponechá iba na vôľu pracovníkov podnikov. Pravda, samotný plán by na to nestačil, musia sa vytvoriť predpoklady vhodnej politicko-ideologickej atmosféry, výchovnej práce kolektívov podnikov i vedeckovýskumných a vývojových pracovísk.

Úlohou ekonomickej vedy v súčasnom období je tiež skúmať príčiny pomalého zavádzania vedeckotechnických poznatkov a navrhovať opatrenia v celom systéme plánovitého riadenia, vrátane ekonomických nástrojov na podporu realizácie vedeckotechnických poznatkov. Avšak ekonomické nástroje sa musia podriadiť záväznosti plánu, pretože direktívne ukazovatele a úlohy vyjadrujú v každom prípade prevahu záujmov spoločnosti nad často úzkymi záujmami menších kolektívov a jednotlivcov, ktoré musia byť podriadené plánu. Plán musí zbaviť ľudí pohodlnosti, musí predstavovať v určitom zmysle ekonomické prinútenie k realizácii vedeckotechnického pokroku v prospech záujmov spoločnosti. Využívanie vedeckotechnických poznatkov v praxi materiálnej výroby sa stáva podmienkou zachovania relatívnej stability výrobných programov závodov. Rozvoj výroby znamená prispôsobovanie výroby najnovším poznatkom vedy a techniky, čo zaručuje vzhľadom na meniace sa potreby spoločnosti trvalý odbyt, t. j. trvalé uspokojovanie potrieb spoločnosti výrobkami a službami zodpovedajúcimi požiadavkám súčasnej etapy vedeckotechnickej revolúcie. V tom spočíva spätosť ekonomiky s vedeckotechnickým rozvojom ako základný predpoklad dlhodobej stability výrobných programov závodov.

Ďalším predpokladom pre stále širšie a hlbšie uplatňovanie vedeckotechnického pokroku je koncepcne premyslené, zdrojom a potrebám spoločnosti zodpovedajúce budovanie pracovísk vedeckovýskumnej a vývojovej základne. Súčasná etapa rozvíjajúcej sa štruktúry pracovnej sily nevyhnutne predpokladá presúvať určitú časť súhrnnej spoločenskej práce do útvarov predvýrobných etáp s tým cieľom, aby výroba i výstavba nových investičných diel sa uskutočňovala už na základe využitia najnovších poznatkov vedy a techniky. Vychádza sa z poznatku, že čo sa zamešká vo vytváraní zdrojov spoločenskej efektívnosti v predvýrobnej etape, to ťažko alebo vôbec nemožno dohnať vo výrobnnej etape. Vedeckovýskumná a vývojová základňa sa preto javí ako potencionálny faktor presadzovania kvalitatívnej stránky rozvoja výrobných síl, keď

ich kvalita sa stáva mierou kvantity. V oblasti vedeckovýskumnej a vývojevej základne ako čiastkového systému komplexu národného hospodárstva nachádzame pre najbližšiu prítomnosť, ale hlavne pre budúcnosť jeden z možných a výdatných zdrojov podnetov pre vedeckotechnický rozvoj vo forme nových objavov, vynálezov a iných foriem tvorivej vedeckovýskumnej činnosti, schopnej svojimi výsledkami trvale inovovať vlastnosti základných produkčných činiteľov pri vytváraní spoločenského produktu a národného dôchodku.

Plán piatej päťročnice počíta na Slovensku s kapacitou pracovníkov vedeckovýskumnej a vývojevej základne zhruba 40 000 osôb v roku 1975, pričom asi polovica má pracovať v centrálnej sfére a druhá polovica v podnikovej sfére. V pláne sa kladie dôraz na zlepšenie kvalifikačnej štruktúry pracovníkov v prospech vysokoškolákov a vedeckých pracovníkov. Vychádza sa zo skúseností priemyselne vyspelých krajín, podľa ktorých modernú výrobu nemožno rozvíjať bez odborníkov rozumejúcich zákonitostiam prírodovedných procesov v materiálnej výrobe. Preto plán predpokladá priblížiť podstatnú časť kapacity výskumnej a vývojevej základne k výrobným podnikom, a tak ich zainteresovať na celkových výsledkoch.

V štátnom pláne sa podporuje rozvoj všetkých vedných odborov s cieľom postupne rozvíjať všetky ľudské činnosti na prísne vedeckých základoch. Direktívnosť štátneho plánu sa chápe ako organizované úsilie celej spoločnosti o splnenie vytýčeného cieľa. Organizátorská funkcia centra prostredníctvom záväzného plánu je východiskovým princípom cieľavedomého rozvoja spoločnosti.

Na rozvoj vedeckovýskumnej a vývojevej činnosti naša spoločnosť vynakladá z užitého národného dôchodku taký podiel ako veľké priemyselné štáty. V období piatej päťročnice štátny plán predpokladá vynaložiť zo štátneho rozpočtu na rozvoj vedeckovýskumnej a vývojevej činnosti 4 miliardy 750 miliónov neinvestičných prostriedkov a 1 miliardu 700 miliónov investičných prostriedkov; k tomu zhruba 6 miliárd Kčs z vlastných zdrojov výrobných hospodárskych jednotiek, teda spolu cca 12,5 miliardy Kčs. To je únosná výdajová položka prikazujúca veľmi vysokú zodpovednosť za kvalitnú prácu a dobre použiteľné výsledky. Za tým cieľom plán zakladá tendenciu koncentrovať sily výskumných pracovníkov a finančných i materiálnych prostriedkov na riešenie rozhodujúcich vedeckovýskumných a realizačných programov zahrnutých do programov štátnej vedeckej a technickej politiky. Pritom sa predpokladá integrovať našu vlastnú vedeckovýskumnú kapacitu s výskumnou kapacitou štátov RVHP, najmä zo ZSSR, v záujme plnšieho využitia vedeckovýskumného potenciálu socialistických štátov.

Integrácia vedeckovýskumnej činnosti umožňuje plnšie využiť (na to kladie hlavný dôraz) výskumnú a projektovú tradíciu, zamedzuje škodlivú duplicitu vo výskume, avšak jej hlavná výhoda vyplýva z urýchlenia

priebežnej doby riešenia úloh a skrátenia času realizácie v prospech výrobných síl socialistického spoločenstva národov.

V tom spočíva hlavný význam úspory ekonomického času ako produkčného faktora rastu spoločenskej produktivity práce. Predbežne sa počíta spoločne riešiť zhruba 300 rozhodujúcich vedeckovýskumných úloh, z ktorých mnohé sa budú riešiť pod vedením koordinačných pracovísk ČSSR. Integrácia vo vede a výskume úzko nadväzuje na integráciu vo výrobe, ktorú možno považovať za vyšší stupeň výrobnéj kooperácie. Z nej plynú pre zúčastnené štáty vzájomné výhody, ktoré majú svoj zdroj vo veľkosti socialistického trhu. Úlohou ekonomickej vedy v tejto oblasti je vyhľadávať v systéme riadenia a plánovania také princípy a ekonomické nástroje, ktoré by odstránili väčšie či menšie prekážky efektívnej hospodárskej a vedeckotechnickej spolupráce a ukazovať najdôležitejšie oblasti zo širších ekonomických hľadísk, v ktorých sa integrácia javí ako podnecujúci faktor rozvoja ekonomiky.

Ďalším predpokladom realizácie vedeckotechnického rozvoja je zvýšenie úrovne riadenia národného hospodárstva tak, aby veda a technika sa stali v pravom zmysle slova osou celého plánu reprodukčného procesu. Na prvé miesto sa stavia posilnenie funkcie centra a štátneho plánu pri riadení vedeckotechnického rozvoja. V zásadách zdokonaľovania plánovitosti systému riadenia národného hospodárstva, platných od roku 1972, sa zavádza komplexné plánovanie úloh štátneho plánu od základného výskumu cez aplikovaný výskum a vývoj až po vlastnú realizáciu vo výrobe a v ostatnej spoločenskej praxi. Východiskové etapy realizácie budú počnúc rokom 1972 previazané s príslušnými časťami štátneho národohospodárskeho plánu, čím sa majú vytvoriť predpoklady pre plánovitú realizáciu výsledkov výskumu a vývoja.

Obnovuje sa zostavovanie rezortných (odvetvových) plánov rozvoja vedy a techniky, stanovuje sa minimálna výška vlastných zdrojov VHJ a podnikov na technický rozvoj, najmä formou podielového financovania štátnych úloh výskumu. Vybrané organizácie vedeckovýskumnej základne sa postupne prevedú z typu rozpočtových organizácií na typ príspevkových a hospodárskych organizácií.

4. Úlohy našej ekonomickej vedy v súčasnej etape

Intenzifikáciu hospodárskeho rozvoja nemožno zabezpečiť bez využitia vedy i celého výskumu. Vo výskume na Slovensku pracuje v súčasnom období vyše 30 tisíc pracovníkov (v ČSSR 145 tisíc), čo je v porovnaní s obdobím začiatkov socialistickej industrializácie výrazný vzostup. Zvyšovanie kapacít slovenskej vedeckovýskumnej základne v porovnaní s českou bolo dynamickejšie, pričom sa rozvíjala v tesnom spätí s ňou a vytvorila s ňou v podstate jednotný organický systém.

Analýzy doterajšieho vývoja československej vedy (a v nej i slovenskej) nás presvedčujú o tom, že vzhľadom na svoj rozsah i svoje výsledky ČSSR patrí medzi popredné štáty na svete. Napriek tomu nemožno nevidieť, že minulý vývoj bol poznamenaný niektorými nedostatkami, ktoré znižujú efektívnosť vynaloženej spoločenskej práce v tejto oblasti. V prvom rade ide o prílišný rozptyl vedeckovýskumnej základne na rad neprepojených výskumných programov, nedostatky v jej riadení, nedostatočnú proporcionálnosť vývoja vnútornej štruktúry vedeckovýskumnej základne, nedostatky v kádrovom obsadení, keď na miestach vyžadujúcich vysokoškolské vzdelanie pracuje v priemere $\frac{1}{4}$ pracovníkov so vzdelaním nižším a keď podiel vedeckých (tvorivých) pracovníkov v porovnaní s celosvetovými tendenciami je doteraz neúmerne nízky. Mimoriadne negatívna bola aj skutočnosť, že náš výskumný program sa len v malej miere opieral o medzinárodnú deľbu práce v rámci krajín socialistického tábora, dlhú dobu bol budovaný na autarkčnom princípe, čo vonkoncom nezodpovedá uvedeným tendenciám svetovej vedy.

Program štátnej technickej politiky a technického rozvoja sa sústreďuje na výskumné realizačné úlohy do oblastí, ktoré priamo súvisia s aplikovaním rozhodujúcich svetových tendencií vedy a techniky, ktoré vytvárajú nové zdroje pre rozvoj výrobných síl a umožňujú výrazným spôsobom zvyšovať spoločenskú produktivitu práce. Za týmto cieľom sa budú riešiť významné výskumné úlohy vyžadované potrebami ekonomiky, najmä: rozvoj a využitie elektroniky, elektrotechniky, aplikovanej kybernetiky, silnoprúdovej elektrotechniky, rozvoj a aplikácia nových materiálov na báze chemických surovín, železných a neželezných kovov, stavebných hmôt, rozvoj energetického hospodárstva a jadrovej techniky, zvýšenie technicko-ekonomickej úrovne hutníctva železa, komplexné spracovanie drevnej hmoty a poď.

Druhou oblasťou je zameranie výskumu a vývoja na zaostávajúce úseky, ktoré v našej ekonomike vytvárajú trvalé napätie a ktorých rozvoj by mal otvoriť priestor pre riešenie štrukturálnych zmien vo výrobe, spotrebe práce a v spotrebe materiálu a postupne vytvoriť ekonomickú základňu pre urýchlenie vedeckotechnického rozvoja. Výskumnými úlohami tohto charakteru sú predovšetkým:

- zabezpečenie sebestačnosti vo výžive obyvateľstva;
- rozvoj modernej materiálnej základne stavebníctva a priemyslenie stavebníctva;
- racionalizácia obehu a manipulácia s materiálom;
- zvýšenie prevádzkovej spoľahlivosti strojov, zariadení a prístrojov, rozvoj strojárskych výrobných procesov.

Ide v podstate o technické inovácie umožňujúce zvýšenie technicko-ekonomickej úrovne výroby, a teda jej efektívnosti.

Požiadavky československej ekonomiky na vedeckotechnický rozvoj sa teda koncentrujú do podpory prírodovedného a technického výskumu

vo vyššie uvedených oblastiach. Od ich úspešného vyriešenia sa očakáva podstatný prínos pre efektívnosť výrobnjej sféry. V tom vidíme jednodu vedeckého výskumu ako celku, v ktorom je organická väzba medzi cieľom a prostriedkom.

Okrem týchto skutočností priamo súvisiacich s vnútornými podmienkami rozvoja vedy, závažným faktorom, ktorý ovplyvňuje celkový efekt vedy, je jej prepojenosť s praxou. Jednak v tom smere, či sa veda vo svojich skúmaníach orientuje na problémy, ktorých riešenie vyžaduje rozvoj spoločnosti, jednak v tom, či je zabezpečený plynulý prechod objavov a vynálezov z výskumných laboratórií do praxe. Z obidvoch týchto hľadísk možno povedať, že u nás máme mnoho naprávať.

Mimoriadna dynamika vedy vo svete v súvislosti s nastupujúcou vedeckotechnickou revolúciou, potreba zvýšenia efektívnosti nášho vedeckého výskumu, ako aj jeho príspevku v rámci vedného systému celého socialistického tábora vyžadujú podstatnú zmenu v celkovej vednej politike, ktorá sa u nás dlhú dobu praktizovala. V súčasnosti sa už črtajú základné aspekty takejto stratégie rozvoja vedy, zodpovedajúcej našim podmienkam malej socialistickej krajiny, integrovanej do svetovej socialistickej sústavy. Ukazuje sa potrebné zvýšiť podiel základného výskumu zabezpečujúci nadväznosť na svetovú vedu. V aplikovanom výskume by sa rozvíjali najmä niektoré smery v rámci celkového výskumu programu socialistických krajín, ktoré by vychádzali z našich podmienok. V ostatných odboroch by pracovali menšie skupiny odborníkov, ktorí by sa starali o rozvoj daných disciplín na základe všestranného vyťaženia zahraničných informácií. Takáto koncepcia predpokladá značnú aktivizáciu licenčnej politiky, ktorá by vychádzala z celkového výskumného programu a v ktorej — ako vieme — máme značné nedostatky.

Doterajšie poznámky sa týkali celého programu nášho výskumu. Osobitné otázky pritom vyvstávajú pred spoločenskými vedami. V prvom rade treba konštatovať, že v porovnaní s ostatnými socialistickými krajinami, štruktúra našej vedeckovýskumnej základne sa vyznačuje nízkym podielom spoločenských vied (14,4 % oproti 17—40 % roku 1967). Zvlášť nízky je podiel tých odborov spoločenských vied, ktoré sa zaoberajú vlastným výskumom našej socialistickej spoločnosti a jej rozvoja v porovnaní s tými, ktoré tvoria tradičné jadro humanitných vied. Ďalej venujeme niekoľko poznámok najmä úlohám, ktoré by mala riešiť ekonomická teória.

Uvedomujeme si, že v období nástupu vedeckotechnickej revolúcie, popri prírodných a technických vedách osobitná úloha patrí spoločenským vedám. To znamená, že zdôraznenie prioritného postavenia vedy nemožno zužovať len na prírodné vedy. Do popredia vystupuje požiadavka ďalšieho rozvíjania spoločenských vied, najmä tých disciplín, ktoré zabezpečia komplexné štúdium procesov vývoja spoločnosti pre potreby

jednak jej vedeckého riadenia, jednak vedeckého prognózovania komunistických perspektív.

Vo vzťahu k hospodárskemu programu strany osobitné miesto medzi spoločenskými vedami majú ekonomické vedy. Pred ekonomickou teóriou stoja veľmi závažné úlohy. XIV. zjazd KSČ konštatoval, že ekonomická veda, ako spoločenské vedy vôbec, prešla hlbokou krízou a mnoho pracovníkov economickej teórie politicky neobstálo.

Tajomník ÚV KSČ s. Fojtík na aktíve vedúcich pracovníkov spoločenskovedných pracovísk ČSAV v júni 1971 charakterizoval prejavy krízy v economickej vede v podstate takto:

Po prvé, do nášho ekonomického výskumu prenikla buržoázna metodológia a ideológia.

Po druhé, rozbil sa komplexný výskum rozšírenej socialistickej reprodukcie a bádateľské úsilie sa koncentrovalo na otázky systému riadenia hospodárstva.

Po tretie, rozrušilo sa spojenie výskumu s národohospodárskou praxou.

Prekonanie uvedených deformácií do značnej miery predurčuje značnú časť úloh nášho ekonomického výskumu.

V prvom rade pôjde o to, aby v záujme potrieb ideologického boja strany sa zmapovali nemarxistické názory a teoretické prístupy, ktoré sa u nás uplatnili v predchádzajúcich rokoch. Pred nami stojí úloha vyrovnať sa s nimi, a preto rozvinúť marxistickú kritiku buržoázných teórií, najmä tých, ktoré do československej economickej vedy i praxe najviac prenikli.

Ďalej pôjde o to, aby sa obnovil výskum rozšírenej socialistickej reprodukcie, v celom jej rozsahu a v nadväznosti jej základných článkov. Skutočnosť, ktorá vnáša nové pohľady na výskum socialistickej reprodukcie, je práve vedeckotechnická revolúcia. Jej nástup vyvoláva celý rad nových problémov v rozvoji hospodárstva i celej spoločnosti. Treba vidieť, že výskum otázok vedeckotechnickej revolúcie je jedným zo základných smerov ekonomického výskumu vedeckých pracovísk vo všetkých socialistických krajinách. Dôležitosť tohto výskumu spočíva v tom, že je základom vypracovania prognóz ako predpokladu pre vedecké riadenie socialistickej spoločnosti.

V tomto smere osobitnou úlohou ekonomického výskumu na Slovensku je analýza zdrojov a faktorov hospodárskeho rozvoja Slovenska v integrovanej ekonomike Československa, ktorá je nevyhnutná pre spracovanie prognóz perspektívneho vývinu Slovenska i celej ČSSR.

Nedostatky, ktoré sa prejavili pri urýchlenej realizácii novej sústavy riadenia, ale aj pri teoretických prístupoch jej rozvíjania, vyžadujú uskutočniť hlbokú analýzu, ktorá má byť spätá s ďalším výskumom zameraným na zdokonaľovanie systému riadenia socialistickej ekonomiky. Osobitný význam racionálneho systému riadenia nie je treba vyzdvihovať.

vať. Ako sme už uviedli, slovenský teoretický front by mal byť viac ako v minulosti zainteresovaný na týchto prácach, a to nielen v otázkach týkajúcich sa špecifik oblastného rozvoja.

V prvom rade treba skúmať problematiku medzinárodnej integrácie socialistických krajín ako nový, mimoriadne významný faktor intenzívneho rozvoja národných ekonomík a socialistického tábora ako celku.

Napokon treba zdôrazniť, že načrtnuté úlohy ekonomického výskumu súvisia s hlavnými úlohami našej spoločenskej, najmä hospodárskej praxe. Výsledky tohto výskumu, ak majú slúžiť hospodárskej praxi, musia sa rýchle prenášať do praxe a musia sa plne využiť. V tomto smere — okrem tradičných foriem realizácie ekonomického výskumu prostredníctvom publikácií a záverečných správ — treba hľadať nové formy spojenia výskumu s praxou, pričom by účinne mala pomôcť účasť vedeckých pracovníkov na príprave materiálov pre riadiace hospodárske orgány. V nasledujúcom období bude treba zabezpečiť, aby sa výsledky ekonomického výskumu prenášali do praxe aj prostredníctvom pedagogického procesu.

Vzhľadom na vysokú náročnosť na zdroje potrebné vo vedeckovýskumnej základni, musíme i my, ako väčšina krajín, riešiť otázku selekcie výskumných programov tak, ako sme sa už o tom zmienili. V oblasti ekonomickej teórie by tento výber mal zabezpečiť:

— koncentráciu úsilia hlavne na tie disciplíny ekonomickej teórie, ktorých výsledky sú bezprostredne späté s perspektívnym rozvojom národného hospodárstva;

— integráciu ekonomického výskumu v medzinárodnej socialistickej sústave;

— komplexnú recepciu svetovej ekonomickej vedy, najmä pomocou integrovaného vedeckoinformačného systému socialistických krajín.

K tomu treba ešte priradiť požiadavku zdokonalenia plánovania a riadenia našej vedy, ďalšieho postupného prehľbovania celkovej koncepcie rozvoja našej vedy. Možno predpokladať, že touto cestou sa nám podarí vytvoriť dynamickú základňu ekonomického výskumu, schopnú osvojiť si nové metodologické postupy a pokrývať nové oblasti, a zároveň prichádzať v nich s novými poznatkami.

ANDREJ LANTAY

Prístupy ekonomickej vedy k zdokonaľovaniu plánovitého riadenia

V krátkom príspevku nemožno, prirodzene, obsiahnuť širokú škálu problémov, s ktorými sa má ekonomická veda zaoberať v súvislosti so zdokonaľovaním sústavy plánovitého riadenia socialistického hospodárstva. Chcem sa preto sústrediť na jeden aspekt — na nevyhnutnosť vytvoriť teoretické základy sústavy riadenia národného hospodárstva nie v jednotlivostiach, ale v celom komplexe.

Utváranie účinnej sústavy riadenia národného hospodárstva, spojenej s hospodárskou politikou socialistického štátu a s rozvojom hospodárstva po vecnej, obsahovej stránke má zmysel vtedy, keď je zameraná na dosahovanie základných cieľov vytýčených komunistickou stranou. Dnešná historická etapa je charakterizovaná súťažením dvoch svetových sústav, socialistickej a kapitalistickej, vo všetkých oblastiach; rozhodujúcim poľom tohto súťaženia je hospodársky rozvoj. Všetky komunistické a robotnícke strany socialistického tábora vychádzajú z nevyhnutnosti obstať v tomto súťažení a zohľadňujú ju vo svojom hospodárskom programe. Stavajú si za cieľ dosahovať na základe zvyšovania spoločenskej produktivity práce, spojeného s vedeckotechnickým pokrokom, efektívny, intenzívny rozvoj hospodárstva, umožňujúci stále zvyšovať životnú úroveň obyvateľstva. Na zabezpečenie takéhoto hospodárskeho rozvoja je potrebná cieľavedomá, vedecky podložená činnosť všetkých riadiacich orgánov i hospodárskych organizácií. Táto činnosť musí smerovať konkrétne k príprave a k dosahovaniu vysokej efektívnosti spoločenského reprodukčného procesu, vysokej technickej úrovne výroby, k budovaniu moderných výrobných podnikov zodpovedajúcich svetovej úrovni, k inováciám i štrukturálnym zmenám.

Sústava riadenia musí toto úsilie zviazať do jednotného celku tak,

a) aby sa pre štátne centrum vytvorili predpoklady pre čo najďalšie využívanie výhody vyplývajúcej zo spoločenského socialistického vlastníctva výrobných prostriedkov, umožňujúcej ústredne plánovite riadiť rozvoj celej ekonomiky;

b) musí vytvoriť také podmienky, aby nadpodnikové združenia i podniky boli vedené k činnosti v intenciách štátnej hospodárskej a vedeckotechnickej politiky a aby samy iniciatívne a vo vlastnom záujme

uskutočňovali inovácie a zvyšovali produktivitu práce, efektívnosť výroby a rentabilitu a aby pružne uspokojovali potreby hospodárstva.

Na dosiahnutie tohto cieľa je nevyhnutný systém riadenia, spájajúci centrálné plánovité riadenie hospodárskeho rozvoja s hmotnou zainteresovanosťou podnikov i jednotlivcov, založenou na ekonomických nástrojoch opierajúcich sa o využívanie socialistických tovarovo-peňažných vzťahov. Súčasne musí tento mechanizmus ponechať dost priestoru aj pre uplatňovanie morálno-politických podnetov, ktorých význam čoraz viac vzrastá.

Na uvedené požiadavky sú zamerané ekonomické reformy vo všetkých socialistických krajinách, a úsilie KSČ o zdokonalenie sústavy riadenia, ktoré sa najvýraznejšie prejavilo v uznesení pojanuárového pléna ÚV KSČ v roku 1965, bolo zamerané tiež týmto smerom. Princípy určené v tomto uznesení vytvárali reálnu základňu pre ekonomickú reformu a jej uskutočňovanie malo v prvých fázach pozitívny vplyv na hospodársky rozvoj. Avšak určité koncepčné chyby pri jej realizácii i v národnohospodárskych plánoch, najmä však pozdejšie revizionistické deformácie spôsobili, že sústava plánovitého riadenia národného hospodárstva sa vcelku rozložila a pri ďalšom postupe sme museli začínať nanovo. K týmto otázkam zaujali jasné stanovisko viaceré plenárne zasadnutia ÚV KSČ aj XIV. zjazd strany.

Niet pochýb, že popri priamom tlaku pravicových síl zohrala tu ne-dobrú úlohu aj sama ekonomická teória v našej republike. Nielen že niektoré skupiny ekonómov podľahli revizionistickým názorom, ktoré potom uplatňovali aj vo vzťahu k sústave riadenia, ale aj vcelku urobila ekonomická teória základnú chybu. Ostala pri abstraktno-teoretických predstavách a princípoch v riadení národného hospodárstva a hlásala ich aplikáciu v praxi bez ohľadu na konkrétnu situáciu v hospodárstve a v jeho jednotlivých odvetviach, bez jasnej dlhodobej perspektívy rozvoja nášho hospodárstva a pri hlbokkej hospodárskej nerovnováhe. Teoretické diskusie o novej sústave riadenia sa pohybovali väčšinou na príliš abstraktnej rovine a celá sústava bola napokon koncipovaná príliš všeobecne, bez jasnej predstavy, ako sa všeobecné princípy budú presadzovať v živote a ako budú zodpovedať potrebám rozvoja socialistického hospodárstva.

Na abstraktno-teoretickej úrovni možno skonštruovať logicky ucelenú sústavu riadenia a možno tiež odôvodniť fungovanie ekonomických nástrojov a celého systému makroregulátorov a mikroregulátorov. Takéto úvahy majú svoj význam, lebo ukazujú v zjednodušenej, schematickej, modelovej forme fungovanie systému za určitých predpokladov. Avšak nebezpečné a škodlivé je stotožňovať takéto modely so skutočnosťou, alebo považovať takéto schémy za návody pre utvorenie ekonomických nástrojov. Keď sa takéto pokusy robia, obchádza sa skutočnosť, že abstraktný model makroregulácie je postavený na celom rade abstrakcií,

t. j. pre fungovanie takéhoto modelu sa v hospodárstve nedajú utvoriť všetky potrebné predpoklady. Nedbať na tieto skutočnosti znamená pripustiť krátke spojenie medzi schémou a realitou so všetkými deformačnými dôsledkami v sústave riadenia.

V príprave novej sústavy riadenia sa takáto chyba stala. V abstraktnej rovine bolo možné skonštruovať ideálne fungujúci trh a dokazovať jeho účinné pôsobenie na konanie podnikov bez komplexného pohľadu na pohybové formy socialistického hospodárstva, najmä bez náležitého uváženia nevyhnutnosti ústredne plánovite riadiť rozvoj celej ekonomiky. Vo všeobecných diskusiách o vzťahu plánu a trhu sa mohli bez prekážky uplatniť aj nesprávne, nemarxistické a nerealistické názory, ktorých neadekvátnosť by sa v konfrontácii s ekonomickou realitou rýchle odhalila. Stalo sa tak, žiaľ, až pri nevydarenom a veľmi nákladnom experimente v meradle celého národného hospodárstva, ktorý predstavovala realizácia našej ekonomickej reformy.

Po rozpade sústavy plánovitého riadenia v roku 1968 a začiatkom roku 1969 sa v záujme rýchlej konsolidácie hospodárstva museli uplatňovať opatrenia, ktoré sa nemohli opierať o zladený a účinný systém hmotnej zainteresovanosti podnikov ani jednotlivcov. Hlavným nástrojom, ktorý pomohol rýchle konsolidovať hospodárstvo, bola organizačná práca strany a štátnych orgánov, spojená s úsilím obnoviť funkcie a záväznosť úloh štátneho plánu. Využíval sa pritom administratívny a morálno-politický tlak, ako aj morálne stimuly. Úspešný priebeh konsolidácie nášho hospodárskeho i celého spoločenského života od realizačnej smernice májového pléna ÚV KSČ z roku 1969 presvedčivo dokazuje, že veľkou chybou teoretických základov našej ekonomickej reformy bol jednostranný pohľad na ekonomické nástroje a stimuly, ktorý viedol k ich preceňovaniu. Ukázalo sa, že vedúca úloha strany, dôsledné uplatňovanie funkcie socialistického štátu a národohospodárskeho plánu, jednotné riadenie hospodárstva na všetkých stupňoch a využitie morálno-politickej zložky v cieľavedomom riadení sú nenahraditeľnými atribútmi riadiaceho procesu v podmienkach socialistického spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov.

Prirodzene, súlad medzi spoločenskými cieľmi a záujmami podnikov i jednotlivcov, založený na účinnom systéme hmotnej zainteresovanosti, patrí takisto medzi základné atribúty riadenia socialistického hospodárstva. Kým sa všetky tieto zložky neuplatnia v jednom zladenom komplexe, rozvoj hospodárstva naráža na vážne problémy. Okrem toho rozvoj výrobných síl v období vedeckotechnickej revolúcie a ďalšie rozvinutie socialistických výrobných vzťahov stavajú nové požiadavky na riadiaci proces. XIV. zjazd KSČ jasne ukázal, že je nevyhnutné ďalej zdokonaľovať sústavu riadenia nášho hospodárstva; nejde pritom o jednorazový akt, ale o systematický, dynamický proces, závislý tak od stavu nášho poznania, ako aj od politických a ekonomických podmienok vytvore-

ných v danej etape a od cieľov, ktoré si spoločnosť kladie na kratšie či dlhšie obdobie.

Smernice XIV. zjazdu KSČ v tejto oblasti — *Hlavné smery zdokonaľovania sústavy plánovitého riadenia* — sa realizujú vo dvoch smeroch. Prvou úlohou bolo vypracovať zásady plánovitého riadenia národného hospodárstva na najbližšie roky, teda od roku 1972. Treba, aby tieto zásady vychádzali zo súčasného stavu hospodárstva, aby nadväzovali na plánovité riadenie uskutočňované v rokoch 1970 a 1971 a aby zavedená sústava riadenia podporila plnenie úloh piateho päťročného plánu. Vecné problémy piatej päťročnice priamo vymedzujú požiadavky na zásady riadenia v tejto etape. Má sa posilniť intenzívny rozvoj hospodárstva, vyvinúť tlak na dôslednejšie využívanie základných prostriedkov, zdrojov pracovných síl, surovín, palív a energie. Zreteľné je zameranie na vedeckotechnický rozvoj, na zvyšovanie produktivity práce, na úspory materiálových nákladov, na zvýšenie efektívnosti a na obmedzenie extenzívnych prvkov rozvoja. Zásady plánovitého riadenia národného hospodárstva od roku 1972 boli schválené vládou ČSSR a po právnej úprave vstúpili do účinnosti.

V danej situácii by bolo nereálne predpokladať, že už v tejto etape by bolo možné vytvoriť ucelenú, koherentnú sústavu riadenia. Pri celkovom pohľade na schválené zásady možno konštatovať, že v jednotlivostiach sa už dosiahlo zlepšenie, najmä že sa výrazne uplatňuje štátny plán, avšak v porovnaní so sústavami riadenia v Sovietskom zväze, NDR alebo v MLR nejde ešte o hlboko teoreticky podložený, komplexne pôsobiaci systém. V zdokonaľovaní sústavy riadenia je teda nevyhnutné pokračovať; uskutočňuje sa to v intenciách smerníc XIV. zjazdu KSČ pod vedením vládneho výboru pre riadenie. Podľa vypracovaného harmonogramu sa jednak v rezortoch, jednak vo výskumných ústavoch (najmä rezortných) riešia otázky spojené s plánovitým riadením v šiestej päťročnici. Skúmajú sa a pripravujú jednotlivé prvky zdokonalenej sústavy riadenia pre ďalšiu etapu; na overenie jednotlivých princípov a nástrojov riadenia sa uskutočňujú aj ekonomické experimenty vo vybraných odboroch a podnikoch.

Ako vidieť z tohto stručného náčrtu, na realizovanie smerníc XIV. zjazdu KSČ o zdokonaľovaní systému plánovitého riadenia národného hospodárstva sa vynakladá nemalé úsilie. Nazdávam sa, však, že ostáva stále veľkou podlžnosťou ekonomickej vedy, najmä v oblasti základného výskumu vytvoriť ucelený, komplexný obraz o možnosti cieľavedome, plánovite riadiť socialistické hospodárstvo v súlade s mechanizmom pôsobenia jeho zákonitostí. To je nepochybne úloha na mnoho rokov; pracujú na nej stovky ekonómov vo všetkých socialistických krajinách. Avšak na mnohé otázky sa názory ešte rôznia, aj prístup teoretikov v jednotlivých socialistických krajinách je v mnohých dôležitých otázkach riadenia socialistického hospodárstva odlišný, hoci sa zachovávajú základné

marxisticko-leninské princípy. Možno s uspokojením konštatovať, že ekonomická veda v socialistických krajinách došla v posledných 10—15 rokoch k dôležitým poznatkom na jednotlivých úsekoch riadenia socialistického hospodárstva; z týchto poznatkov možno už zostaviť takmer ucelenú mozaiku aj pri neúplnej jednotnosti názorov a prístupov. Avšak plánovité riadenie socialistického hospodárstva nie je mozaikou, ale zložitým systémom s mnohými inštitúciami, rozhodovacím procesom, nástrojmi, záujmami, kde sa uplatňuje mnoho súvislostí, vzájomného pôsobenia a spätných väzieb. Kým nepoznáme tieto súvislosti v komplexe, jednotlivé zložky sústavy riadenia môžu pôsobiť protichodne, nástroje sa môžu vzájomne paralyzovať a znižovať účinnosť sústavy ako celku i na jednotlivých úsekoch.

Vo všeobecnosti vieme povedať, že je nevyhnutné vytvoriť komplexný mechanizmus fungovania nášho hospodárstva. Jeho osou bude národohospodársky plán ako základný nástroj riadenia, ďalej systém centrálnej štátnej regulácie hospodárskych procesov, využívanie tovarovo-peňažných vzťahov a vytvorenie účinnej materiálnej zainteresovanosti. Jasné je aj to, že tento systém musí dôsledne uplatňovať princíp demokratického centralizmu a musí nadväzovať na koncepciu rozvoja nášho hospodárstva, najmä na hospodársky program strany, na päťročné plány a na líniu dlhodobého výhľadu. Avšak veľa sme ešte dlžní odpovedi na otázku, ako sa má takýto komplexný systém vytvoriť, aby fungoval zladene a účinne. Napokon účinnosť sústavy riadenia neustále overuje prax a vnáša do nej postupne nevyhnutné korektúry; ale čím lepšie je sústava riadenia ako celok podložená teoretickým poznaním, tým menej chýb sa v riadení narobí a tým menej nákladné je získavanie skúseností v praxi.

Keď si premietneme tieto otázky do teoretickej oblasti, musíme si uvedomiť niekoľko skutočností. Posledné roky ukázali, že je nevyhnutné skúmať vývinové tendencie socialistického sociálno-ekonomického systému a fungovania mechanizmu jeho zákonitostí na základe analýzy danej ekonomiky v konkrétnej situácii a prizerať pritom na konkrétne ciele spoločnosti v danej vývinovej etape. Iba takáto konkrétna analýza umožní dávať teoretické podklady pre cieľavedomé zabezpečovanie dobrého fungovania systému, pre jeho zdokonaľovanie a pre racionálne riadenie jeho jednotlivých článkov. Aplikácia abstraktno-teoretických princípov, hoci zodpovedajúcich všeobecnému charakteru socialistickej ekonomiky, prináša negatívne dôsledky na systém riadenia socialistického hospodárstva, podobne ako holý prakticismus zanedbávajúci teoretické základy vôbec.

Dôležitou úlohou je odstrániť aj ďalší vážny nedostatok ekonomickej teórie, ktorý sa prejavil zreteľne v súvislosti s ekonomicou reformou, a to jej izolovanosť od hospodárskej skutočnosti, od reálnych problémov národného hospodárstva. Úlohou ekonomickej teórie v súvislosti so sú-

stavou riadenia nemôže byť, prirodzene, nachádzanie konkrétnych návodov na riešenie tej-ktorej otázky riadenia; jej úlohou je predovšetkým hlboko poznávať pohybové formy socialistických výrobných vzťahov vo všetkých súvislostiach spolu s ich potenciálnymi možnosťami, prednosťami, protirečieniami i tendenciami a konkrétne skúmať možnosti využitia jej predností a riešenia protirečení. Tento cieľ nemožno dosiahnuť iba izolovaným skúmaním jednotlivých stránok socialistických výrobných vzťahov alebo jednotlivých prvkov riadenia socialistickej ekonomiky, ale najmä skúmaním ich vzájomného pôsobenia a účinkov.

Táto nevyhnutnosť platí, nazdávam sa, pre ekonomickú vedu vo všetkých socialistických krajinách. Avšak ekonomická teória v našej republike je toho času ešte v osobitnom postavení, lebo musí prekonávať chybné teoretické prístupy a revizionistické deformácie z minulých rokov, ktoré boli spojené s ekonomickou reformou. KSČ zaujala k nim jasné stanovisko a vcelku máme o teoretických chybách a omyloch tohto obdobia dobrú predstavu. Pomohli tu aj rôzne analýzy, ktoré sa robili na teoretických pracoviskách. Avšak, ak sa chceme v tomto smere dostať do dostatočnej hĺbky, zostáva jediná reálna možnosť; sústrediť sa na pozitívne riešenie otvorených teoretických otázok a pritom — „za pochodu“ — uvádzať na pravú mieru chybné závery z minulých rokov. Je to tým dôležitejšie, že chyby z predchádzajúceho obdobia vyvolali u nás určitú nedôveru k ekonomickej teórii vôbec a že sa objavujú aj tendencie spoliehať sa pri zdokonaľovaní sústavy plánovitého riadenia skôr len na empiriu a praktické skúsenosti.

Samozrejým predpokladom ďalšieho postupu v teoretickej práci na tomto úseku je, aby sme si vytvorili pevnú axiomatickú základňu, spočívajúcu na teoretických základoch marxizmu-leninizmu a na leninských princípoch riadenia a aby sme sa držali marxistického metodologického postupu. To nás nijako nebude hatiť v teoretickom bádani a v aplikovaní moderných metód, ako sa to snažili podávať niektorí revizionisticky ladení ekonómi. Ale musíme si byť vedomí, že marxistická ekonomická veda je triednou vedou — slúži záujmom robotníckej triedy a všetkých pracujúcich pri budovaní socializmu a komunizmu. Súdruh Husák na XIV. zjazde KSČ postavil požiadavku: s pomocou marxisticko-leninskej vedy hlbšie analyzovať spoločenské procesy a na tomto základe zvyšovať koncepcnosť celej riadiacej práce. K tejto úlohe môže ekonomická veda prispieť len pod podmienkou, že bude dôsledne dodržiavať princíp straníckosti v ekonomickej vede. V nedávnych rokoch sme sa najmä v oblasti sústavy riadenia národného hospodárstva presvedčili, aké ťažké teoretické a praktické dôsledky má opustenie principiálneho marxistického prístupu v ekonomickej vede.

V tejto súvislosti jasne vidieť, akým vážnym nedostatkom bolo, že naša ekonomická veda sa v minulých rokoch málo opierala o vývin teórie v ostatných socialistických krajinách a dostatočne neprizerala na

závery a skúsenosti, dosiahnuté v teórii i v praxi týchto krajín. Aj tam patria otázky zdokonaľovania sústavy plánovitého riadenia medzi najnaliehavejšie úlohy, samozrejme v širokom zmysle, včítane prognostiky, využívania matematicko-ekonomických metód atď.

Pri zachovaní spomenutých požiadaviek by naša ekonomická teória mala sústrediť pozornosť na utvorenie teoretických základov sústavy plánovitého riadenia, a to nielen osobitne v jednotlivých jej prvkoch, ale v celom komplexe. Nevyhnutnosť takéhoto prístupu zreteľne vyniká zo skutočnosti, že v našom hospodárstve (a podobne aj v ostatných socialistických krajinách) existuje rad vleklých problémov, ktoré sa nepodarilo zdolať za desiatky rokov, napriek mnohým dôležitým uzneseniam a opatreniam. Socialistické krajiny dosiahli veľké úspechy v rozvoji ekonomiky, ale nedoriešené problémy zostávajú. Ide v podstate o problémy spojené s nedostatočnou efektívnosťou hospodárskeho rozvoja a so zintenzívnením procesu socialistickej rozšírenej reprodukcie.

Naša krajina disponuje mohutnou výrobnou-technickou základňou. Každé percento zvýšenia účinnosti výrobných fondov by prinieslo zdroje v miliardových sumách, ale ostávajú tu veľké nevyužitú rezervy. Už roky sa stretávame s problémom nedostatočného využívania pracovného času, nízkej smennosti, nie dost pohotového zavádzania modernej technológie a techniky, neúmerneho narastania materiálových nákladov, ako aj zásob surovín, materiálov a hotových výrobkov.

Vážnou úlohou v rozvoji nášho hospodárstva je odstránenie nedostatkov v investičnej výstavbe. Najvyššie stranické aj vládne orgány sa k nim znova a znova vracajú ako k chronickému neduhu, ktorý treba radikálne riešiť. Známe je, že objem rozostavaných investícií ďaleko prekračuje únosnú mieru a umŕtvuje na dlhý čas zdroje v desiatmiliardových objemoch. Dlhé termíny dokončovania investičných akcií odsúvajú uvádzanie nových kapacít do prevádzky a spôsobujú, že zariadenie sa neraz stáva zastaralým skôr, ako začne vyrábať. Je to aj vážny zdroj inflačného tlaku. Situáciu sťažuje neraz aj nedostatočná projekčná pripravenosť, nedosahovanie projektovaných parametrov vo výrobe a rast rozpočtových nákladov v investíciách. Určité zlepšenie sa pri konsolidačnom procese v posledných rokoch dosiahlo, ale nepriaznivé javy trvajú ďalej, takže investičná výstavba sa stáva limitujúcim činiteľom rozvoja v piatej päťročnici.

Životnou otázkou rozvoja našej ekonomiky v tomto období je vedecko-technický pokrok. Avšak ťažko a nie dost rýchle sa presadzuje v spoločenskej výrobe. Je s tým spojených mnoho problémov. Nevyhnutné je zvýšiť účinnosť vedeckej práce, výskumu, vývoja a projekcie a ich obsah a zameranie orientovať na aktuálne i perspektívne potreby hospodárstva. To je však len jedna stránka veci. Zároveň treba vytvoriť ekonomické podmienky, ktoré by viedli podniky k tomu, aby mohli a chceli rýchle uplatňovať vedecké poznatky vo výrobe, aby vyrábali progresívne typy

výrobných a obmedzovali, resp. rušili zastaralé, neefektívne a bezperspektívne výroby. Popri makroštrukturálnych zmenách majú z hľadiska vedeckotechnického pokroku veľký význam aj inovácie v existujúcich výrobných v podnikoch.

Kľúčovú úlohu tu má strojárstvo, ktoré by malo poskytovať hospodárstvu zariadenia vysokej technicko-ekonomickej úrovne. To sa nedá v plnej miere dosiahnuť bez zúženia príliš širokého sortimentu, bez väčšej koncentrácie výroby a bez sústredenia vedeckovýskumného a vývojového potenciálu na vybrané progresívne výrobky. Nie je to nový problém, ale teraz sa hlási s novou naliehavosťou.

Ďalšou oblasťou, osobitne dôležitou pre rozvoj nášho hospodárstva je racionálne hospodárenie s pracovnými silami. Všeobecne pociťovaný nedostatok pracovných síl je relatívny, daný dnešnou úrovňou organizácie výroby pri nedostatočnej racionalizácii práce, nedostatočnom využívaní pracovného času a pri zaostávaní rekonštrukcie a modernizácie výroby. Je to bludný kruh: relatívny nedostatok pracovných síl spôsobuje fluktuáciu, špekulačný odchod pracovníkov za lepšími zárobkami, pôsobí zle na pracovnú disciplínu a na využívanie pracovného času, a tým sa nedostatok pracovných síl stáva ešte ťaživejším. Zhoršuje sa využívanie kapacity neraz aj dôležitých závodov, potrebné a efektívne výroby nebežia niekedy naplno, majú nízku smennosť a na úseku služieb vznikajú z toho istého dôvodu poruchy.

Otvorenou ostáva teoretická i praktická otázka, ako dosiahnuť úsporu pracovného času a pracovných síl. Vo všeobecnosti je síce jasné, že tu ide predovšetkým o novú techniku a organizáciu práce, ale pri realizácii tejto samozrejmosti je mnoho komplikujúcich momentov, ktoré ju sťažujú. Podobne je to s vytváraním predpokladov pre racionálny, pokiaľ možno organizovaný pohyb pracovných síl, pri využívaní dosiahnutej kvalifikácie ľudí, resp. pri vytváraní predpokladov pre získanie novej kvalifikácie, pri uvoľňovaní pracovných síl v súvislosti s technickým pokrokom, so štrukturálnymi zmenami a s obmedzovaním neefektívnych výrobov.

Nie je ľahké riešiť ani otázku, ako zabrániť zneužívaniu nedostatku pracovných síl, ktoré sa prejavuje porušovaním mzdových predpisov, preťahovaním ľudí, fluktuáciou a s tým spojenými negatívnymi dôsledkami.

V tejto súvislosti bude vyžadovať veľa úsilia aj nájdenie vhodných metód regulácie miezd a vytvorenie mzdovej sústavy, ktorá by pri rešpektovaní národohospodárskych možností dosahovala potrebný motivačný účinok, zabránila rovnostárskym tendenciami a vytvorila podmienky pre dôslednejšie uplatňovanie technického pokroku. To vyžaduje zároveň nové formy zainteresovanosti podnikov na využívaní osobných hmotných záujmov, aby odmeňovanie nadväzovalo na výsledky podniku. Zložitou úlohou bude prispôbovať celú sústavu riadenia tak, aby ako

nástroj uskutočňovania hospodárskeho programu strany zároveň utvárala pre jednotlivcov i pre pracovné kolektívy motiváciu pre lepšiu prácu, pre rozvíjanie pracovnej iniciatívy a upevňovanie pracovnej disciplíny.

Za socializmu pracujúci rozhodujú principiálne svojím úsilím o svojom materiálnom postavení; to však platí len za predpokladu, že ich úsilie je racionálne organizované, podložené vedou a technikou a vedie k národohospodárskej efektívnosti. Chyby v riadiacom procese môžu znížiť výsledky úsilia pracujúcich, to sa prejaví aj na pomalšom raste životnej úrovne, čo zase spätne vplyva negatívne na hospodársky rozvoj. Tu sa zase objavuje mnoho súvislostí a spätných väzieb. Do tohto okruhu problémov patrí aj hľadanie konkrétnych foriem širokej účasti pracujúcich na riadení, rozvíjanie ich iniciatívy a socialistického súťaženia spolu so širokou škálou možností morálneho stimulovania.

Jednou z najzložitejších úloh, ktorá je pred nami, je príprava dlhodobej prognózy a výhľadu na 15—20 rokov podľa Smerníc XIV. zjazdu KSČ. Okolnosť, že chýbal dlhodobý výhľad a od začiatku šesťdesiatych rokov dokonca aj reálne päťročné plány, veľmi sťažovala možnosť zvýšiť vedeckú úroveň riadenia hospodárstva. V súvislosti s dlhodobým i strednodobým plánom sa objavuje celý rad teoretických otázok, týkajúcich sa jednak riešenia problémov existujúcich v hospodárstve, jednak princípov a metodiky prognózovania a dlhodobého plánovania, uplatňovania ekonomicko-matematických metód a výpočtovej techniky atď.

S tým súvisia otázky spojené s využívaním socialistických tovarovo-peňažných vzťahov. Ako ukazujú skúsenosti zo všetkých socialistických krajín, je to jedna z najzložitejších úloh pri riadení národného hospodárstva. Mechanizmus fungovania socialistického hospodárstva vyžaduje spojenie plánovania s využívaním tovarovo-peňažných vzťahov; od tohto mechanizmu závisí racionálne prepojenie národohospodárskych cieľov s činnosťou jednotlivých článkov hospodárstva a zainteresovanosť podnikov na využívaní rezerv, na uplatňovaní technického pokroku, na uspokojovaní meniacich sa potrieb atď. Všeobecné diskusie o vzťahu plánu a trhu, ako sme ich poznali v nedávnych rokoch, sú pomýlené a jalové; teoretické otázky z tejto oblasti je nevyhnutné riešiť v tesnej nadväznosti na konkrétne úlohy rozvoja hospodárstva a na zabezpečenie racionálneho fungovania ekonomiky v danej etape. Ide tu o široký okruh otázok, ktoré tu netreba rozvádzať; zdá sa, že najzložitejšie teoretické problémy sú spojené so zdokonaľením našej cenovej sústavy.

Ďalšia požiadavka, ktorá sa musí rešpektovať pri zdokonaľovaní sústavy plánovitého riadenia, je riešenie oblastných problémov. V piatej päťročnici sa presadzuje zdokonaľovanie teritoriálnych proporcií hospodárstva, avšak pri oblastných riešeniach sa križujú najrôznejšie záujmy a realizácia naráža na ťažkosti. Sústava riadení musí s týmito okolnosťami počítat a vytvorit vhodné nástroje.

Napokon pri zdokonaľovaní sústavy riadenia treba uvážiť, že po XXV. zasadnutí Rady vzájomnej hospodárskej pomoci sa urýchľuje integračný proces medzi členskými krajinami. Vyššie formy medzinárodnej spolupráce a prehĺbenie medzinárodnej delby práce dávajú socialistickým krajinám veľké možnosti v urýchlení hospodárskeho rozvoja a pri zlepšovaní jeho výsledkov, ale zároveň kladú zvýšené požiadavky na plánovité riadenie národného hospodárstva v jednotlivých členských krajinách. Bude to vyžadovať prekonanie národnej ohraničenosti pri plánovaní výroby, pri jej štruktúrálnych zmenách atď. Pri medzinárodnej špecializácii sa niektoré odbory, resp. výrobky budú rozširovať, aby mohli kryť potreby viacerých krajín RVHP; iné odbory, resp. skupiny výrobkov bude treba obmedzovať alebo zastavovať ich výrobu, lebo ich bude pre nás vyrábať iná krajina RVHP. To je ekonomická nevyhnutnosť, ak sa majú u nás blahodarne prejavíť dôsledky vedeckotechnickej revolúcie. Pritom však bude nevyhnutné riešiť celý rad problémov, najmä skúmať princípy a hľadať nástroje, ktoré by umožnili zainteresovať všetky články hospodárstva na rozvoji dlhodobých ekonomických vzťahov so socialistickými krajinami, prekonať lokálne záujmy, zotrvačnosť a konzervatívnosť, a ktoré by naučili ľudí rozmýšľať v širších než vnútroštátnych dimenziách.

XIV. zjazd KSČ upozornil na otvorené otázky v našom hospodárstve a dal smernice pre riešenie zodpovedajúcich úloh. Niet pochyb, že sa výrazne zvyšuje koncepcná a organizátorská úloha centrálnych štátnych orgánov. Bude ešte treba vynaložiť mnoho úsilia, aby zvládli svoje úlohy modernými metódami a bez zvyškov byrokratických prvkov. Najväčšou požiadavkou na ich činnosť je, aby sa zbavovali denných operatívnych starostí a aby sa sústredili na riešenie koncepcných otázok našej ekonomiky. Takýto prístup vyžaduje zvládnutie najširších súvislostí v hospodárstve i v celej spoločnosti, lebo hociaká jednostrannosť nevyhnutne narušuje koncepcnosť prístupu. Izolované riešenie jednotlivých, čo aj najdôležitejších otázok, uplatňovanie jednotlivých opatrení bez zohľadňovania širších súvislostí, používanie jednotlivých nástrojov, či už priamo spojených s plánom, alebo s hmotnou zainteresovanosťou, nemôžu byť dostatočne účinné. Dajú sa tak dosiahnuť určité zlepšenia, avšak existujúce základné nedostatky v hospodárstve sa znova a znova reprodukovujú.

Socialistická ekonomika dosahuje aj za týchto okolností významné výsledky, čo potvrdzuje jej veľké prednosti a možnosti. Možno si však predstaviť, aký nevídaný prínos pre rozvoj nášho hospodárstva by znamenalo odstránenie bariér, ktoré sa vo forme trvalých nedostatkov stavajú do cesty účinnému využívaniu predností socialistického výrobného spôsobu.

Nazdávam sa, že týmto smerom by sa mala viac orientovať aj ekonomická veda, ak jej výsledky majú dobre poslúžiť našej spoločnosti.

Nedostatočné teoretické objasnenie spomenutých javov patrí medzi vážne podlžnosti ekonomickej vedy; každý z naznačených problémov tvorí významný objekt teoretického výskumu. Avšak ani v teórii sa nedá dôjsť k uspokojivým záverom v tejto oblasti, kým nenájdeme komplexný pohľad na mechanizmus pôsobenia ekonomických zákonov socializmu a kým nebudeme vidieť sústavu plánovitého riadenia v tejto súvislosti. Bez toho si nemôžeme urobiť predstavu o koncepcii rozvinutej socialistickej ekonomiky a o perspektívach jej rozvoja. Potrebné je, prirodzene, nielen poznanie tohto mechanizmu, ale aj spôsobov jeho využívania prostredníctvom racionálnej sústavy plánovania a riadenia, ktoré zabezpečí zladenie záujmov spoločnosti s podnikovými, miestnymi, skupinovými aj individuálnymi záujmami. Našu ekonomickú teóriu čakajú ešte zložité úlohy, lebo nebudeme schopní účinne využívať prednosti socialistického sociálno-ekonomického systému, kým nebudeme mať hlboko preskúmané vnútorné väzby socialistických výrobných vzťahov a ich prejavy v modernom hospodárstve a kým sa nenájdu a nerealizujú moderné metódy riadenia primerané vysokým nárokom prudkého vývinu hospodárstva v období vedeckotechnickej revolúcie. Ide tu o mnohé nové aspekty, ktoré sa nedajú zvládnuť empiriou a praktizmom.

Tento pohľad treba ešte rozšíriť. Sama ekonomická veda nemôže podať komplexnú informáciu o týchto procesoch; potrebný bude interdisciplinárny prístup, ktorý sa u nás, žiaľ, len pomaly uplatňuje.

Predovšetkým sa treba vrátiť k hlbokému filozofickému vysvetľovaniu procesov, ktoré prebiehajú v socialistickej spoločnosti i v hospodárstve v tomto období. Objasnenie otvorených problémov i nových javov z hľadiska marxistickej filozofie je potrebné pre všetky spoločenskovedné disciplíny. Bez takéhoto základu chýba záruka správneho metodologického prístupu a ustavične hrozí nebezpečenstvo sklzavania na nesprávne ideologické pozície.

Nemožno sa tu obísť bez sociologického výskumu, pretože v tejto oblasti sa vynárajú naliehavé sociálno-ekonomické problémy, ktorých riešenie je nevyhnutné pre cielavedomé riadenie hospodárstva. Sám riadiaci proces má svoju sociálnu stránku, tak isto vedeckotechnický rozvoj, jestvujú sociálne aspekty práce, otázky pracovnej motivácie atď. Tu má čo povedať aj psychológia. Právna veda by mala spolu s ekonómami hľadať účinné inštitucionálne a právne riešenia pri riadení hospodárstva.

Interdisciplinárny charakter má aj výskum socialistického životného štýlu, ktorý nám má ukázať zameranie hospodárskeho vývoja v dlhobodovej perspektíve z hľadiska potrieb socialistického človeka. Tak by bolo možné pokračovať vo výpočte mimoekonomických otázok, ktorých riešenie je dôležité z hľadiska zdokonaľovania sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva.

Príkladov nekomplexnosti samotného ekonomického pohľadu na me-

chanizmus pôsobenia vývinových zákonov socializmu by sa dalo uviesť dosť; ukazuje sa, že skôr či neskôr sa budeme musieť dostať k tomu, že viaceré spoločenskovedné disciplíny budú skúmať tieto problémy na základe jednotného programu a spoločnej metodiky.

Nazdávam sa, že aj v samej ekonomickej vede sa už dostávame do situácie, keď treba zdôrazňovať syntetický pohľad na jej závery. Mohlo by sa nám totiž stať, že odborníci z rôznych oblastí — z plánovania, matematicko-ekonomických metód, financií, cien, miezd, ekonomických nástrojov, využívania tovarovo-peňažných vzťahov, skúmania faktorov rozvoja, oblastných problémov atď. — pôjdu vo svojom skúmaní každý svojím smerom, ale bude nám chýbať celkový pohľad, ktorý by mohol slúžiť na vytvorenie teoretických základov sústavy plánovitého riadenia ako celku.

Skúmanie v každej oblasti ekonomickej teórie má svoju dôležitosť; avšak sám charakter socialistickej ekonomiky vedie k tomu, že pre spoločenské uplatnenie vedeckého poznania je nevyhnutné vyvodit' vždy závery aj z hľadiska jeho využitia pri cielavedomom riadení ekonomického a celého spoločenského vývinu. Inak povedané, každý cenný teoretický poznatok v ekonomickej vede možno a treba využiť na zdokonaľovanie plánovitého riadenia. To sa dá uskutočniť len pod podmienkou, že sa odstráni ich izolovanosť, že sa budú syntetizovať a vidieť v ich celkovej súvislosti. To je aj jeden z najdôležitejších predpokladov pre vytvorenie ucelenej, konzistentnej a účinnej sústavy plánovitého riadenia pre obdobie šiestej päťročnice.

Činnosť Slovenskej ekonomickej spoločnosti v rokoch 1967—70

(Hlavný obsah správy Hlavného výboru SES prednesenej predsedom prof. dr. Š. Heretikom, DrSc. na Valnom zhromaždení SES v Bratislave)

Činnosť SES od Valného zhromaždenia v Nitre v júni 1967 spadá do mimoriadne zložitého a pohnutého obdobia našej socialistickej spoločnosti. Toto obdobie zahŕňa z politického hľadiska niekoľko veľmi rozdielnych časových úsekov. V priebehu a koncom roku 1967 vrcholila kritika subjektivismu a voluntarizmu novotnovského vedenia, ktorá vyústila do známych zmien vo vedení našej strany v januári 1968. Oprávnené nádeje, že tieto zmeny budú znamenať obrat k dôslednému marxisticko-leninskému riešeniu nahromadených a dlho odkladaných problémov nášho spoločenského a hospodárskeho vývinu, stroskotali na nejednotnosti a slabosti pojanuárového vedenia strany a boli zmarené rastúcou aktivitou pravicovooportunistickej sily, podporovaných protisocialistickými a kontrarevolučnými elementami, ako aj široko koncipovanou a cieľavedome riadenou ideologickou diverziou. Tieto sily vyvolali hlbokú spoločenskú, politickú a ideologickú krízu, ktorá ohrozila výdobytky socializmu a ďalší socialistický vývin našej spoločnosti. Zásadný obrat nastal až v apríli 1969, keď nové vedenie KSČ na čele so s. Husákom cieľavedome a energicky pristúpilo k uskutočňovaniu politiky všestrannej konsolidácie, založenej na obnovení a upevnení vedúcej úlohy KSČ. Úspešný priebeh dvojročného procesu politickej a hospodárskej konsolidácie viedol k tomu, že dnes stojíme na začiatku novej etapy vzostupného rozvoja našej socialistickej spoločnosti.

Mimoriadny charakter obdobia, za ktoré podáva Hlavný výbor svoju správu, sa samozrejme odrazil aj v činnosti Slovenskej ekonomickej spoločnosti pri SAV. Konanie Valného zhromaždenia svedčí o tom, že aj v rámci SES úspešne prebehol a v zásade bol zavŕšený proces vnútornej konsolidácie, takže sa môže znova ujať plnenia všetkých svojich funkcií pri rozvíjaní ekonomickej vedy na Slovensku. Východiskom a základom tohto konsolidačného procesu bola kritická analýza prehodnocujúca činnosť SES najmä v krízových rokoch 1968 a 1969. Túto analýzu vypracovala osobitná komisia Vedeckého kolégia ekonomickej SAV a jej výsledky prediskutoval a schválil Hlavný výbor SES.

Ďalším faktorom konsolidácie bola preregistrácia členstva SES na základe výsledkov stranických a štátnopolitických previerok a základná reorganizácia jej orgánov, Hlavného výboru a Predsedníctva.

Koncom roku 1970 mala SES 559 evidovaných členov: z toho 271 v Bratislave a 288 v pobočkách. V porovnaní s rokom 1966 vzrástol počet členov o 179, z toho v Bratislave o 45 a v pobočkách o 134. Ako vidieť, v rokoch 1967—1970 prudko stúpol počet členov v pobočkách, ktorý dnes prevyšuje počet bratislavských členov.

1. Hodnotenie Valného zhromaždenia v Nitre a činnosti orgánov SES

V dňoch 14.—15. júna 1967 konalo sa v Nitre I. Valné zhromaždenie SES, ktoré malo dve samostatné časti: spolkovú a vedeckú. Ústrednou témou vedeckej časti boli *Základné otázky ekonomického rozvoja Slovenska*. V rámci tejto témy predniesli referáty P. Turčan: *Nové prístupy k perspektívnemu rozvoju Slovenska*, H. Kočtúch: *Miesto Slovenska v ekonomickej sústave riadenia ČSSR* a V. Pavlenda: *Národno-politické problémy ekonomického rozvoja Slovenska*. V referátoch sa okrem správnych téz prejavil sklon k izolovanému stavaniu a riešeniu hospodárskych problémov Slovenska a k podceňovaniu celoštátnych a medzinárodných súvislostí.

V diskusií k predneseným referátom sa stretli protichodné názory, ktoré svedčili o názorovej diferenciacii medzi slovenskými ekonómami. Proti stanoviskám, ktoré preceňovali úlohu ekonomických nástrojov, stáli názory zdôrazňujúce potrebu centrálného riadenia makroekonomických a makrooblastných proporcií na základe plánu. V diskusií vcelku prevládali hlasy, ktoré z obáv o ďalší rozvoj národného hospodárstva na Slovensku otvorene vystupovali proti ilúziám o pôsobení trhových mechanizmov.

Úvodné referáty i diskusia nastolili aj otázku federatívneho, resp. symetrického riešenia štátoprávných pomerov v Československu, ale k vyjasneniu a konkretizácii ekonomickej náplne tejto problematiky priniesli veľmi málo pozitívneho. Už tu sa prejavilo, že náš ekonomický front nie je dostatočne teoreticky pripravený riešiť otázky súvisiace s ekonomickým obsahom federalizácie. Treba však poznamenať, že na úrovni a teoretických výsledkoch vedeckej časti Valného zhromaždenia SES v Nitre sa odrazila aj veľmi nepriaznivá politická atmosféra, ktorá v tom čase — v júni 1967 — panovala vo vzťahu k dôslednému marxisticko-leninskému riešeniu národnostnej otázky u nás.

Hlavný výbor SES zvolený na Valnom zhromaždení v Nitre sa do konca roku 1970 zišiel 6-krát a jeho Predsedníctvo tiež 6-krát. Účasť na schôdzkach orgánov spoločnosti bola pre zaneprázdnenosť ich členov pomerne malá, čo veľmi sťažilo dodržiavanie kontinuity v koncepčných

zámeroch činnosti SES. Jej operatívne riadenie sa stalo v prevažnej miere vecou niekoľkých členov Predsedníctva. Na svojich zasadnutiach sa Hlavný výbor a Predsedníctvo zaoberali hlavne schvaľovaním plánov a rozpočtov spoločnosti, hodnotením činnosti odborných sekcií a pobočiek, účasťou na Valných zhromaždeniach ČSE, otázkou jej federalizácie a inými, prevažne organizačnými problémami. Vo svojich výročných hodnoteniach Hlavný výbor upozorňoval na náhodilý a živelný charakter činnosti Spoločnosti a v tejto súvislosti najmä na nedostatočnú aktivitu odborných sekcií.

Na zasadnutí v marci 1968 prijal Hlavný výbor politicky chybné a škodlivé vyhlásenie k súčasným politickým a hospodárskym otázkam. Vyhlásenie je vo svojom obsahu i v jednotlivých formuláciách poznačené pojanuárovým politickým vývinom. Zaujíma kritické stanovisko k jednostrannosti demokratizačných procesov, k nedôslednému riešeniu personálnych otázok, k problémom hospodárskej reformy a k symetrickému usporiadaniu vzťahov našich dvoch národov. Pod vplyvom vystúpenia pravicovooportunistickejšie orientovaných členov Hlavného výboru boli vo vyhlásení menovite kritizovaní niektorí zodpovední stranícki a štátni činitelia.

Vyhlásenie malo pomerne veľkú publicitu a celkove pôsobilo negatívne a nátlakovo; chyba bola, že k jeho kritickému prehodnoteniu a odvolaniu pristúpil Hlavný výbor takmer s dvojročným omeškaním na zasadnutí v marci 1970. Za chybu treba považovať aj to, že podcenil škodlivý dosah vyhlásenia, v ktorom neoprávnene vystupoval v mene slovenských ekonómov a ani pri odvolaní nezaujal jednoznačne správne politické stanovisko. Konštatoval, že vo vyhlásení prekročil hranice poslania SES, v niektorých nesprávnych formuláciách a stanoviskách podľahol panujúcej atmosfére doby a použil nesprávnu a spoločensky škodlivú metódu kritiky niektorých našich verejných činiteľov. V tomto zmysle Hlavný výbor odvolal vyhlásenie z marca 1968 a všetkým kritizovaným činiteľom sa písomne ospravedlnil.

Po auguste 1968 orgány SES neprijali nijaké uznesenie pravicovooportunistickejšieho, protisocialistického alebo protisovietskeho zamerania. Už od začiatku roku 1969 sa Hlavný výbor zamerával na organizovanie niekoľkých akcií, ktoré mali ukázať dôsledky neuváženejšieho uskutočňovania hospodárskej reformy a vyjasniť problémy konsolidácie nášho ďalšieho hospodárskeho vývinu.

Od začiatku roku 1970 členovia Predsedníctva SES sa zúčastnili na prípravách stretnutia slovenských ekonómov s čelnými predstaviteľmi KSS, na ktorom mali byť vytýčené naliehavé úlohy nášho ekonomického frontu v konsolidačnom procese. Toto stretnutie sa neuskutočnilo pre iné naliehavé úlohy predstaviteľov KSS.

Na zasadnutí v novembri 1970 vydal Hlavný výbor správu, v ktorej sa v mene SES prihlásil ku konsolidačnej politike našej strany a ako ne-

odkladnú úlohu vyzdvihol hlbokú a všestrannú analýzu vývinu ekonomickej vedy na Slovensku, aby sa tak odhalili ideovo-politické zdroje chýb a nedostatkov, ktorými naša teória prispela ku krízovému vývinu v rokoch 1968—1969. Na tomto zasadnutí a na ďalších zasadaniach roku 1971 sa uskutočnila reorganizácia Hlavného výboru.

2. Prednášková činnosť a medzinárodné styky SES

Najvýraznejším prejavom činnosti SES bolo organizovanie prednášok, besied, teoretických seminárov a konferencií. Od Valného zhromaždenia v Nitre do konca roku 1970 sa uskutočnilo spolu 96 akcií, z toho 46 v Bratislave a 50 v pobočkách.

Prednáškovú činnosť možno podľa jej charakteru rozčleniť na tri skupiny: a) prednášky a diskusie o aktuálnych problémoch ekonomickej teórie a hospodárskej politiky, b) prednášky našich ekonómov o poznatkoch zo zahraničných študijných pobytov a medzinárodných konferencií, c) prednášky zahraničných ekonómov.

Podľa tohto členenia v Bratislave najviac podujatí spadalo do druhej [16] a tretej [22] kategórie. Z tejto štruktúry vyplýva zrejma prevaha tzv. vonkajšej činnosti. Aj tento fakt svedčí o tom, že prednášková činnosť mala neplánovaný, živelný charakter a že trpela nedostatočnou aktivitou odborných sekcií.

Z významnejších akcií venovaných aktuálnym problémom ekonomickej teórie treba spomenúť celoslovenský seminár o vývinových tendenciách súčasného kapitalizmu vo februári 1968 v Smoleniciach. Účastníci tohto semináru zaujali kritický postoj k preceňovaniu buržoázných ekonomických teórií pri analýze súčasného kapitalizmu.

Kladne treba hodnotiť stretnutie slovenských ekonómov s vládnymi predstaviteľmi vo februári 1969 organizované v spolupráci so Socialistickou akadémiou. Predmetom referátov a diskusie boli aktuálne úlohy slovenských vládnych orgánov v hospodárskej politike.

Positívny prínos k počiatkom konsolidačného procesu predstavovali dva semináre o aktuálnych problémoch hospodárskej politiky: 1. seminár o zákone o socialistickom podniku s úvodným slovom Dr. A. Lantaya (apríl 1969) a 2. seminár o programe konsolidácie hospodárstva na Slovensku s úvodným slovom Ing. J. Gregora (jún 1969). Na oboch seminároch sa zúčastnil pomerne veľký počet ekonómov. Referáty jednoznačne marxisticky analyzovali ekonomické postavenie a úlohy socialistického podniku, podrobili zásadnej kritike návrh zákona o podniku a podnikových radách a rozviedli naliehavé problémy stabilizačných opatrení, ktoré sa v tom čase začali realizovať. V diskusii sa síce objavili niektoré nesprávne názory, v polemike s nimi však prevládali zásadné marxistické postoje.

V 16 referátoch naši ekonómi oboznámili záujemcov s poznatkami a skúsenosťami, ktoré získali na študijných pobytoch a medzinárodných konferenciách v kapitalistických a socialistických krajinách. V mnohých prípadoch išlo o veľmi podnetné a aktuálne teoretické prednášky.

Najviac prednášok organizovala SES so zahraničnými ekonómami; tak plnila jedno zo svojich poslaní. Z celkového počtu 22 prednášok zahraničných ekonómov pripadalo na ekonómov zo socialistických krajín 6 a z kapitalistických krajín 16. Tento pomer vyznieva veľmi nepriaznivo a svedčí o nedocenení našej spolupráce s ekonómami socialistických krajín a predovšetkým so sovietskymi ekonómami. V tejto súvislosti však treba konštatovať, že ani v jednom prípade nešlo o prednášateľov pozvaných SES. Všetci zahraniční prednášatelia boli hosťami bratislavských vedeckých inštitúcií a vysokých škôl a iniciatíva k vystúpeniu na pôde SES vychádzala obyčajne od hostiteľskej organizácie.

Prednášky ekonómov zo socialistických krajín sa zaoberali novými javmi v štátnomonopolistickom kapitalizme, štruktúrou metodológie ekonomických teórií, otázkou hospodárskych cyklov v podmienkach socialistickej ekonomiky a poznatkami z uskutočňovania reformy v ZSSR. Prednášky ekonómov z kapitalistických krajín boli venované jednak špeciálnym problémom technicko-ekonomického charakteru, jednak problémom tzv. čistej teoretickej ekonómie. Išlo o prednášky z ekonomickej kybernetiky a štrukturálnej analýzy, z oblasti managementu a riadenia kapitalistických podnikov, z teórií rastu a netrhovej ekonomiky. Medzi prednášateľmi z kapitalistických krajín boli aj marxistickí a pokrokoví ekonómi.

Päť pobočiek spoločnosti vykonávalo činnosť v sídle svojej pôsobnosti samostatne. Zabezpečovali prednášateľov prevažne z radov ekonómov z bratislavských vysokých škôl a výskumných ústavov a často využívali spoluprácu so Socialistickou akadémiou.

V rokoch 1967—1970 uskutočnili pobočky spolu 50 podujatí, ktoré te-mer všetky spadajú do rámca tzv. vnútornej činnosti a vyjadrujú snahu pobočiek priblížiť sa k praktickým problémom hospodárskej politiky a podnikovej ekonomiky. Podľa počtu prednášok najväčšiu činnosť vykazujú pobočky v Banskej Bystrici, v Košiciach a v Prešove.

Prednášková činnosť pobočky v Košiciach sa rozvinula najmä v novom funkčnom období od júna 1969; týkala sa problémov našej hospodárskej reformy, vnútropodnikového riadenia, podmienok rozvoja životnej úrovne a perspektív zahranično-ekonomických vzťahov ČSSR. Roku 1970 košická pobočka nadviazala sľubnú spoluprácu s pobočkou Maďarskej ekonomickej spoločnosti v Miškolci.

Prešovská pobočka vznikla v máji 1968. Prednášky, ktoré organizovala, sa zaoberali aktuálnymi otázkami politickej ekonómie socializmu, ekonómie socializmu, ekonomickým postavením a hmotnou zainteresovanosťou socialistických podnikov a kritikou buržoázných modelov socializ-

mu. Treba vyzdvihnúť zámer pobočky zapojiť sa do vedeckého výskumu surovinových zdrojov v prešovskej oblasti z hľadiska ich optimálneho využitia.

Hlavnými témami prednáškovej činnosti pobočky v Žiline boli otázky využívania tovarovo-peňažných vzťahov, územnej delby práce v súvislosti s dopravou a priestorovou ekonomikou. Pobočka v Nitre mala pomerne malú činnosť. Odchodom viacerých členov sa výbor pobočky fakticky rozpadol a prestal pracovať.

Pobočky v Košiciach, Prešove a v Žiline uskutočnili koncom roku 1970 a pobočka v Nitre roku 1971 plenárne schôdze, na ktorých prehodnotili doterajšiu činnosť a zvolili si nové výbory. Najzložitejšia je situácia v bansko-bystrickej pobočke tak z hľadiska kádrového, ako aj z hľadiska prehodnotenia pomerne veľkej prednáškovej činnosti. Pobočka obnoví svoju činnosť až po zvolaní plenárnej schôdze, na ktorej si zvolí nový výbor.

Oblasť zahraničných stykov, zastúpenie v Medzinárodnej ekonomickej asociácii a medzinárodná reprezentácia sú kompetenciou Československej spoločnosti ekonomickej. Hlavný výbor ČSE poveril našu spoločnosť, aby prevzala starostlivosť o rozvoj stykov s Maďarskou ekonomicou spoločnosťou. Na základe tohto poverenia sa v novembri 1967 stretli v Bratislave a v Smoleniciach zástupcovia oboch spoločností, aby prerokovali a konkretizovali formy vzájomnej spolupráce. Ako výsledok tohto rokovania bola podpísaná rámcová dohoda o spolupráci s MES.

V rámci realizácie uzavretej dohody stretli sa v marci 1968 predstavitelia MES a SES v Győri a usporiadali diskusný večer o výsledkoch hospodárskej reformy v ČSSR a MLR.

Pobočka v Košiciach naviazala styky s pobočkou MES v Miškolci. Na prvom stretnutí predstaviteľov oboch pobočiek v Miškolci v januári 1970 bola konkretizovaná dohoda o spolupráci a rozširovaní vzájomných stykov. Druhé stretnutie sa uskutočnilo v Košiciach v auguste 1970 a bolo spojené s návštevou VSŽ a besedou o hospodárskych problémoch podniku.

Pri celkovom hodnotení Spoločnosti treba znova poukázať na jej improvizovaný a neplánovaný charakter. Hlavným nedostatkom bolo, že SES nebola dostatočne iniciatívna pri organizovaní rôznych diskusných podujatí, ktoré by na odbornej teoretickej platforme pomohli vyjasniť rôzne stanoviská a názory na aktuálne problémy ekonomickej teórie a hospodárskej politiky. V krízovom období 1968—1969 najslabšou stránkou jej činnosti bolo, že nepostrehla a nedocenila nebezpečenstvo vznikajúcich revizionistických a protimarxistických tendencií v ekonomickej vede a dostatočne aktívne neorganizovala vystúpenia na obhajobu správnych marxisticko-leninských názorov. Preto Spoločnosť nezohrala dostatočne pozitívnu úlohu pri obrane marxisticko-leninského charakteru našej ekonomickej vedy.

3. Program a hlavné úlohy SES

Hlavným cieľom a zmyslom kritického zhodnotenia činnosti SES v uplynulom období je vyvodíť z neho všetky nevyhnutné poučenia a závery, aby mohla dôsledne a účinne plniť všetky úlohy, ktoré jej ako vedeckej spoločnosti pri rozvíjaní ekonomickej vedy na Slovensku patria.

1. Za svoju základnú a najdôležitejšiu úlohu Spoločnosť pokladá všestrannú pomoc pri teoretickom rozpracovaní a realizovaní hospodársko-politických direktív zjazdu KSS a XIV. zjazdu KSČ.

XIV. zjazd KSČ charakterizoval súčasnú etapu nášho hospodárskeho vývinu ako obdobie prechodu od hospodárskej konsolidácie, ktorú sme v posledných dvoch rokoch dosiahli pod novým vedením strany, k dynamickému a proporcionálnemu rastu nášho národného hospodárstva. Tento prechod k novému dynamickému rozvoju našej spoločnosti sa má uskutočniť na základe využitia vymožeností nastupujúcej vedeckotechnickej revolúcie, moderných metód riadenia a vyšších foriem medzinárodnej socialistickej integrácie. Zjazd stanovil ako hlavnú strategickú líniu ďalšieho rozvoja dôsledné a všestranné zvyšovanie efektívnosti rozvoja národného hospodárstva na základe plného uplatnenia intenzívnych faktorov rastu. Ide o organické spojenie vedeckotechnického pokroku s prednosťami socialistickeho systému hospodárenia. Využitie predností socialistickeho systému je nerozlučne spojené s ďalším zdokonaľovaním a upevňovaním sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva vo všetkých jeho článkoch a úrovniach.

Tieto direktívy hospodárskej politiky strany zahŕňujú zároveň základné línie rozvoja ekonomickej vedy, najdôležitejšie úlohy, na ktoré musí sústrediť svoje sily základný i aplikovaný ekonomický výskum. V tejto súvislosti treba konštatovať, že oproti minulému obdobiu podstatne vzrástol podiel výskumných pracovísk na Slovensku pri riešení týchto úloh. To svedčí nielen o veľkom kvantitatívnom raste našich vedeckých a vedecko-pedagogických kádrov, ale aj o novom kvalitatívnom stupni rozvoja, ktorý slovenská ekonomická veda v posledných rokoch dosiahla. Aj keď sa časťou svojej kapacity zaoberá výskumom osobitných problémov hospodárskeho rozvoja Slovenska, robí tak v organickej nadväznosti na problémy urýchleného rastu jednotnej československej ekonomiky, a tak postupne stráca črty periférneho charakteru.

So zvyšovaním úlohy ekonomickej vedy pri ďalšom všestrannom rozvoji socialistickej spoločnosti rastie aj zodpovednosť a spoločenský zástož SES, ktorá všetkými formami svojej činnosti musí mobilizovať ekonomický front na iniciatívne plnenie úloh vyplývajúcich zo základných smerníc hospodárskej politiky našej strany.

2. SES má v rámci svojej kompetencie vytvárať čo najpriaznivejšie podmienky, prostredie a atmosféru pre otvorenú, ale principiálnu teoretickú diskusiu a výmenu názorov o najnovších poznatkoch ekonomickej

vedy a jej metód. Ide o diskusiu, ktorá vylučuje protivedecké praktiky názorovej monopolizácie, známe z nedávnej minulosti, a pritom ostáva v rámci a na pôde marxisticko-leninskej vedeckej ideológie. Len takéto diskusie sú zárukou toho, že ekonomická veda sa bude sústanne vyrovnávať s prejavmi dogmatickej strnulosti a včas rozpozna nebezpečenstvo revizionistických a protisocialistických úchyliet. V najbližšom období bude treba teoretické diskusie zamerať na hlbšie a všestrannejšie poznanie teoretických, ideových a gnozeologických koreňov revizionistických deformácií, ktoré poznačili vývin našej ekonomickej vedy v uplynulom období.

Ďalšou všeobecnou úlohou Spoločnosti je, aby v rámci svojich možností napomáhala zvýšiť spoločenskú efektívnosť teoretickej práce ekonómov, aby prispela ku kvalitatívne novému prepojeniu ekonomickej teórie s hospodárskou praxou. Urýchlené zavádzanie výsledkov vedy do výroby je kategorickým príkazom nastupujúcej vedeckotechnickej revolúcie. Na to je potrebné rozvíjať interdisciplinárny prístup ku skúmaniu problémov rozvoja našej spoločnosti. V tejto súvislosti osobitný význam nadobúdajú nové formy spolupráce ekonómov a technikov sledujúce urýchlenú aplikáciu technicko-ekonomického rozvoja. Tu môže SES pomôcť najmä nadviazaním spolupráce s vedeckými spoločnosťami príbuzných spoločenskovedných disciplín, najmä so Sociologickou a Demografickou spoločnosťou a s vedeckotechnickými spoločnosťami.

Hlavnou úlohou Spoločnosti je podporovať tvorivý rozvoj teoreticko-ekonomického poznávania; naproti tomu úlohou Socialistickej akadémie je propagovať už dosiahnuté poznatky ekonomickej vedy, aby sa stali majetkom čo najširších mas, a tak zvyšovali ich odbornú a politickú uvedomelosť. Pravda, tieto dve úlohy sa nedajú vždy prísne odlišiť. Preto aj naďalej budeme spolupracovať so Socialistickou akadémiou a hľadať čo najúčelnejšie hranice činnosti oboch organizácií. Spolupráca so Socialistickou akadémiou sa ukazuje veľmi užitočnou najmä v pobočkách SES.

3. S načrtnutou základnou náplňou činnosti súvisí aj charakter a štruktúra členskej základne SES. Spoločnosť ostáva výberovou vedec-kou spoločnosťou, ktorá združuje v prevažnej miere pracovníkov výskumných ústavov a vysokých škôl, ako aj popredných predstaviteľov hospodársko-politických orgánov a podnikovej sféry. Táto štruktúra členstva je v súlade so stanovami, bude však potrebné ju posilniť a rozšíriť najmä o pracovníkov hospodárskej praxe. Možno dokonca konštatovať, že záujem a aktivita zodpovedných predstaviteľov hospodárskej politiky a praxe bude najlepším kritériom, či dobre plníme naše spoločenské poslanie, najmä úlohu, ktorú si vytyčujeme pri organickom prepájaní ekonomickej teórie a praxe. Treba konštatovať, že v tomto smere ešte značne zaostávame v budovaní našej členskej základne.

Otázka kolektívneho členstva podnikov, o ktorej sme uvažovali aj na

minulých Valných zhromaždeniach, ostáva aj naďalej otvorená. V rámci ČSE určité skúsenosti s kolektívnym členstvom má iba pobočka v Brne. Bude vhodné vrátiť sa k tejto otázke až po zhodnotení dosiahnutých skúseností. Základným motívom kolektívneho členstva by však nemalo byť posilnenie finančnej základne, ale predovšetkým účinnejšie plnenie poslania SES z hľadiska potrieb hospodárskej praxe.

4. Existencia 5 pobočiek, ktoré sídlia v najvýznamnejších mimobratislavských centrách nášho priemyslu, ekonomickej vedy a vysokých škôl, predstavuje nesporne významný predpoklad účinného plnenia úloh Spoločnosti. Konštatovali sme už, že nielen počtom členov, ale aj počtom podujatí pobočky dnes prevyšujú aktivitu bratislavského ústredia. Táto tendencia je vcelku prirodzená, pretože odráža výsledky politiky našej strany v sociálnom, hospodárskom a kultúrnom vyrovnávaní oblastí. Aj naša vedecká spoločnosť bude musieť túto tendenciu podporovať. Z toho však vyplýva, že orgány SES budú musieť venovať zvýšenú a sústavnejšiu pozornosť spolupráci s pobočkami, najmä starostlivosti o skvalitnenie ich činnosti. Budú musieť zabezpečovať podľa programu a požiadaviek pobočiek kvalitných prednášateľov. Súčasne však očakávame, že nastane aj opačný pohyb a že pobočky budú dodávať prednášateľov Bratislave. Existuje iste celý rad dôležitých vedecko-výskumných i hospodársko-politických problémov, v rámci ktorých by takáto výmena poznatkov bola veľmi užitočná a prispela by k urýchlenému rozvoju našej ekonomickej vedy.

Dobre sa osvedčuje spolupráca pobočiek so Socialistickou akadémiou. Z pobočiek vychádzajú aj také zaujímavé iniciatívne podnety, ako je organizovanie vedeckého výskumu priamo na pôde a v rámci Spoločnosti. Prednosťou pobočiek je, že majú oveľa užšie kontakty s predstaviteľmi hospodárskej praxe, s najdôležitejšími podnikmi svojej oblasti. Ich skúsenosti by bolo treba využiť aj v Bratislave, kde je takáto spolupráca veľmi slabá.

5. Hlavnou formou činnosti SES sú prednášky našich i zahraničných ekonómov o najnovších výsledkoch vo všetkých oblastiach ekonomickej vedy. S nimi spojené teoretické diskusie sú prvou formou preverovania nových poznatkov a hypotéz. Tak ako doteraz sa budeme snažiť organizovať prednášky v rámci odborných sekcií. Pravda, skúsenosti s činnosťou sekcií nie sú tie najlepšie; nájsť najúčinnnejšie formy ako zvýšiť iniciatívu a cieľavedomosť činnosti sekcií bude dôležitou úlohou novozvolených orgánov.

Popri prednáškach bude spoločnosť organizovať semináre a kolokviá k vybraným odborným témam. Bude sa treba vrátiť aj k niektorým formám činnosti, ktoré sa osvedčili v prvom období SES; sem patria najmä diskusie s autormi nových ekonomických publikácií a doteraz málo využívané diskusie o nových teoretických poznatkoch z najvýznamnejších kandidátskych a doktorských dizertačných prác. Napokon by bolo nača-

se realizovať starý zámer: organizovať pravidelne, aspoň každé dva roky, celoslovenské konferencie ekonómov, venované najdôležitejším otázkam ekonomickej teórie a hospodárskej výstavby socializmu. Bolo by užitočné strieďať slovenské konferencie s celoštátnymi konferenciami, ktoré by organizovala ČSE. Tieto konferencie by mali bilancovať výsledky dosiahnuté vo všetkých oblastiach ekonomickej vedy; pravidelné konanie celoštátnych konferencií by do nej nielen vnieslo nový dynamický prvok, ale konferencie by zároveň slúžili ako fórum pre formulovanie odborných expertíz o naliehavých otázkach hospodárskej politiky.

6. SES je organickou súčasťou ČSE a plní vlastne jej úlohy v SSR. Z toho vyplýva naša spolupráca a aktívna účasť na riadení ČSE. Nazdávame sa, že súčasná organizačná štruktúra ČSE, zhodná so štruktúrou vzťahov medzi ČSAV a SAV, nie je prekážkou pre plné rozvinutie činnosti SES. Chceme sa aktívne zúčastňovať na organizovaní celoštátnych vedeckých podujatí, ako aj medzinárodných akcií organizovaných ČSE. Sme presvedčení, že po uskutočnení Valného zhromaždenia ČSE budú tieto vzťahy spolupráce ešte tesnejšie a plodnejšie a budú predstavovať náš príspevok k prehĺbeniu spolupráce s českými ekonómami i k upevneniu vnútornej jednoty celoštátnej ekonomickej vedy.

7. V medzinárodnej oblasti bude ČSE aj naďalej reprezentovať československých ekonómov a československú ekonomickú vedu. Táto nevyhnutná jednotná reprezentácia však nebráni rozvíjaniu medzinárodných stykov slovenských ekonómov. Aj tu existuje veľa foriem, ktoré môžeme uplatňovať. Sem patrí napríklad delegovanie medzinárodnej reprezentácie, ako sa to roku 1967 stalo v prípade spolupráce s Maďarskou ekonomickou spoločnosťou. Bude treba realizovať rámcovú dohodu, ktorú sme s ňou uzavreli. Sľubne sa začínajú rozvíjať aj styky medzi niektorými pobočkami SES a MES. Tieto styky treba zamerať na výmenu poznatkov a skúseností, ktoré majú obe krajiny pri výstavbe socializmu a zdokonaľovaní sústavy plánovania a riadenia. Chceme sa zúčastňovať aj na realizácii dohôd, ktoré ČSE uzavrie s inými ekonomickými spoločnosťami bratských socialistických krajín.

Úlohou SES bude aj naďalej organizovať prednášky a diskusie so zahraničnými ekonómami, a tak sprístupňovať najnovšie poznatky zahraničnej vedy. Na rozdiel od minulého obdobia bude však musieť vyvinúť oveľa výraznejšiu iniciatívu pri rozvíjaní spolupráce s ekonómami socialistických krajín, ktorá nesporne patrí medzi významné zdroje urýchlenia rozvoja nášho ekonomického poznania. Súčasne sa nebudeme uzaŕčovať ani pred prednáškami a diskusiami s ekonómami z kapitalistických krajín a osobitne uvítame na pôde spoločnosti západných marxistických a pokrokových ekonómov. Budeme vychádzať z poznatku, že kritická konfrontácia s teóriami a metódami buržoáznych ekonómov je jedným z predpokladov tvorivého rozvíjania našej marxisticko-leninskej ekonomickej vedy.

Také sú hlavné línie programu, v ktorom sa Hlavný výbor snažil vyvodit' dôsledky zo všetkých chýb a nedostatkov v činnosti SES v uplynulom funkčnom období. Po ukončení vnútornej konsolidácie SES vstupuje do novej etapy s plným vedomím svojej zodpovednosti voči hospodárskemu programu ďalšej výstavby socializmu u nás. Preto chce využiť všetky svoje sily a formy činnosti na to, aby mobilizovala slovenských ekonómov pri dôslednom plnení hospodárskych direktív XIV. zjazdu KSČ, pri zvyšovaní odbornej úrovne a stranického prístupu v ekonomickej vede. Hlásime sa jednoznačne k hospodárskemu programu strany, pretože zodpovedá najnovším výsledkom vedeckého bádania, predpokladá rozvoj a uplatnenie poznatkov ekonomickej vedy a predstavuje jedinú reálnu alternatívu všestranného rozvoja našej socialistickej spoločnosti.

KAROL VLACHYNSKÝ

Zisk ako kategória podnikovej ekonomiky

Ekonomické reformy v socialistických krajinách stavajú stále viac do pozornosti podnikov kategóriu zisku. Jej prostredníctvom sa meria, ako efektívne uspokojujú jednotlivé podniky záujmy spoločnosti vyjadrené národohospodárskym plánom. Rozdeľovanie zisku sa stáva významnou formou stimulácie zabezpečovania týchto záujmov. V súvislosti s tým sa zintenzívňuje záujem aj o teoretickú analýzu zisku realizovaného socialistickými podnikmi, o formulovanie podstatných rozdielov v porovnaní so ziskom za kapitalizmu, o vyjasnenie možností a hraníc jeho využívania v procese plánovitého riadenia socialistickej ekonomiky atď. Tento záujem pramení z poznania, že bez dostatočne hlbokoj marxistickej analýzy zákonitostí, základných kategórií a postulátov socialistickej ekonomiky, hospodárska politika nemá jednoznačné kritériá pre svoje rozhodovanie.

V predloženom článku sa pokúsime zhrnúť niektoré skutočnosti a myšlienkové prúdy súvisiace s kategóriou zisku všeobecne a so ziskom v podmienkach socialistickej ekonomiky osobitne.

Ekonomická podstata zisku

Zisk ako forma, ktorú časť nadproduktu nadobúda v procese rozdeľovania, je jednou zo základných ekonomických kategórií rozvinutého tovarového hospodárstva. Je natoľko základnou kategóriou, že vymedzenie jeho ekonomickej podstaty možno považovať za jednu z ústredných otázok ekonomickej teórie.

Formulácia ekonomickej podstaty podnikového zisku prekonala v ekonomickej teórii veľmi bohatý vývoj. Jeho podrobné sledovanie by vlastne znamenalo podať výklad o vývoji ekonomických učení. To nie je našou úlohou, a preto sa obmedzíme len na veľmi stručný prehľad.

Klasická politická ekonómia vychádzala z rozdeľovania národného dôchodku medzi tri triedy — vlastníkov pôdy, robotníkov a kapitalistov, pričom zisk definovala ako dôchodok triedy kapitalistov. Postupným vývojom teórie cien sa ustálil výklad jednotlivých foriem dôchodkov — renty, mzdy a zisku — ako odmien za produktívne služby pôdy, práce a kapitálu.

Postupne sa prejavuje snaha buržoázných ekonómov vyjasniť obsah „produktívnych služieb kapitálu“, a tým vyjasniť ekonomický obsah a vnútornú štruktúru podnikového zisku. Túto otázku najjasnejšie formuloval J. Mill, ktorý zastával názor, že zisk zahrňuje tri štrukturálne zložky — odmenu za vklad kapitálu (úrok), odmenu za riadiacu činnosť podnikateľa a odmenu za znášanie rizika podnikania. Pritom sa nesažil tieto zložky separovať. S touto požiadavkou vystúpil J. B. Say, ktorý trval na odčlenení úroku od zisku a interpretoval zisk ako špecifickú formu mzdy.

Vývoj však vedie k postupnému oddeleniu vlastníctva podniku od riadiacej podnikateľskej činnosti. Riadenie obstaráva skupina manažérov za odmenu, ktorá má charakter mzdy. Proti rozhodujúcej časti podnikateľských rizík sa možno poistiť, likvidácia rizika sa stáva nákladom, cenou platenou za služby poisťovne. Preto logickým vyústením tohto teoretického prúdu je konštatovanie, že pri existencii dokonalej konkurencie, ak sa plne platí za produktívne služby práce, pôdy a kapitálu, príjem podniku sa rovná nákladom a zisk nemôže vznikáť. Existenciu zisku teda nemožno vysvetliť, teória vedie do slepej uličky.

Tu je kritický bod. U jednej časti ekonómov sa prejavuje rezignácia na vysvetlenie economickej podstaty zisku, nachádzajúca svoj výraz v teoreticky sterilnej formulácii zisku ako rozdielu medzi celkovým príjmom podniku a skutočnými platbami za všetky produktívne služby.

Súčasne sa však objavuje celá plejáda rozdielných pokusov buržoázných ekonómov o vysvetlenie podstaty zisku. Poukážeme aspoň na najdôležitejšie z nich.

Jedna skupina ekonómov rozvíja myšlienku, že zisk je formou odmeny za znášanie nepoistiteľných rizík (Hawley, Mangoldt, Mithoff, del Vecchio).

Druhá skupina tvrdí, že zisk možno vysvetliť len ako výsledok ekonomických zmien, economickej dynamiky. Dohodnuté ceny produktívnych služieb zaostávajú za podnikovými príjmami, ktoré sa ekonomickými zmenami zvyšujú (J. B. Clark, J. A. Schumpeter, Oppenheimer).

S tým úzko súvisí ďalšia skupina názorov, ktorá vysvetľuje zisk ako výsledok narušenia trhu dokonalej konkurencie oligopolom, prípadne monopolom. Odmena za podnikom používané produktívne služby je vraj nižšia, ako by sa dosiahla pri platnosti princípu dokonalej konkurencie vo všetkých sférach ekonomického mechanizmu (Walras, Cassel).

Formulujú sa názory, že zisk je odmena za činnosť podnikateľa pri koordinácii používania produktívnych služieb (Dobb).

V iných prípadoch sa zisk vysvetľuje ako výsledok pôsobenia viacerých faktorov, napr. ako odmena za znášanie rizika a výsledok economickej dynamiky (Knight) atd.¹

¹ Uvedený vývoj názorov buržoázných ekonómov na zisk je zachytený a podrob-

Uvedená roztrieštenosť a nejednotnosť teoretických názorov, svedčiac o faktickej neschopnosti nemarxistickej ekonómie vysvetliť podstatu zisku, sa odráža aj v bežnom hospodárskom živote. Prejavuje sa v nejednotnom vysvetľovaní praktickej náplne položky zisku podniku v jednotlivých kapitalistických štátoch (čo je hrubý zisk, čo čistý zisk, ktoré položky sú súčasťou nákladov a ktoré nie atď.).

Popri prúde buržoáznej ekonómie vzniklo marxistické vysvetlenie podstaty zisku kapitalistických podnikov, založené na pracovnej teórii hodnoty. Vychádza zo skutočnosti, že pracovná sila je tovar osobitného druhu, ktorý má schopnosť vytvoriť väčšiu hodnotu, ako sám má. Vynakladanie živej práce v produktívnej sfére vytvára tak nadhodnotu, ktorá je plodom nezaplatenej nadpráce. Zisk je potom jednou z foriem, ktorú nadhodnota v procese rozdeľovania nadobúda.

V socialistickej ekonomickej formácii pracovná sila, na rozdiel od kapitalizmu, prestala byť tovarom, vypadla zo sféry tovarového obehu. Tým mizne podstatná črta kapitalistickej tovarovej výroby, totiž možnosť tvorby nadhodnoty ako špecificky kapitalistickej formy vykorisťovania pracujúcich. Výsledkom vynakladania živej práce v produktívnej sfére za socializmu je nutný produkt (produkt pre seba) a produkt pre spoločnosť. Hodnota produktu pre spoločnosť je tzv. čistý dôchodok spoločnosti, ktorý v procese svojho rozdeľovania nadobúda formu zisku, dane z obratu, úroku, renty, príspevku podnikov na národné poistenie, príp. iné formy. Zisk je teda jednou z foriem, ktorú nadobúda v procese rozdeľovania čistý dôchodok socialistickej spoločnosti.

Marxistická pracovná teória hodnoty dáva v súčasnosti jedine prijateľné a vedecky hlboko fundované vysvetlenie ekonomickej podstaty zisku.

Predchádzajúce úvahy preto možno jednoznačne uzavrieť konštatovaním, že buržoázna ekonómia nie je schopná uspokojivým spôsobom teoreticky vysvetliť ekonomicke podstatu zisku. Jediné vedecky správne vysvetlenie tejto podstaty prináša marxistické učenie. Ono deťinuje zisk v kapitalistickej ekonomike ako formu, ktorú nadobúda v procese rozdeľovania časť nadhodnoty. V socialistickej ekonomike formuluje zisk ako jednu z foriem, ktorú nadobúda v procese rozdeľovania čistého dôchodku spoločnosti.

nejšie rozvedený napr. v stati: GORDON, R. A.: Enterprise, Profits and the Modern Corporation. In: Readings in the Theory of Income Distribution. London, G. Allen and Unwin, Ltd. 1967, s. 553—570.

Názory J. Milla a J. B. Saja podrobil kritike už K. Marx na viacerých miestach v *Kapitál*. Kritický pohľad na novšie názory pozri napr. v práci: SADZIKOWSKI, W.: Współczesne burżuazyjne teorie zysku. PWN, Warszawa 1963.

Zisk ako cieľ činnosti kapitalistického podniku

Marxistickí ekonómovia sa jednoznačne zhodujú v názore, že základným ekonomickým cieľom činnosti kapitalistického podniku je maximalizácia jeho zisku. V tomto bode sú zajedno aj s klasickými dielami západných ekonómov. Na uvedenom postuláte je v rámci skúmania mikroekonomiky široko rozpracovaná teória správania sa firmy. Vychádza z neho aj súčasná buržoázna teória cien a väčšina metód optimalizácie podnikovej činnosti (maximalizácia zisku v nich vystupuje ako účelová funkcia).

V ekonomickej literatúre posledných rokov sa však formuluje aj druhý smer, ktorý rozpracúva teóriu mnohosti podnikových cieľov.²

Táto teória vychádza z konštatovania, že v modernom kapitalistickom podniku jestvujú viaceré sociálne skupiny účastníkov reprodukčného procesu s vyhranenými samostatnými záujmami presadzovanými pomocou spoločenských síl.

Najjasnejšie to vraj možno demonštrovať na príklade účastinných spoločností, ktoré sú najrozšírenejšou formou podnikania. Pracujú v nich robotníci, ktorí majú záujem na zvyšovaní miezd a zlepšovaní pracovných podmienok. Ich záujmy presadzuje silné odborové hnutie. Druhou skupinou sú účastinári so záujmom na čo najvyšších dividendách. Stojí za nimi sila kapitálu, ktorým financujú podnik. Tretou skupinou sú manažéri, majúci záujem na rozvoji podniku a na zvyšovaní jeho podielu na trhu. Spoločenskou silou, ktorá dáva ich záujmom náležitý dôraz, je skutočnosť, že sú nositeľmi vedeckotechnického pokroku v podniku. To sú dlhodobé pôsobiacie záujmy základných skupín účastníkov reprodukčného procesu.

Okrem toho však pôsobí aj množstvo krátkodobých, dočasných záujmov, ktoré vyvoláva momentálna situácia podniku a celého hospodárstva. Napríklad, ak v určitom roku podnik dosiahne vysoký zisk, pri určitej daňovej politike vlády (dvojité zdaňovanie dividend) účastinári môžu mať záujem, aby podnik vykázal nižší zisk a vytvoril skryté rezervy. Ak manažéri plánujú potrebu zvýšenia účastinného kapitálu v blízkej budúcnosti, majú záujem na vykázaní vysokého zisku a výplate vysokých dividend, aby sa uľahčilo upisovanie nových účastín. Za určitých podmienok majú manažéri záujem na zvyšovaní miezd, aby predišli prechodu najmä kvalifikovaných robotníkov do iných podnikov atď.

Z uvedených okolností teória mnohosti podnikových cieľov vyvodzuje, že formulácia základného ekonomického cieľa podniku je výsledkom stretávania sa protichodných dlhodobých a dočasných záujmov spoloč-

² Podrobnejšie pozri v stati: SIMON, H. A.: Theories of Decision-making in Economics and Behavioural Science. In: Surveys of Economic Theory. 3. New York, MacMillan 1967, s. 1—28.

čenských skupín pôsobiacich v reprodukčnom procese. Od tlaku jednotlivých spoločenských síl a od konkrétnej situácie závisí, ktorý záujem sa stane v určitom období prevládajúcim. Cieľ sa teda z obdobia na obdobie mení, a preto vraj nemožno jednoznačne formulovať základný trvalý ekonomický cieľ činnosti podniku.

Sú skutočností uvádzané teóriou mnohosti podnikových cieľov také zásadné nové a prevratné, že uvádzajú do pochybnosti zisk ako základný cieľ činnosti kapitalistických podnikov?

Na túto otázku treba odpovedať záporne. Veď všetky čiastkové, krátkodobé, a hoci aj protirečivé záujmy jednotlivých spoločenských skupín v podniku sa v kapitalistickej ekonomike — vzhľadom na súkromno-kapitalistické vlastníctvo výrobných prostriedkov — uspokojujú len do tej miery a iba preto, aby sa podnik z dlhodobého hľadiska upevňoval, aby dlhodobo zabezpečoval maximalizáciu svojich ziskov. Preto aj keď teória mnohosti podnikových cieľov prináša niektoré nové pohľady, nemožno nevidieť jej apologetický charakter v situácii, keď (ako to niektorí západní autori cudne formulujú) „široká verejnosť má nechuf k zisku“.³

Postulát všeobecnej platnosti maximalizácie zisku ako základného cieľa činnosti podniku oslabujú aj názory, ktoré v tejto súvislosti hovoria o optimálnom, primeranom, či postačujúcom zisku.⁴

Domnievame sa, že ide len o zámerné zavedenie nového pojmu. Maximalizáciu zisku možno totiž chápať z krátkodobého alebo dlhodobého hľadiska.

Maximálny zisk z krátkodobého hľadiska sa bude snažiť dosiahnuť podnik, ktorý je finančne nepevný. Aby si zabezpečil pokračovanie svojej činnosti, udržanie sa na trhu, musí z krátkodobého hľadiska dosiahnuť čo najvyšší zisk. Za týmto cieľom ide všetkými cestami, viac riskuje pokiaľ ide o stupeň likvidity, nie je chúlостivý v otázkach podnikateľskej etiky atď.

Naopak, podnik finančne pevný, ktorý riadi svoje konanie s dlhodobou perspektívou, stráži dobré meno firmy, menej riskuje pokiaľ ide o likviditu, proste zameriava svoju politiku na maximalizáciu zisku z dlhodobého hľadiska. V takomto podniku je z krátkodobého hľadiska chápaný optimálny alebo primeraný zisk vlastne maximálnym ziskom, ktorý môže dosiahnuť v jestvujúcich podmienkach a pri rešpektovaní všeobecne platných zásad riadneho hospodárenia.

³ Veľmi jasne to vyjadril americký ekonóm N. W. Chamberlin, ktorý — uvádzajúc príčiny vzniku teórie mnohosti podnikových cieľov — postavil na prvé miesto skutočnosť, že: „...stalo sa obťažným odpovedať na otázku: Zisk pre koho?...“ Pozri jeho prácu: *The Firm: Micro-economic Planning and Action*. New York, McGraw Hill Book Comp. 1962, s. 51.

⁴ Ba vyskytujú sa aj extrémne hlasy, ktoré formulujú cieľ činnosti podniku ako „službu verejnosti“, „sebarealizáciu podnikateľského ducha“ a pod.

Niekedy sa vyskytuje námietka, že v modernom kapitalizme štát stále viac zasahuje do hospodárstva a snaží sa riadiť ekonomický rozvoj pomocou národohospodárskeho plánu rôznej formy a záväznosti (plán ako sústava nezáväzných odporúčaní, plán realizovaný prostredníctvom dohôd, prostredníctvom zmlúv, pomocou podnetov a stimulov). Uspokojovanie potrieb spoločnosti sa teda dosahuje nielen pôsobením trhových síl, ale aj pod vplyvom plánu, čo vraj oslabuje výlučnosť zisku ako cieľa podnikania.

Tu treba zdôrazniť, že vzhľadom na charakter vlastníctva výrobných prostriedkov, štát môže zabezpečovať realizáciu zámerov plánu prevažne len nepriamo, prostredníctvom ekonomických nástrojov pôsobiacich na ziskovú pozíciu podnikov. Inak povedané, podniky rešpektujú zámery plánu len do tej miery, do akej sú pre ne výhodné z hľadiska maximalizácie ich ziskov.

Napriek uvádzaným námietkam možno oprávnené konštatovať, že *základným ekonomickým cieľom činnosti kapitalistického podniku je snaha dosahovať z dlhodobého hľadiska maximálnu masu zisku.*⁵

Zisk ako ekonomický stimul v socialistickom podniku

Socialistické zriadenie je charakterizované zospoločenšením rozhodujúcich výrobných prostriedkov, ktoré sa v rámci celej spoločnosti plánovite využívajú na uspokojovanie jej potrieb.

Čo najplnšie uspokojovanie stále vzrastajúcich materiálnych a kultúrnych potrieb človeka je základným a trvalým ekonomickým cieľom socialistickej spoločnosti. Je to celospoločenský cieľ zodpovedajúci charakteru výrobných vzťahov, a preto sa stáva vedúcou ideou riadenia hospodárstva vo všetkých jeho organizačných zložkách. Pre potreby konkrétneho riadenia sa uvedený všeobecný cieľ transformuje do bezprostredných čiastkových cieľov, ktoré sú jednoznačne kvantifikovateľné a môžu slúžiť ako kritériálna funkcia pre optimalizáciu činnosti na jednotlivých úrovniach riadenia.

Na úrovni celého národného hospodárstva možno potreby, ktoré treba uspokojovať, zhrnúť do štyroch skupín:

- potreba ďalšieho rozvoja výrobných a obežných fondov celej spoločnosti;
- uspokojovanie spoločných nevýrobných potrieb spoločnosti;
- zabezpečovanie a uspokojovanie bežných potrieb obyvateľstva;
- vytváranie a dopĺňovanie spoločenských rezerv.

⁵ Názory na ciele činnosti kapitalistických podnikov sú zhrnuté a hodnotené v nedávno vydanéj knihe VÁCHA, S.: *Moderní kapitalistický podnik a jeho cíl*. Praha, Svoboda 1970.

Všetky tieto potreby sa uspokojujú z hodnôt, ktoré sa v národnom hospodárstve v priebehu reprodukčného procesu novovytvárajú. Suma novovytvorených hodnôt za určité obdobie je národným dôchodkom. Z toho sa vyvodzuje, že *bezprostredným ekonomickým cieľom národného hospodárstva je maximalizácia národného dôchodku, ktorý je predpokladom a ukazovateľom plnenia základného ekonomického cieľa socialistickej spoločnosti.*⁶

Maximalizácia národného dôchodku je výslednicou ohromného množstva vzájomne prepojených a vnútorne členených čiastkových ekonomických cieľov jednotlivých podnikov, organizácií a ich pracovníkov. Základným problémom plánovite riadenej ekonomiky je, ako čo najúspešnejšie skĺbiť a spojiť tieto ciele tak, aby sa dosahoval maximálny a trvalý rast národného dôchodku. Z toho hľadiska je rozhodujúce, ktorá ekonomická veličina stojí v centre podnikového záujmu.

Táto veličina je rozdielna podľa charakteru sústavy riadenia socialistickej ekonomiky. Doterajšie skúsenosti oprávňujú hovoriť o dvoch sústavách, ktoré možno charakterizovať aj ako vývojové etapy riadenia socialistickej ekonomiky.

Prvá vývojová etapa je charakterizovaná značnou centralizáciou v rozhodovaní a direktivitou pri zabezpečovaní realizácie týchto rozhodnutí v jednotlivých organizačných zložkách hospodárstva.

Uvedená sústava sa začala rozvíjať v ZSSR v období kapitalistického obkľúčenia jedinej socialistickej krajiny, ktoré vyžadovalo urýchlenú industrializáciu a základné štrukturálne premeny v hospodárstve krajiny. Prítom bolo možné spoliehať sa len na vnútorné zdroje akumulácie, ktoré boli vzhľadom na relatívne málo rozvinutú ekonomiku značne obmedzené. Preto vysoký stupeň ich centralizácie vyplynul ako nevyhnutná podmienka. Bolo to obdobie nedostatočného uspokojovania potrieb spoločnosti základnými produktami, pričom existovali ohromné nedostatočne využité pracovné rezervy (bolo potrebné urýchlene likvidovať zjavnú aj skrytú nezamestnanosť), ako aj rezervy surovinové.

Za týchto okolností sa dostala do centra pozornosti plánu naturálno-vecná stránka reprodukčného procesu.

Plán chce využiť potencionálne zdroje extenzívneho rastu spoločenského produktu tým, že sa snaží obsiahnuť všetky vnútorné hmotné súvislosti a predpoklady jeho tvorby.

Uvedenému chápaniu slúžilo aj využívanie financií. Ich úlohou bolo prisunúť príslušným ekonomickým subjektom toľko peňažných prostried-

⁶ Možno namietať, že maximalizácia národného dôchodku (aj keď do určitej miery rozdielne vyčísleného) je ekonomickým cieľom aj v kapitalistických štátoch. Je to skutočne tak a snaha zvyšovať národný dôchodok je základnou, na ktorej prebieha mierové ekonomické súťaženie oboch systémov. Základným rozdielom medzi nimi sú charakterom výrobných vzťahov určené spoločenské podmienky, v ktorých sa národný dôchodok vytvára, spôsob jeho rozdeľovania a používania.

kov, aby sa naturálno-vecné úlohy plánu mohli pri existencii peňažných vzťahov splniť. Preto nemožno dosť dobre hovoriť ani o aktívnom pôsobení financií. Vzhľadom na extenzívny charakter rozvoja, *do centra pozornosti podnikov sa dostáva objem hodnoty hrubej výroby.*

Je pravda, že z centra sa rozpisoval aj celý rad ďalších ukazovateľov (napr. počet pracovníkov, ich priemerná mzda, úroveň vlastných nákladov, percento ich zníženia, zisk atď.), ale objem hodnoty hrubej výroby bol základný a rozhodujúci. Podľa neho sa totiž hodnotila činnosť podniku ako celku (splnenie plánu) a bol aj základom osobnej hmotnej zainteresovanosti pracovníkov podniku (čerpanie mzdového fondu v závislosti od plnenia plánu hodnoty hrubej výroby).

Jednotlivé socialistické krajiny — aj keď v oveľa priaznivejšej politickej situácii ako ZSSR — museli tiež riešiť úlohy prvej fázy výstavby socializmu, t. j. zabezpečiť povojnovú rekonštrukciu hospodárstva, socialistickú industrializáciu a kolektivizáciu. Riešenie týchto úloh vyžadovalo tiež vysokú centralizáciu zdrojov hospodárstva a ich záväznú alokáciu podľa zámerov národohospodárskeho plánu. Preto aj tu sa v prvej fáze výstavby uplatnila značne centralizovaná a direktívna sústava riadenia hospodárstva.

Rozvoj ekonomiky vedie k postupnému vyčerpávaniu extenzívnych zdrojov jej rastu, k uspokojovaniu potrieb základnými produktmi a k stále väčšej členitosti a zložitosti vnútorných ekonomických väzieb. Intenzívnejšie sa prejavuje potreba a vzájomná výhodnosť ekonomických stykov jednak v rámci socialistickej sústavy, jednak medzi socialisticou a kapitalistickou sústavou. V súvislosti s týmito skutočnosťami sa začínajú stále vypuklejšie prejavovať nedostatky jestvujúcej sústavy riadenia.

Možno povedať, že sám ekonomický rozvoj socialistických krajín nastoľuje nové problémy, ktoré stále nástojčivejšie vyžadujú zásadné riešenia. Objektívne vzniká potreba ekonomických reforiem, ktoré sa v šesťdesiatych rokoch postupne uskutočňujú vo všetkých európskych socialistických krajinách.

Otvára sa tak *druhá vývojová etapa riadenia socialistickej ekonomiky*, v ktorej sa formulujú nové ekonomické ciele — prechod na intenzifikáciu hospodárstva a podstatné zvýšenie efektívnosti rozvoja. Za základnú cestu k ich plneniu sa považuje skvalitnenie národohospodárskeho plánu ako základného nástroja riadenia socialistickej ekonomiky, širšie, socialistickej sústave adekvátne využívanie tovarovo-peňažných vzťahov a na to nadväzujúce uplatňovanie ekonomických nástrojov riadenia, zladujúcich individuálne podnikové a celospoločenské záujmy a zvýšenie právomoci podnikov.⁷

⁷ V ZSSR sa podstata economickej reformy charakterizuje takto: „...ekonomická reforma znamená nový prístup k riadeniu hospodárstva. Jeho zmysel je v tom, aby sa

Samozrejme, v súvislosti s tým treba znovu prehodnotiť a formulovať ekonomickú veličinu, plnenie ktorej má byť v centre pozornosti podnikov, ktorá má vystupovať ako rozhodujúci ekonomický stimul ich činnosti. Pri riešení tejto otázky sa objavujú v zásade tri koncepcie.

1. Uspokojovanie potrieb spoločnosti tým-ktorým podnikom nie je dosť dobre možné zhodnotiť jediným komplexným ukazovateľom, ale iba sústavou ukazovateľov.⁸ Preto aj *jediný ukazovateľ (resp. ekonomickú veličinu) nemožno označiť za rozhodujúci stimul podnikovej činnosti.*

Nechceme tvrdiť, že kvalitu činnosti podniku možno vyjadriť jedinou ekonomickou veličinou. Považujeme však za prirodzené, že podnik pri svojom rozhodovaní nemôže považovať všetky ukazovatele za rovnocenné. Ten ukazovateľ (resp. ekonomická veličina), s ktorým je zviazané celkové hodnotenie činnosti podniku a najmä podniková a osobná hmotná zainteresovanosť, sa stáva rozhodujúci, bude stimulom jeho činnosti. Ostatné ukazovatele či veličiny, dosahovanie ktorých podnik musí zabezpečovať (bez ohľadu na to, či sú predpísané plánom, alebo nie), bude považovať za určité obmedzujúce podmienky pri dosahovaní rozhodujúcej ekonomickej veličiny.

Zastávame preto názor, že pri plnení celého radu ukazovateľov na úrovni podniku, jeden z nich má z hľadiska hmotnej zainteresovanosti základné postavenie, je v centre pozornosti podniku, je rozhodujúcim stimulom jeho ekonomickej činnosti.

2. Druhá koncepcia vychádza z nasledujúcich tvrdení: Prvoradým materiálnym záujmom každého pracovníka je uspokojovanie vlastných potrieb, ako aj potrieb rodiny. Pretože aj v socialistickom hospodárstve môže svoje potreby uspokojovať takmer výlučne len prostredníctvom

posilnila úloha ekonomických metód riadenia, skvalitnilo sa národohospodárske plánovanie, rozšírila sa hospodárska samostatnosť a iniciatíva podnikov, plne sa uplatňoval a skvalitňoval chozrasčot...“ 50 let Velikoj Oktjabrskej socialističeskoj revoljucii. Moskva, Politizdat 1967, s. 33.

V Maďarskej ľudovej republike sa ciele reformy formulovali takto: „... Základnou líniou reformy nášho hospodárskeho mechanizmu musí byť organické spojenie centrálného plánovitého riadenia národného hospodárstva s aktívnou úlohou tovarových vzťahov, trhu na základe socialistického vlastníctva výrobných prostriedkov...“ Uznesenie plenárneho zasadnutia ÚV Maďarskej robotníckej strany z mája 1966.

Podobne by sme mohli citovať základné dokumenty o ekonomických reformách z iných socialistických krajín.

⁸ Napríklad V. V. Sitnin píše: „... Septembrové (r. 1965) plénum ÚV KSSZ považovalo za nutné plánovať priemyselným podnikom okrem celkovej sumy zisku, rentability a vzťahov s rozpočtom aj úlohy v objeme realizácie a v základnej nomenklatúre produkcie v naturálnom vyjadrení, mzdové fondy a úlohy novej techniky... Stanovenie niekoľkých ukazovateľov podnikom je ekonomicky zdôvodnené, no ich počet by mal byť minimálny, inak voľba v podmienkach daného podniku najracionálnejších spôsobov zvyšovania rentability bude krajne znesnadnená...“ SITNIN, V. V.: Problemy pribylj i chozjajstvennogo rasčota v promyšlennosti. Moskva, Izdatelstvo Finansy 1969, s. 76.

peňazí, prejavuje sa jeho ekonomický cieľ ako snaha maximalizovať svoj osobný peňažný dôchodok. Podnik je vlastne kolektívom pracujúcich, ktorí sa spoločne zaoberajú určitou spoločensky užitočnou činnosťou. Záujem socialistického podniku je súhrnom záujmov jednotlivých pracujúcich — je to teda záujem na maximalizácii osobných dôchodkov celého podnikového kolektívu. Z toho zástancovia danej koncepcie vyvodili, že v socialistickom podniku niet vnútorných záujmov na zvyšovaní zisku.

Vyústením takého pohľadu na socialistický podnik je potom tvrdenie, že najúčinnjšie prepojenie cieľov jednotlivých pracovníkov (maximalizácia osobného dôchodku) s cieľom národného hospodárstva (maximalizácia národného dôchodku) sa dosiahne vtedy, keď do centra podnikového záujmu sa dostane *veľičina realizovaného hrubého dôchodku*.

Podľa uvedenej koncepcie treba z hrubého dôchodku stanoviť pevné kritériálne odvody do štátneho rozpočtu. Podnik má na seba „zarobiť“. To znamená, že z tržieb musí uhradiť v prvom rade materiálové náklady včítane odpisov z hodnoty základných fondov a pevné kritériálne odvody štátu. Mzda sa stane pri rozdeľovaní tržieb reziduálnou položkou. Záujem jednotlivých pracujúcich na zvyšovaní svojho osobného dôchodku zabezpečí, že sa vyvinie intenzívny tlak jednak na zvyšovanie tržieb, jednak na znižovanie materiálových nákladov. Tým sa dosiahne podniková zainteresovanosť na uspokojovaní potrieb spoločnosti vyrábanými produktami, na hospodárnom vynakladaní materiálových nákladov a nepriamo aj na zvyšovaní príjmov štátneho rozpočtu. Súčasne sa vraj prostredníctvom pevných odvodov bude nepriamo regulovať mzdový vývoj v štáte bez toho, že by bolo potrebné stanovovať mzdové fondy pre podniky rozpisom plánovaných úloh.

Proti takto formulovanej koncepcii možno mať námietky jednak teoretického, jednak praktického rázu.

Tak ako celok nie je jednoduchým súhrnom častí, z ktorých sa skladá, ale novou kvalitou, aj záujem podniku nie je len jednoduchým súhrnom záujmov jeho jednotlivých pracovníkov. Podnik je predovšetkým nositeľom podnikateľských záujmov. Štát ako zakladateľ a vlastník výrobných prostriedkov dáva podniku právo nakladať s určitou časťou majetku v štátnom socialistickom vlastníctve. Podnikový kolektív preberá tým zodpovednosť za zachovanie a rozširovanie tohto majetku. Túto povinnosť môže plniť len vtedy, keď bude kvalitne uspokojovať potreby odberateľov, keď bude dodržiavať zásady hospodárnosti, keď bude upevňovať pozície podniku v hospodárstve. Na stimulovanie takého konania je zameraná podniková aj osobná hmotná zainteresovanosť. Predpokladom účinnosti podnikovej hmotnej zainteresovanosti je (v hraniciach daných národohospodárskym plánom) zachovať priamu väzbu medzi výsledkami hospodárenia podniku a možnosťou jeho rozvoja. Hmotná zainteresovanosť podniku sa teda objektívne spája so ziskom.

Ak priznáme, že podniku musí zostať časť dôchodku aj na financovanie jeho rozvoja, súčasne priznávame, že padá možnosť regulovať mzdový vývoj v štáte len prostredníctvom kritériálnych odvodov z hrubého dôchodku. Tým sa však stiera jeden z rozhodujúcich argumentov pre prijatie hrubého dôchodku ako centrálnej podnikovej veličiny.

Z hľadiska podniku sú základné mzdy a platy podnikových pracovníkov nevyhnutnou zložkou nákladov. Ich výšku nemôžu podstatnejšie ovplyvňovať momentálne výsledky hospodárenia podniku, pretože každý pracujúci má zákonom zaručené právo na mzdu za vykonanú prácu. Vzniká však silný osobný záujem pracovníkov na odmenách viazaných na celoročné výsledky hospodárenia, na zlepšovaní pracovného prostredia a na lepšom uspokojovaní sociálnych a kultúrnych potrieb. Požiadavky, ktoré idú nad objem základných miezd a plátov, však možno opäť uspokojovať len z podnikového zisku.

Praktické použitie realizovaného hrubého dôchodku ako kritéria a zdroja hmotnej zainteresovanosti podniku naráža aj na prekážky dané priebehom kolobehu fondov v niektorých podnikoch a výrobných odboch. Ide o podniky a odbory s dlhým výrobným cyklom a so sezónnym charakterom výroby a realizácie. Ak by sa v nich hmotná zainteresovanosť spájala s realizovaným hrubým dôchodkom, potom by v obdobiach sezónneho rastu zásob nedokončených a hotových výrobkov a sezónneho poklesu realizácie podnik nemal dostatok prostriedkov na výplatu miezd. Preto sa tu musí tolerovať spojenie hmotnej zainteresovanosti nie s realizovaným, ale s vytvoreným hrubým dôchodkom — t. j. so započítaním rastu zásob nedokončených a hotových výrobkov a položiek časového rozlíšenia — a príslušný rozdiel zálohovať úverom banky. Obsahom spomenutého prírastku zásob však môže byť aj odbytovo nezabezpečená výroba. Pri praktickej aplikácii sústavy založenej na hrubom dôchodku sa veličina vytvoreného hrubého dôchodku použila nielen v odboroch s dlhým výrobným cyklom, resp. sezónnym priebehom výroby a realizácie, ale všeobecne, čo situáciu ďalej komplikovalo.

3. Na základe uvedených skutočností a námietok sa rozvíja tretia koncepcia, ktorá tvrdí, že *v druhej fáze rozvoja sústavy riadenia socialistickej ekonomiky do centra podnikového záujmu sa dostáva veličina zisku.*

Takéto postavenie zisku je dané jednak súvislosťami jeho tvorby, jednak jeho použitím.

Pokiaľ ide o jeho tvorbu, treba poukázať na to, že tovarovej výrobe je vlastné porovnávať v hodnotovej forme výsledok s nákladmi práce, ktoré sa na jeho dosiahnutie vynaložili. Vyplýva to z princípu hospodárnosti. Veď proti prakticky neobmedzeným potrebám spoločnosti stojí v každom okamihu obmedzené množstvo živej a spredmetnenej práce, ktoré môže spoločnosť vynaložiť na ich uspokojenie.

Výsledok — teda rast objemu výrobkov a služieb určených na uspokojovanie potrieb spoločnosti — sa premieta v raste tržieb na realizo-

vanú produkciu (suma tržieb zasa závisí od objemu realizácie, jej štruktúry a realizačných cien). Vynakladanie živej a spredmetnenej práce a jej prípadná úspora na jednotku produkcie sa prejavuje v úrovni nákladov na realizovanú produkciu (tieto zasa odrážajú objem realizácie, jej štruktúru a náklady na jednotku realizovanej produkcie). Pretože zisk je vlastne rozdielom medzi tržbami z realizácie a nákladmi na túto realizovanú produkciu, stáva sa citlivým ukazovateľom plnenia ekonomických cieľov činnosti podniku a sprostredkovane celej spoločnosti. Je priesečníkom, vyjadrujúcim výsledné pôsobenie mnohých faktorov podnikovej činnosti, ako aj vonkajších vplyvov pôsobiacich na podnik.

Pokiaľ ide o stránku použitia, zisk umožňuje podniku plniť povinnosti pri tvorbe centralizovaného čistého dôchodku štátu (formou plánom stanovených odvodov do štátneho rozpočtu), je nástrojom podnikovej hmotnej zainteresovanosti (prostredníctvom tvorby fondu výstavby, obrátového fondu a rizikového fondu), kolektívnej osobnej hmotnej zainteresovanosti (prostredníctvom tvorby fondu sociálnych a kultúrnych potrieb), ako aj individuálnej osobnej hmotnej zainteresovanosti (dotáciou fondu odmien).

Uvedené skutočnosti spôsobujú, že kategória zisku sa dostáva do centra podnikového záujmu, stáva sa rozhodujúcim hmotným stimulom hospodárenia podnikov.⁹

V zmysle tejto koncepcie sa hovorilo o zisku aj na XXIV. zjazde KSSZ.¹⁰

Je zrejmé, že keď v socialistickom hospodárstve hovoríme o zisku ako o stimule podnikovej činnosti, nejde o absolútny a konečný cieľ

⁹ Napríklad sovietsky ekonóm A. I. Judkin píše: „...Podnik sa má snažiť maximalizovať zisk. Len v takom prípade bude najviac prispievať k zvýšeniu bohatstva národa. Tento konkrétny cieľ treba vedome prijať ako riadiaci princíp práce podniku, ako kritérium optimálnosti všetkých jeho hospodárskych rozhodnutí. Zo všetkých možných variantov výroby, zo všetkých možných variantov rozvoja podniku treba vybrať ten, ktorý zabezpečuje maximalizáciu zisku...“ Citované zo stati: Efektívnosť výroby a rentabilita podniku. In: Reforma stavit problémy. Moskva, Izdatelstvo Ekonomika 1968, s. 121.

Podobne J. M. Zinovej tvrdí: „...Ekonomický záujem podniku možno stručne určiť ako záujem na dosahovaní zisku... Ak pre jednotlivý podnik ako tovarového výrobcu vystupuje zisk ako jeho bezprostredný ekonomický záujem, potom pre celú spoločnosť zisk ako forma čistého dôchodku spoločnosti vystupuje ako prostriedok zabezpečovania cieľa socialistickej spoločnosti, ako zdroj rozširovania spoločenskej výroby a rastu blahobytu pracujúcich...“. Príbyl i povýšenie efektívnosti socialistického proizvodstva. Moskva, Mysl 1968, s. 74—75.

¹⁰ „Nová sústava ekonomického stimulovania, založená na posilnení a rozvoji chozrasčotu, predpokladá zvýšenie úlohy zisku v národnom hospodárstve. Zisk a rentabilitu považujeme za dôležité ukazovatele efektívnosti výroby. Zisk pritom nie je len hlavným zdrojom chozrasčotných fondov podnikov, ale i veľmi dôležitým zdrojom príjmov štátneho rozpočtu...“. A. N. Kosygin v referáte: Smernice XXIV. zjazdu KSSZ k päťročnému plánu rozvoja národného hospodárstva ZSSR na roky 1971—1975. Pravda, 7. apríla 1971, s. 5.

podniku. Je to len významná, jednoznačne kvantifikovateľná veličina hospodárenia na úrovni podniku. Ak ju podnik (pri rešpektovaní úloh daných národohospodárskym plánom) maximalizuje, prispieva najlepšie k maximalizácii národného dôchodku, a tým aj k plneniu základného ekonomického cieľa socialistickej spoločnosti.

Proti uvedenej koncepcii sa v diskusiách formulujú spravidla tri námietky:

1. Snaha maximalizovať zisk môže v podniku viesť k zvyšovaniu viazanosti fondov (extenzívny rozvoj) pri znižovaní efektívnosti ich využitia, teda pri znižovaní miery zisku. Preto by vraj bolo výhodnejšie postaviť do centra podnikového záujmu veličinu miery zisku.¹¹

Tu treba pripomenúť, že v miere zisku sa neodráža celkový objem podnikovej činnosti, jeho celkový spoločenský prínos. Okrem toho nebezpečenstvo zvyšovania masy zisku pri znižovaní jeho miery vzniká len vtedy, keď nie je stanovená cena viazania prostriedkov. Pri úverových prostriedkoch je touto cenou úrok. Pokiaľ ide o základný majetok podnikov, stanovuje sa taká cena v priebehu ekonomických reforiem vo všetkých socialistických krajinách vo forme odvodu (resp. dane) z viazaných fondov. Vzhľadom na to považujeme síce mieru zisku za významný ukazovateľ, ale z hľadiska rozhodujúceho hmotného stimulu činnosti podniku ju pokladáme skôr za obmedzujúcu podmienku pri rozhodovaní.

2. Orientácia podnikov na rast zisku bude brzdiť technický pokrok, pretože rozvoj techniky a rast produktivity práce vedú k znižovaniu miery zisku.

Znižovanie miery zisku vplyvom technického pokroku je tendenciou prejavujúcou sa z celospoločenského hľadiska. Z hľadiska jednotlivých podnikov však ten, ktorý pri jestvujúcej cenovej hladine intenzívnejšie uplatňuje technický pokrok, dosahuje aj vyššiu mieru rentability. Zvyšuje nielen masu, ale aj mieru svojho zisku.

3. Snaha maximalizovať zisk povedie podniky k tomu, že do svojho výrobného programu budú zaraďovať predovšetkým ziskovo výhodné výrobky, bez ohľadu na spoločensky žiadúcu štruktúru výroby.

Také nebezpečenstvo, ktoré je vlastne konkrétnym prejavom protirečenia medzi záujmami podniku a záujmami spoločnosti, skutočne jestvuje. Avšak perspektívnou formou jeho prekonávania nemôže byť podrobné určovanie výrobných štruktúr pre podniky direktívnym rozpisom plánu, ale predovšetkým objektivizácia cien v národnom hospodárstve.¹²

¹¹ Tejto myšlienke je venovaná v podstate celá publikácia POPKIEWICZA, J.: Stopa zysku w gospodarce socjalistycznej. Warszawa, PWE 1968.

¹² Proces objektivizácie cien je úzko spojený s hľadaním optimálneho variantu národohospodárskeho plánu. Optimálne ceny sú tie, ktoré sú v súlade s optimálnym plánom. V. V. Novožilov o tom hovorí: „... V súlade so zákonom hodnoty ceny odrážajú vynaloženie práce, súčasne bilancujú dopyt a ponuku, a preto berú do úvahy kvalitu

Preto iste nie je náhoda, že prestavby cien sú jednou zo základných podmienok a súčasne sprievodných zjavov ekonomických reforiem vo všetkých socialistických štátoch. Pritom objektivizácia cien sa nepovažuje za jednorazovú úlohu, ale za trvalý proces.

Vyvstáva ďalej otázka, či sa podnik snaží maximalizovať svoj zisk z krátkodobého alebo dlhodobého hľadiska. Vo všeobecnosti možno povedať, že podnikovej hmotnej zainteresovanosti by malo byť vlastné predovšetkým dlhodobé hľadisko. To, že táto skutočnosť sa doteraz výraznejšie nepresadila, zavinili časté zmeny predovšetkým finančných vzťahov medzi podnikmi a ekonomickým centrom. Osobnej hmotnej zainteresovanosti je vlastné skôr krátkodobé hľadisko. Riešenie protirečenia medzi podnikovými a individuálnymi záujmami v tejto otázke tak, aby prioritu nadobudlo dlhodobé hľadisko, je vážnou, a pritom stále otvorenou otázkou socialistickej ekonomiky.

Ako problém si treba uvedomiť aj to, že rast dôležitosti veličiny zisku a rast hmotnej zainteresovanosti podnikov na jeho realizácii má kladný vplyv v tom, že zvyšuje ich záujem na efektívnosti celého reprodukčného procesu, ako aj ich ochotu prispôbovať sa požiadavkám odberateľov. Na druhej strane však súčasne oživuje snahy dosiahnuť zisk aj proti celospoločenským záujmom. V oblasti tvorby zisku sa tak zvyšujú možnosti vzniku protirečení medzi záujmami spoločnosti ako celku a záujmami jednotlivých podnikov. Ide o značne širokú problematiku ktorá by si zasluhovala samostatné skúmanie.¹³

Na základe doterajších úvah možno vysloviť teoretický záver, že v druhej etape rozvoja sústavy riadenia socialistickej ekonomiky, ktorá sa otvára ekonomickými reformami prebiehajúcimi v šesťdesiatych rokoch v jednotlivých socialistických krajinách, sa pri všeobecne rastúcom význame hodnotových kategórií postupne dostáva do centra pozornosti podnikov kategória zisku a maximalizácia jeho masy z dlhodobého pohľadu sa stáva z hľadiska hmotnej zainteresovanosti podnikov rozhodujúcim stimulom ich činnosti. Ide o ekonomickú veličinu, ktorá na podnikovej úrovni sprostredkúva plnenie základného ekonomického cieľa socialistickej spoločnosti.

Postup ekonomických reforiem v jednotlivých socialistických kraji-

produkcie, zastupiteľnosť výrobkov atď. Pri optimálnych cenách a platbách za zdroje sú všetky úlohy plánu rovnako rentabilné, neplnenie plánu je stratové, riešenie lepšie, ako predpokladá optimálny plán (využitie vedeckotechnických poznatkov neznámych pri zostavovaní plánu) sú tým ziskovejšie, čím vyššia je ich hospodárska efektívnosť...“ Novaja faza socialističeskogo chozjajstvovania. In: Reforma stavit problemy. Moskva, Izdatel'stvo Ekonomika 1968, s. 29—30.

¹³ Podnetné úvahy k otázkam neprávom dosiahnutého zisku a zisku dosiahnutého bez zásluh podniku, ako aj k verifikácii bilančného zisku z týchto hľadísk sú uvedené v publikácii CZERWIŃSKA, E.: Zysk jako przedmiot polityki finansowej. Poznań, Wydawnictwo Wyższej szkoły ekonomicznej 1969, s. 120—136.

nách, ktoré napospol značne akcentujú význam veličiny zisku v sústave riadenia, perspektívnosť tohto záveru potvrdzuje.

V tejto súvislosti treba zdôrazniť *základné rozdiely medzi ziskom socialistických a kapitalistických podnikov*, ktoré sú podmienené základnými rozdielmi socialistickej a kapitalistickej spoločenskej sústavy.

— Zisk socialistických podnikov je formou ekonomickej realizácie socialistického vlastníctva výrobných prostriedkov, zatiaľ čo v kapitalistickom podniku ide o formu ekonomickej realizácie súkromnokapitalistického vlastníctva.

— Zisk socialistického podniku sa používa na upevnenie socialistického zriadenia a na plánovité rozvíjanie jeho hospodárskeho potenciálu v záujme všetkých členov spoločnosti, zatiaľ čo zisk kapitalistických podnikov slúži na upevňovanie moci vládnucej buržoázie a rozvoj hospodárskej sily súkromnokapitalistických vlastníkov na úkor pracujúcich.

— Zisk kapitalistických podnikov sa realizuje pri živelnom vývoji cien vyplývajúcom z voľného pôsobenia trhových síl, zatiaľ čo v socialistickej hospodárstve sú ceny plánovite riadené, a preto aj masa zisku realizovaná v jednotlivých odvetviach a odbóroch — pokiaľ ide o makroekonomickú kvantifikáciu zdrojov podnikovej sféry — je podriadená plánu.

— Zisk kapitalistického podniku je konečným cieľom jeho hospodárskej činnosti, zatiaľ čo zisk socialistického podniku je cieľom sprostredkovaným, ukazovateľom podnikového príspevku k plánovitému napĺňaniu základného cieľa socialistickej spoločnosti — maximálneho uspokojovania potrieb všetkých jej členov.

ПРИБЫЛЬ КАК КАТЕГОРИЯ ЭКОНОМИКИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Карол Б л а х ы н с к и й

Статья резюмирует некоторые действительности и течения мысли которые связаны с категорией прибыли вообще и с прибылей в современных условиях социалистической экономики отдельно.

Показывает, что буржуазная экономия не способна удовлетворительным путем теоретически объяснить экономическую суть прибыли. Единственное, научно правильное объяснение приносит марксистское учение, которое дефинует прибыль в капиталистической экономике как форму, которую приобретает в процессе разделения часть прибавочной стоимости. В социалистической экономике прибыль является одной из форм, которую приобретает в процессе разделения часть чистого дохода общества.

На основе анализа теории множества целей предприятия приходит автор к выводу, что также к настоящим условиям является основой целей деятельности капиталистического предприятия стремление достигать из долгосрочной точки зрения максимальную массу прибыли.

В условиях социализма прибыль характеризуется как стимул деятельности предприятия. Это его положение подкрепляется в втором этапе развития системы управления социалистической экономикой, которая открывается путем экономических реформ, протекающих в отдельных социалистических странах. При обще растущем значении категорией ценностей ценность

прибыли попадает постепенно в центр внимания предприятий и максимализация его массы из долгосрочного взгляда становится с точки зрения материальной заинтересованности предприятий решающим стимулом их деятельности. Дело идет об экономической величине, которая на уровне предприятия выступает посредником основной экономической цели социалистического общества.

В заключении автор предупреждает на основные различия между прибылей социалистических и капиталистических предприятий, которые являются отражением основных различий социалистической и капиталистической общественных систем.

PROFIT AS A CATEGORY OF ENTERPRISE ECONOMIC

Karol Vl ach yn sk ý

The article embodies certain facts and currents of thought relating to profit categories in general, and to profit under existing conditions of a socialist economy in particular.

It shows that bourgeois economy is incapable satisfactorily to explain theoretically the economical substance of profit. The only scientifically correct explanation is given by Marxist teaching. This defines profit in capitalist economy as a form acquired in the process of distribution by part of the surplus value. In the socialist economy profit is one of the forms acquired in the process of distribution by part of the net income of society.

On the basis of an analysis of the multigoal theory the author comes to the conclusion that even under contemporary conditions the basic economic aim of the activity of a capitalist enterprise is an effort to achieve, from a long-term point of view, a maximum profit.

Under conditions of socialism profit is defined as a stimulus of an enterprise activity. This position becomes reinforced in the second stage of development of the management system in socialist economics which opens by economic reforms taking place in various socialist countries. With a generally increasing significance of value categories, the profit category gradually comes to be the focus of attention of enterprises and a maximization of its mass, in a long-term view it becomes, from the aspect of the enterprises' material interestedness, the decisive stimulus of their activity. This involves an economic magnitude which mediates, at the enterprise level, the fulfillment of the fundamental economic goal of a socialist society.

The conclusion draws attention to the basic differences between profit in socialist and capitalist enterprises which are a reflection of the fundamental differences between a socialist and capitalist societal system.

Diskusia

JOZEF KUBAČKA

Zhodnotenie doterajšieho vývoja poľnohospodárskej dane

(Diskusný príspevok k pripravovanej daňovej reforme)

Diferenciálna renta a jej odčerpávanie poľnohospodárskou daňou

S otázkou uplatňovania ekonomických nástrojov v poľnohospodárstve úzko súvisí odčerpávanie diferenciálnej renty. Teoreticky nie sú problémy diferenciálnej renty v socialistickom poľnohospodárstve úplne a jednoznačne doriešené. Vyčerpávajúci rozbor rôznych teoretických názorov na podstatu a spôsob odčerpávania diferenciálnej renty by však znamenal prekročenie zámeru môjho článku.

Čoraz častejšie sa však zovšeobecňuje názor, ktorý považuje diferenciálnu rentu za nástroj ekonomickej hmotnej zainteresovanosti pri využívaní pôdy v socialistickom hospodárstve.

V poľnohospodárstve existuje silná diferenciácia vo výške vlastných nákladov určitého produktu. To môže byť výsledkom alebo diferencovaného charakteru hospodárstva (vybavenie poľnohospodárstva živým a mŕtvym inventárom, kvalifikáciou výrobcu a pod.), alebo prírodnými faktormi, ktoré pôsobia na poľnohospodársku výrobu. Predovšetkým je to bonita pôdy. Rovnaké náklady živej a zhmotnenej práce vynaloženej na pôde rôznej bonity prinášajú rôznu úrodu. To znamená, že výrobné náklady a individuálna hodnota poľnohospodárskeho produktu na pôde rôznej bonity (ak sa predpokladá priemerná technická vybavenosť hospodárstva a priemerné využitie fondu práce a výrobných prostriedkov) sú rozdielne.

Spoločenská hodnota poľnohospodárskych produktov je určovaná množstvom práce vynaloženej v relatívne najhorších prírodných podmienkach hospodárstva. Táto hodnota je základom realizačnej ceny, to znamená, že spoločnosť zaplatí za určitú časť produkcie viac, ako to zodpovedá množstvu práce vynaloženej v priemerných alebo lepších prírodných podmienkach na jej získanie. Spoločenská hodnota celkovej

produkcie, stanovená na základe množstva vynaloženej práce v relatívne najhorších podmienkach, je vyššia ako úhrn individuálnych hodnôt. Rozdiel medzi spoločenskou hodnotou a súčtom individuálnych hodnôt predstavuje diferenciálnu rentu. Diferenciálna renta je teda objektívny jav socialistického hospodárstva, jej existencia je spojená s využívaním pôdy ako objektu hospodárenia. Treba poznamenať, že socialistický štát ovláda ekonomické nástroje, pomocou ktorých môže regulovať dôchodky poľnohospodárskych podnikov tak, aby nemusel poľnohospodársku produkciu preplácať.

Aj v podmienkach socialistického poľnohospodárstva rozoznávame diferenciálnu rentu I a diferenciálnu rentu II. Prvá je spojená s rozdielom bonity pôdy a polohou pozemkov vzhľadom na odbyt, druhá je spojená s dodatočnými vkladmi do pôdy. Diferenciálna renta II závisí od diferenciálnej renty I, vyvíja sa na jej podklade, t. j. na podklade rozdielu v bonite pôdy. O časti diferenciálnej renty I vyplývajúcej z výhodnejšej polohy vzhľadom na odbyt možno za súčasných podmienok v poľnohospodárskych podnikoch hovoriť iba v značne zúženej forme, a to v prípadoch, ak poľnohospodárske podniky realizujú svoje produkty priamo spotrebiteľovi. Vzhľadom na rozširovanie priameho predaja spotrebiteľovi možno však perspektívne uvažovať o jej kvantitatívnom raste. Ak poľnohospodárske podniky realizujú svoje produkty prostredníctvom nákupných organizácií, ceny sú stanovené loco poľnohospodársky podnik a dopravné je nákladom nákupných organizácií, výhodnosť, resp. nevýhodnosť polohy poľnohospodárskeho podniku k trhu nie je teda dnes pri skúmaní renty rozhodujúca.

I keď diferenciálna renta vzniká na základe lepšej bonity pôdy a vkladov do pôdy, ktoré sa v rôznych podmienkach prejavujú diferencovane v úrovni produktivity práce, nemožno na diferenciálnu rentu pozeráť ako na ekonomicky neodôvodnený dôchodok. K tomu, aby diferenciálna renta pôsobila na rast poľnohospodárskej výroby a na využívanie prírodných zdrojov, musí sa určitá časť renty prejavíť ako faktor zvyšujúci osobné dôchodky poľnohospodárskych pracovníkov.

Napriek tomu, že je nevyhnutné určitú časť renty v poľnohospodárstve odčerpať, ako aj znovurozdeľovať, a tak vytvárať predpoklady pre rovnomerný rast v rôznych prírodných podmienkach, nemožno prekročiť určitú hranicu jej odčerpávania, ktorá by narušovala hmotné záujmy podnikov. Námietka, že ponechanie určitej časti diferenciálnej renty poľnohospodárskym podnikom povedie k preferencii lepších výrobných oblastí v poľnohospodárstve a že sa tým ešte viac prejavia ťažkosti, ktoré máme v horších výrobných oblastiach, nie je úplne opodstatnená. Značná časť ťažkostí niektorých oblastí, napr. horských a podhorských vyplýva z toho, že sa dostatočne nezvážili reálne prírodné a ekonomické podmienky pre rast rentabilnej produkcie týchto oblastí (chov hovädzieho dobytku, výroba mlieka, masla, syra a pod.).

Administratívno-direktívne riadenie ekonomiky v minulosti bolo brzdou prirodzeného hospodárskeho vývoja jednotlivých oblastí. Nahradzovanie administratívnych metód riadenia a posilňovanie funkcie ekonomických nástrojov pri dôslednej realizácii zámerov plánu predpokladá dôkladnejšie využitie finančných nástrojov, do sústavy ktorých v poľnohospodárstve patria predovšetkým ceny a poľnohospodárska daň. Popri cenách by teda hlavnú úlohu mala zohrať poľnohospodárska daň ako ekonomický nástroj na odčerpávanie diferenciálnej renty.

Poľnohospodárska daň pred zavedením novej sústavy riadenia

Základom poľnohospodárskej dane¹ boli hrubé peňažné príjmy z celkovej, teda i nepoľnohospodárskej činnosti. U súkromníkov-roľníkov základom dane boli priemerné normy výnosnosti, s výnimkou špecializovaných kultúr, ktoré sa zdaňovali daňou z príjmov obyvateľstva, resp. aj živnostenskou daňou.

Daň v JRD bola odstupňovaná podľa oblastí: v horskej oblasti bola 1 %, v zemiakársko-ovsenej 1 %, v zemiakárskej 1—5 %, v repárskej 5—12 %, kukuričnej 4—10 % z hrubých peňažných príjmov. Základom dane boli teda hrubé peňažné príjmy po odpočítaní finančných prostriedkov vložených do nedeliteľného fondu, bez ohľadu na ich výšku. Okrem toho sa odpočítali prídely naturálií do krmovinového a osivového fondu.

Hrubé peňažné príjmy ako základ poľnohospodárskej dane boli predmetom častej kritiky, pri ktorej sa poukazovalo na to, že takýto spôsob výpočtu odvodov sa nepoužíva v národných podnikoch, v ktorých bol odvod do štátneho rozpočtu viazaný na zisk, ako presnejší — syntetický ukazovateľ hospodárnosti v podniku. Výrobné poľnohospodárske družstvá odvádzali dôchodkovú daň zo súvahového zisku a v štátnych majetkoch sa vzťah k štátnemu rozpočtu tiež neodvodzoval z hrubých peňažných príjmov. Štátne majetky boli v prevažnej miere stratové a dotované zo štátneho rozpočtu. I napriek existencii uvedených rozdielov nemožno s takouto kritikou plne súhlasiť, a to z nasledovných dôvodov.

Je nepopierateľnou skutočnosťou, že sám princíp zdaňovania hrubých peňažných príjmov zvýhodňoval JRD, ktoré dokázali pracovať racionálnejšie, s nižšími nákladmi na jednu korunu tržieb.

Ako argumentáciu uvediem metodicky zjednodušený príklad.

Dva poľnohospodárske podniky (A, B) pracujú v rovnakých prírodných podmienkach, sú zaradené do rovnakej výrobnjej oblasti a platia z rovnakých peňažných príjmov rovnakú poľnohospodársku daň bez ohľadu na to, aké majú náklady.

¹ Bola upravená zákonom č. 50/59 Zb. vyk. vyhl. Ministerstva financií č. 163/59, Ú. v., 164/59 Ú. v., zák. č. 123/63 Zb. a zák. č. 124/62 Zb.

Výrobná kukuričná oblasť	Podnik A	Podnik B
hrubé peňažné príjmy	8 000 000 Kčs	8 000 000 Kčs
poľnohospodárska daň 7 %	560 000 Kčs	560 000 Kčs
náklady na výrobu	5 300 000 Kčs	6 200 000 Kčs
čistý zisk na rozdelenie	2 140 000 Kčs	1 240 000 Kčs

Z uvedeného vyplýva, že poľnohospodárska daň vyrubovaná z hrubých peňažných príjmov stimulovala znižovanie nákladov. Ak by bol základom dane zisk, bol by lepšie hospodáriaci podnik, v našom prípade A, postihnutý vyššou čiastkou dane. Okrem toho stanovenie základu dane finančnými orgánmi, ktoré daň spravovali, bolo jednoduché a menej náročné na kontrolu, pretože nebolo nutné zaoberať sa hodnovernosťou, pravosťou, úplnosťou a odôvodnenosťou vynaložených nákladov. Bez ohľadu na to, či išlo o náklady nutné, opodstatnené, prípadne o rôzne druhy škôd, pokút, penále, základ dane sa neskracoval.

Oficiálne v dôvodovej správe Ministerstva financií k novému zákonu o poľnohospodárskej dani a v niektorých publikáciách² sa dochádzalo k záveru, že systém zdaňovania hrubých peňažných príjmov viedol k zhoršovaniu ekonomických podmienok JRD a k oslabovaniu hmotného záujmu na ďalšom zvyšovaní vkladov do poľnohospodárskej výroby. Zdôvodňovalo sa to tým, že zvyšovanie hrubých peňažných príjmov, z ktorých sa vyrubovala daň, nezodpovedá vždy primeranému zvýšeniu hrubého alebo čistého dôchodku družstva, ba dokonca že zvýšenie hrubých peňažných príjmov mnohokrát neznamená ani zvýšenie hrubého dôchodku.

S týmto, i keď oficiálnym stanoviskom nemožno úplne súhlasiť, ak presadzujeme efektívnosť v celom národnom hospodárstve. Uvedený názor je odrazom nesprávneho pochopenia vzájomných vzťahov zisku, hrubých peňažných príjmov a vlastných nákladov.

V prípadoch, keď rast zisku bol pomalší ako rast hrubých peňažných príjmov, teda klesala rentabilita, malo ich zdaňovanie negatívne dôsledky. Podobnému vývoju malo zdaňovanie hrubých peňažných príjmov zabráňovať a vyvíjať tlak na znižovanie nákladov, teda na taký vývoj, pri ktorom by pohyb zisku bol progresívny, alebo aspoň proporcionálny vo vzťahu k hrubým peňažným príjmom a k nákladom.

Ak by sme presadzovali rast produkcie a tržieb bez ohľadu na nákladovosť, mohli by sme kritiku hrubých peňažných príjmov prijať. V opačnom prípade treba hrubé peňažné príjmy považovať za ekonomický nástroj pôsobiaci na znižovanie nákladov a daňovo zvýhodňujúci družstvá, ktoré sú schopné takýto vývoj zabezpečovať.

Proti hrubým peňažným príjmom ako základu zdaňovania sa tiež na-

² KRILEK, J. a kolektív: Ceny a odvody (publikácia), 1967.

mietalo,³ že hatia rozvoj špecializácie a kooperácie v poľnohospodárstve. Za správny podklad pri zdaňovaní sa považovali hrubé peňažné príjmy jedine v tom prípade, ak JRD vyprodukuje svoje výrobky od prvovýroby až po ich konečnú realizáciu, t. j. keď prechádzajú do spotreby a opúšťajú sféru poľnohospodárstva. Zavádzaním kooperácie a špecializácie v poľnohospodárstve je vraj takáto situácia prakticky nemysliteľná a klesá počet podnikov, ktoré by určitým spôsobom navzájom kooperovali. Tento názor bol zdôvodňovaný dvojnásobným i viacnásobným zdaňovaním finálneho produktu aj medziproduktu, ktorý sa použil vo výrobnej sfére nasledujúcich kooperujúcich poľnohospodárskych podnikov. Z uvedeného sa dochádzalo k záveru, že družstvá prechádzajúce na špecializáciu a kooperáciu výroby, sa dostávajú do nevýhody v porovnaní s tými, čo zostávajú pri starých spôsoboch hospodárenia.

S názormi, že pri zdaňovaní hrubých peňažných príjmov poľnohospodárskou daňou sa hatila špecializácia a kooperácia, nemôžem v podstate súhlasiť z nasledovných dôvodov.

Dôvodom pre špecializáciu a kooperáciu okrem iného je, že účelnou a objektívnym podmienkam primeranou delbou práce sa poľnohospodárska výroba zväčšuje a z hospodárňuje. Skutočnosť, že pri špecializácii a kooperácii dochádza k delbe práce a poľnohospodársky výrobok prechádza dvoma alebo viacerými poľnohospodárskymi podnikmi, neznamená, že by dochádzalo k dvojitému zdaneniu toho istého výrobku. Pre družstvo, ktoré sa špecializuje napríklad na odchov odstavčiat, je totiž odstavča, len čo dosiahne trhovú váhu, finálnym výrobkom, rovnako ako pred špecializáciou bola finálnym výrobkom ošipaná vykrmená na porážkovú váhu. Obdobne je to v družstvách, ktoré sa špecializujú len na výkrm ošipaných a odstavčatá kupujú. Preto nemožno dôjsť jednoznačne k záveru, že by pri konštrukcii poľnohospodárskej dane podľa hrubých peňažných príjmov v špecializovaných a kooperujúcich družstvách dochádzalo ku dvojitému zdaneniu toho istého finálneho výrobku alebo toho istého príjmu za finálny výrobok. (Analogická situácia je napríklad i v kooperujúcich priemyselných podnikoch a nikto proti tomu z pochopiteľných dôvodov nič nenamieta.) Zdaňovanie hrubých peňažných príjmov, ako som to ilustroval na predchádzajúcom príklade, vyvíjalo tlak na JRD a kooperujúce podniky ako samostatne hospodáriace subjekty, aby znižovali náklady.

Ak by však kooperácia nebola z nejakých dôvodov ekonomicky výhodná pre ten-ktorý podnik a štát by predsa mal na nej osobitný záujem, prípadnú ekonomickú nevýhodnosť podniku by mal štát dočasne riešiť úľavou na dani. Takéto úľavy sa poskytovali⁴ kooperujúcim aj špecializovaným podnikom v poľnohospodárstve.

³ Pravda, 26. 3. 1965.

⁴ Úľavy sa poskytovali na základe vládneho uznesenia čí. 609 z roku 1964.

V odborných publikáciách⁵ sme sa stretávali aj s takouto kritikou hrubých peňažných príjmov:

Hrubé peňažné príjmy „nevyjadrovali však tvorbu a rozdeľovanie družstevného produktu, rentabilitu družstevní výroby, vzťah akumulácie a spotreby v družstvách, tempo akumulácie, vzťahy medzi družstvami a celospoločenskými fondy, vzťah medzi osobnými a spoločenskou spotrebou v družstvách a ďalšie dôležité vzťahy reprodukčného procesu v družstvách... Mnohem presnejšími ukazateli, jejichž pomocí lze sledovat a aktivně ovlivňovat proces rozšířené socialistické reprodukce v jednotných zemědělských družstvách, jsou družstevní důchody a fondy. Je to hrubý důchod, nevýrobní důchod a celkový hrubý důchod, čistý důchod, celkový čistý důchod a užitý čistý důchod, fond úhrady, fond osobní spotřeby, fond společenské spotřeby (kulturní a sociální) a fond akumulace“. Ďalej sa poukazyvalo, že v jednej korune peňažných príjmov dobre prosperujúcich družstiev je obvykle obsiahnuté viac čistého dôchodku než v jednej korune peňažných príjmov družstiev, ktoré sa len konsolidujú.

S týmito názormi možno v podstate súhlasiť. Ale ak daň má byť i ekonomickým nástrojom riadenia, treba voliť taký spôsob, ktorý podnecuje k vyššej hospodárnosti. Z tohto hľadiska nemusí byť podľa môjho názoru daň viazaná len na taký ukazovateľ, ktorý síce dokonalejšie vyjadruje rentabilnosť podnikania, ale sám ako základ zdaňovania nedokáže pomáhať zvyšovaniu hospodárnosti podniku. Nasvedčuje tomu i hrubý dôchodok, ktorý je podľa autora presnejším ukazovateľom hospodárnosti než hrubé peňažné príjmy, avšak pre účely zdaňovania je krokom späť oproti hrubým peňažným príjmom (bližšie to rozvádžam v nasledujúcej časti). Tým, že som v podstate neprijal kritiku hrubých peňažných príjmov ako základu zdaňovania, nevyklúčujem nutnosť zdokonaľovať systém hodnotových ukazovateľov družstevnej poľnohospodárskej výroby.

Za nevýhodu tohto zdaňovania považujem nedostatočné odstupňovanie prírodných podmienok oblastí a podoblastí, ktoré nevyjadrovali rozmanité prírodné a klimatické podmienky našej republiky. Poľnohospodárska daň nemohla preto jednoznačne pozitívne pôsobiť na odčerpávanie čistého dôchodku a diferenciálnej renty, a tak vplývať na reguláciu dôchodkov. Nedostatočné objektívne pôsobenie sa nahradzovalo rozpätím v jednotlivých sadzbách, čo vytváralo možnosti značného subjektivismu pri určovaní výšky dane. Sadzbu v rámci rozpätia určovala rada ONV po prerokovaní s radou MNV. Pri uplatňovaní ekonomických nástrojov však treba usilovať o ich maximálnu objektívizáciu a obmedzovať subjektívne hľadiská.

⁵ NIKL, J.: Dále zdokonalovat hodnotových ukazatelů družstevní zemědělské výroby. Politická ekonomie, 10, 1963, č. 6, s. 456, 458.

Poľnohospodárska daň v podmienkach novej sústavy riadenia⁶

Do komplexu opatrení súvisiacich so zavedením novej sústavy riadenia v poľnohospodárstve patrila i nová poľnohospodárska daň, ktorá nadobudla účinnosť 1. 1. 1967. Jej konštrukcia oproti predchádzajúcej dani je odlišná nielen v nových sadzbách a v spôsobe určovania daňového základu, ale i v použití nových prvkov, ktoré v podmienkach nášho socialistického poľnohospodárstva dovtedy neboli uplatnené. Ide i o čiastočné zdaňovanie predpokladov poľnohospodárskej výroby a nielen o zdaňovanie konečných hospodárskych výsledkov (analogicky v nepoľnohospodárskych podnikoch je stanovený odvod zo základných prostriedkov bez ohľadu na stupeň ich využitia). Poľnohospodárska daň sa skladá z pevnej a pohyblivej časti.

Pevná časť dane má plniť v podstate dve úlohy:

1. Zmierňovať pôsobenie prírodných podmienok na veľkosť použiteľného hrubého dôchodku poľnohospodárskych podnikov. Ide teda vlastne o formu čiastočného odčerpávania diferenciálnej renty I.
2. Pôsobiť na optimálne využívanie poľnohospodárskej pôdy.

Pevná časť sa odvádza v stanovenej výške z jednotky plochy pôdy bez ohľadu na to, ako je táto pôda využívaná. Všetka pôda v ČSSR je pre účely poľnohospodárskej dane rozdelená do 142 stanovíšť. Prírodné stanovíšťia boli zoskupené podľa bonity pôdy do 44 tried. Pre každú triedu sa stanovila osobitná pevná sadzba na 1 ha: maximálne 930,— Kčs, minimálne 10,— Kčs, pričom niektoré poľnohospodárske podniky v najhorších prírodných podmienkach neplatia žiadnu pozemkovú daň.

Stanovenie pevnej časti dane považujem za určitý pokrok vo využívaní dane ako jedného z ekonomických nástrojov pozitívne pôsobiacich na efektívne využívanie pôdneho fondu a na prehĺbenie špecializácie poľnohospodárskej výroby. Napriek tomu nie je pevná časť poľnohospodárskej dane dostatočne využitá a svoju úlohu by mohla dôslednejšie plniť, ak by objektívnejšie postihovala diferenciáciu tvorby čistého dôchodku, predovšetkým vzhľadom na bonitu pôdy a jej ekonomickú výnosnosť. Viedlo by to k vytvoreniu priaznivej klímy pre rozvoj poľnohospodárskych podnikov, k optimálnemu využitiu miestnych prírodných a ekonomických podmienok. Okrem toho by to mohlo viesť k zjednodušeniu vzťahov poľnohospodárstva k štátnemu rozpočtu a k vytvoreniu priestoru pre vznik diferenciálnej renty II, založenej na investíciách do poľnohospodárstva. Jedným z návrhov na dôkladnejšie využívanie pevnej sadzby dane z pôdy je jej kombinácia s pestovanými kultúrami, t. j. určenie dane nielen podľa bonity a výmery, ale i podľa druhu pestovaných plodín. Tým by sa dôkladnejšie ovplyvňovala štruktúra poľnohospodárskej výroby vzhľadom na prírodné podmienky.⁷ Teo-

⁶ Bola zavedená zák. č. 112/66 Zb. a upravená vyk. vyhl. Min. fin. č. 114/66 Zb.

⁷ BAČA, J.: *Financie a úver*, 1967, č. 4.

reticky nemožno tento názor jednoznačne odmietnuť, jeho realizovanie by si však vyžiadalo komplikovanú daňovú techniku.

Ďalším ekonomickým nástrojom, ktorý má zohľadňovať prírodné podmienky, sú *diferenciálne príplatky* k jednotným nákupným cenám. Ak úlohou pozemkovej dane je odčerpávať prebytok čistého dôchodku z podnikov, ktoré hospodária v lepších výrobných podmienkach, než na základe ktorých boli stanovené jednotné nákupné ceny, úlohou diferenciálnych príplatkov je uhradzovať nedostatok hrubého dôchodku podnikom, ktoré hospodária v horších výrobných podmienkach, než na základe ktorých boli stanovené jednotné nákupné ceny. Diferenciálne príplatky sú odstupňované podľa prírodných stanovišť a sú priznávané v rozpätí od 5,50 Kčs do 60,— Kčs na 100,— Kčs globálu tržieb za základné produkty pre dodávky do centrálnych fondov a ocenené nákupnými cenami (t. j. bez prémie a iných príplatkov). Čím lepšie podnik prispôsobí štruktúru výroby konkrétnym podmienkam, tým vyššie tržby dosiahne, a tým aj vyššie diferenciálne príplatky. Tým, že diferenciálne príplatky sa viažu na tržby a nie na objem predaja jednotlivých produktov v technických jednotkách, sú podniky zainteresované nielen na objeme realizovanej produkcie, ale aj na jej kvalite, ktorá sa prejavuje v realizačnej cene. Ak majú diferenciálne príplatky plniť predpokladaný cieľ, musia byť čo najužšie spojené s objektívnou charakteristikou prírodných podmienok poľnohospodárskej produkcie v jednotlivých podnikoch.

V zásade možno povedať, že diferenciálne príplatky sa ukázali ako dobrý nástroj; pomocou nich možno vyrovnávať objektívne rôzne podmienky reprodukcie v podnikoch, v ktorých nákupné ceny nestačia na úhradu nákladov na rozšírenú reprodukciu. Napriek tomu forma, v ktorej boli diferenciálne príplatky poskytované, má niektoré nedostatky.

Diferenciálne príplatky v JRD sú odstupňované podľa 142 prírodných stanovištných jednotiek, na štátnych majetkoch podľa 19 ekonomických skupín. Domnievam sa, že tento postup nie je správny a že aj pôda štátnych majetkov sa mala zaradiť do rovnakého počtu stanovištných jednotiek ako pôda v JRD a podľa toho by sa mali na štátnych majetkoch odstupňovať i diferenciálne príplatky.

Tiež zostáva prinajmenej sporné, či je správne viazať diferenciálne príplatky len na tú časť produkcie, ktorá sa odvádza do centrálnych fondov a či by sa diferenciálne príplatky nemali podnikom uhradzovať i za tú časť produkcie, ktorá ide na vnútornú spotrebu.

Za nedostatok považujem i to, že diferenciálne príplatky sa priznávajú aj za nakupovaný medziprodukt, ktorý vznikol v odlišných výrobných podmienkach, než v akých sa spracúva na finálny produkt.

V závere uvádzam, že pokiaľ tvorba nákupných cien ostáva na báze priemerných výrobných podmienok, diferenciálne príplatky majú svoje ekonomické zdôvodnenie. Tak ako pri úprave nákupných cien, tak i pri

reformy pozemkovej dane treba primerane upraviť i diferenciálne príplatky, pretože s ňou úzko súvisia.

Pohyblivá časť dane. Základom pohyblivej časti poľnohospodárskej dane je upravený hrubý dôchodok, skonštruovaný na rovnakých princípoch v JRD a ŠM. Pri výpočte hrubého dôchodku sa vychádza z tržieb z celej činnosti poľnohospodárskeho podniku, znížených o materiálové náklady a ostatné položky znižujúce tržby (nákupné ceny predaných zásob, daň z obratu, cena predaja základných prostriedkov a ostatné položky skracujúce výnosy: odvedená daň zo mzdy, platené úroky, poplatky). V podstate je teda hrubý dôchodok v poľnohospodárstve skonštruovaný na tých istých princípoch ako v priemysle. Ak hodnotím hrubé peňažné príjmy a hrubý dôchodok ako základ poľnohospodárskej dane (pohyblivej časti), dochádzam k záveru, že hrubý dôchodok je krokom späť, pretože nevyvíja dostatočný tlak proti neehospodárnemu vynakladaniu materiálových, ako aj iných nákladov. Pri zdaňovaní podľa hrubých peňažných príjmov boli zvýhodnené tie podniky, ktoré vyrábali hospodárnejšie, naproti tomu pri zdaňovaní podľa hrubého dôchodku sa zvýhodňujú horšie hospodáriace podniky na úkor lepšie hospodáriacich. Tým, že pri výpočte hrubého dôchodku sa od tržieb odpočítavajú všetky materiálne náklady, teda i odpisy z nevyužitých strojov, neehospodárna spotreba materiálu, znižuje sa nielen základňa pre hmotnú zainteresovanosť poľnohospodárskych podnikov, ale neodôvodnene sa kráti i odvod do štátneho rozpočtu.

O tom, ako nepriaznivo sa vyvíjal rast materiálových a iných nákladov k celkovým výkonom (i keď treba poznamenať, že v značnom rozsahu bol ovplyvnený i zvýšením cien výrobných prostriedkov v poľnohospodárstve), čo malo za následok stagnáciu (v ŠM aj pokles) hrubého dôchodku a zisku, uvádzam nasledovný prehľad.

Tabuľka 1

(v mil. Kčs)

	1967		1968		1969		Index 1969/67	
	JRD	ŠM	JRD	ŠM	JRD	ŠM	JRD	ŠM
Výkony celkom	34 744	10 936	37 806	11 983	40 494	12 458	116,5	113,9
Materiálové a iné náklady	15 380	6 644	17 100	7 304	18 764	7 843	122,0	118,0
Podiel materiálových a iných nákladov na výkono- ch	44,3	60,7	45,2	60,9	46,3	62,8	—	—
Hrubý dôchodok	19 364	4 292	20 706	4 679	21 730	4 615	112,2	107,5
Čistý zisk upravený o dotácie	7 258	1 583	7 281	1 679	7 035	1 319	96,6	83,3

Prámen: Statistická ročenka 1969, Ministerstvo zemědělství a výživy ČSR—SSR.

Neúmerený rast zvyšovania materiálových a iných nákladov znižuje tiež daňový základ, a tým skracuje aj odvod do štátneho rozpočtu. Dokazujú to i nasledovné údaje:⁸

ČSSR

Poľnohospodárska daň r. 1967	1 236 000,— Kčs
r. 1968	1 209 000,— Kčs
r. 1969	1 162 000,— Kčs

Pohyblivá časť poľnohospodárskej dane dostatočne nereguluje tvorbu hrubého dôchodku a jeho užitie vzhľadom na pomerne malý objem tejto dane. Maximálna výška sadzby je 10 % a základom dane je prakticky fond odmien. Chýba totiž väzba na hospodársky výsledok (zisk) organizácie.

Na ilustráciu toho, ako nepriaznivo sa vyvíjal i tak pomerne malý objem poľnohospodárskej dane odvádzaný do štátneho rozpočtu v obidvoch jej častiach, uvádzam nasledovný prehľad.

Tabuľka 2

JRD; predchádzajúci rok = 100

	Daň z dôchodku		Daň z pozemkov	
	1968/1967	1969/1968	1968/1967	1969/1968
	v %			
ČSSR	154,4	149,5	106,4	101,0
ČSR	152,2	147,6	100,0	102,1
SSR	156,7	153,3	102,3	100,0
ČSR 1	133,6	119,2	99,9	99,9
ČSR 11	232,0	315,5	200,0*	300,0**
SSR 2	132,8	138,4	98,7	98,3
SSR 12	262,5	262,5	66,7	100,0

* Ide o vzostup a pokles len o 1,— Kčs

** Ide o vzostup z 2,— Kčs na 26,— Kčs.

Prameň: Rozvoj československého zeméľstvá v letech 1966/1970. (Informační publikace EÚ ČSAV, č. 91.)

Najväčší vzostup sa prejavil pri dani z dôchodku, najmä však v relatívne najhorších podmienkach (prírodných). Je to dôsledok rýchleho rastu tržieb z nepoľnohospodárskej činnosti a ich značného podielu v HD. Výška dane z pozemkov viac-menej stagnovala, v porovnaní s rokmi pred rokom 1967 poklesla. (V roku 1967 daň z pozemkov na Slovensku tvorila asi 68 % z celkového objemu poľnohospodárskej dane platenej JRD a ŠM.)

Problém klesajúcej tendencie objemu dane z dôchodku nevyplýva iba

⁸ Statistická ročenka ČSSR, rok 1970.

zo samotnej konštrukcie hrubého dôchodku, ale úzko súvisí i so stanovením sadzby pohyblivej časti dane. Sadzba pohyblivej časti dane je totiž stanovená progresívne ako $\frac{1}{100}$ sumy z čiastky presahujúcej 1000,— Kčs priemerného upraveného mesačného dôchodku, pripadajúceho na stáleho pracovníka. To znamená, že ak hrubý dôchodok na 1 pracovníka mesačne nedosiahne 1000,— Kčs, neplatí sa žiadna pohyblivá daň. V prípade, že prevýši obnos 1000,— Kčs, daň rastie progresívne, sadzbami od 0 % do 10 %. Pri presiahnutí sumy hrubého dôchodku na 1 pracovníka 2000,— Kčs sa sadzba už nezvyšuje.

Progresívna sadzba pohyblivej časti dane — od 1000,— Kčs do 2000,— Kčs mesačného dôchodku na jedného pracovníka — ma oprávňuje urobiť záver, že pohyblivá časť poľnohospodárskej dane v istej miere tlmí intenzívny rast poľnohospodárstva. Zavedenie racionalizačných metód v poľnohospodárstve by malo viesť k úsporám živej práce na jednotku produkcie, čo by sa nakoniec prejavilo v raste hrubého dôchodku na jedného pracovníka.

Systém pohyblivej časti poľnohospodárskej dane zvyhodňuje podniky s väčším počtom pracovníkov a s nižšou tvorbou hrubého dôchodku na jedného z nich. Vývoj poľnohospodárstva v celom svete sa však uberá cestou intenzifikácie, pretože možnosti extenzívneho rastu sú obmedzené. Princíp, na ktorom spočíva pohyblivá časť poľnohospodárskej dane, je v určitej miere v rozpore s tendenciami intenzívneho rastu poľnohospodárstva a hmotnej zainteresovanosti poľnohospodárskych podnikov. Podľa dôvodovej správy Ministerstva financií k zákonu o poľnohospodárskej dani, jej úlohou je „zmenšovať rozdiely v dôchodkoch jednotlivých poľnohospodárskych podnikov, vyplývajúce z rozdielnych prírodných a do určitej miery i ekonomických podmienok. Rozdielne prírodné podmienky jednotlivých podnikov zakladajú súčasne predpoklady pre rozdielnu efektívnosť dodatočných vkladov (predpoklady pre tvorbu diferenciálnej renty II)“. Zákon teda nerozlišuje, do akej miery rast hrubého dôchodku na jedného pracovníka je ovplyvnený prírodnými, do akej miery ekonomickými podmienkami, a napokon i osobným pričinením pracovníkov podnikov. Rozlíšiť v dosiahnutom hrubom dôchodku mieru vplyvu prírodných a ekonomických podmienok je veľmi zložitá, prakticky nemožná, preto by som považoval za racionálne odčerpať časť mimoriadneho dôchodku dosiahnutého vplyvom prírodných podmienok len pevnou časťou dane. Pokiaľ ide o vplyvy ekonomických podmienok, mohli by sa riešiť zvýšením (ak by išlo o pozitívne vplyvy na výšku hrubého dôchodku) alebo znížením (ak by šlo o negatívne vplyvy) dane. Tým by sa odstránili nepriaznivé dôsledky progresívneho zdaňovania hospodárskych výsledkov dosiahnutých vlastným pričinením podnikov.

Ako argument pre zavedenie pohyblivej časti poľnohospodárskej dane sa uvádza potreba ovplyvňovať vývoj použitého dôchodku tiež z toho dôvodu, že poľnohospodárstvo nakupuje výrobné prostriedky od iných

odvetví za veľkoobchodné ceny. „Je potrebné, aby na týchto zlepšených hospodárskych výsledkoch participovala i spoločnosť.“⁹ Nákup výrobných prostriedkov za výhodnejšie ceny, bez dane z obratu, sa nemusí úmerne prejavíť v raste hrubého dôchodku poľnohospodárskych podnikov i za predpokladu, že hospodária v rovnakých prírodných podmienkach. Terajší systém zdaňovania viac postihuje tie poľnohospodárske podniky, v ktorých sa uvedená pomoc štátu pejaví vyšším podielom hrubého dôchodku na jedného pracovníka a menej postihuje tie podniky, v ktorých sa investície do pôdy za pomoci štátu úmerne neprejavia v raste hrubého dôchodku. Ekvivalentnosť návratnosti sa teda nezachováva.

Nedostatkom súčasnej poľnohospodárskej dane je i tvorba sadzby. Sadzba dane v percentách tvorí jednu stotinu sumy presahujúcej 1000,— Kčs priemerného mesačného dôchodku pripadajúceho na jedného stáleho pracovníka.

Počet stálych pracovníkov¹⁰ pri jednotných roľníckych družstvách, ktoré nevedú evidenciu o odpracovaných hodinách, sa zistí tak, že celkový počet odpracovaných dní v roku delíme 260. Za odpracovaný deň sa počíta deň, v ktorom práca trvala dlhšie ako 6 hodín.

Počet stálych pracovníkov v jednotných roľníckych družstvách, ktoré vedú evidenciu podľa odpracovaných hodín, sa zistí tak, že celkový počet hodín odpracovaných, všetkými pracovníkmi (vrátane brigádnikov) delíme 2100.

Skúsenosti zo správy poľnohospodárskej dane za dobu od 1. 1. 1967 ukázali, že alternatívna možnosť zisťovania počtu stálych pracovníkov spôsobila a spôsobuje závažné nedostatky v aplikácii právnej normy vo vykazovaní počtu stálych pracovníkov vo *Výsledkovkách poľnohospodárskych organizácií*, podliehajúcich tejto dani.

Podstata ťažkostí spočíva v tom, že mnohé organizácie si po vyjdení zákona zaviedli evidenciu o odpracovanom čase, súčasne na dni i hodiny, pričom počet stálych pracovníkov zisťujú podľa vzorca, ktorý je pre nich výhodnejší.

Pokiaľ by pracovníci boli vyplácaní časovou mzdou (odmenou), zisťovanie počtu stálych pracovníkov by bolo jednoduché a nemohli by vzniknúť žiadne nedostatky, lebo medzi odpracovaným časom v hodinách a vyplácanou mzdou (odmenou) je nadväznosť. Organizácia zaplatí mzdu len za skutočne odpracovanú hodinu.

Skutočnosť je však taká, že až na ojedinelé prípady (skupiny, brigádnici) sú pracovníci vyplácaní podľa úkolovej mzdy (odmeny). Ak za týchto okolností organizácia vedie evidenciu o odpracovaných hodinách i dňoch, dochádza bezmála v každej organizácii k nadhodnote-

⁹ Dôvodová správa k zákonu o poľnohospodárskej dani.

¹⁰ Vykonávacía vyhláška Ministerstva financií č. 114/66 Zb.

ným údajom o odpracovaných hodinách, lebo organizácia má záujem vykázat čo najväčší počet stálych pracovníkov, a tým znížiť sadzbu dane. To dovoľuje práve skutočnosť, že údaje o odpracovaných hodinách nemajú nadväznosť na mzdu (odmenu).

Keďže počet stálych pracovníkov je veľmi dôležitý a citlivý ukazovateľ, ktorý podstatne ovplyvňuje výšku dane z dôchodkov, NV boli nútené v rokoch 1968—1970 vykonať vo väčšine organizácií podliehajúcich tejto dani náročné daňové kontroly s cieľom zistiť počet stálych pracovníkov. Ukázalo sa, že počty stálych pracovníkov, priznané v daňových priznaniach, prípadne vykázané vo *Výsledovkách*, sú veľmi často nesprávne a umelo zvyšované.

Výsledok kontrol ukazuje, že v danom prípade nejde o nepatrnú, zanedbateľnú veličinu, lebo napríklad výnos kontrol len v Západoslovenskom (bratislavskom) kraji na zistenom skrátení dane dosahoval:¹¹

v roku 1968	12 500 000 Kčs, čo predstavuje 15,6 % výnosu poľnohospodárskej dane z dôchodkov v ZS KNV r. 1967
v rokoch 1969—1970	15—20 000 000,— Kčs každý rok.

Ak organizácia eviduje údaje o nadhodnotených odpracovaných hodinách pri úkolovej mzde (odmene) inak formálne i účtovne správne, stáva sa kontrola počtu stálych pracovníkov čím ďalej tým viac iluzórna. Prichádza k značným rozdielom v počte stálych pracovníkov, zistených podľa evidovaných dní a evidovaných odpracovaných hodín. Organizácie trvajú na počte stálych pracovníkov zistených podľa hodín, lebo je to pre ne daňovo veľmi výhodné. Kontrolné finančné orgány sú postavené mnohokrát pred neriešiteľné situácie, pretože vyhláška a viaceré smernice, vydané Ministerstvom financií túto problematiku nechávajú otvorenú. Tieto nedostatky sa odrážajú i v odvolacom konaní, a to zvýšeným počtom odvolaní a ich sťaženým riešením.

Veľmi vypuklo, s ďalekosiahlymi negatívnymi dôsledkami sa prejavilo zdaňovanie pridruženej výroby súčasťou poľnohospodárskou daňou. Napríklad pri tých istých profesiách a za tú istú prácu sú v pridruženej výrobe JRD podstatne vyššie platy ako v priemysle a stavebníctve. Niektoré poľnohospodárske podniky sa príliš orientujú na pridruženú výrobu, aj na úkor poľnohospodárskej výroby. Jedným z opatrení na odstránenie uvedených nedostatkov bolo zavedenie 10 % vyrovnávacej dane z obratu, ktoré sa uskutočnilo v roku 1969. Zavedením vyrovnávacej dane z obratu sa sledovalo vytváranie relatívne rovnakých ekonomických podmienok pre vykonávanie nepoľnohospodárskej činnosti v porovnaní s ostatnými podnikmi, ktoré sa zaoberajú rovnakou alebo podobnou činnosťou. Napriek tomu rozsah nepoľnohospodárskej čin-

¹¹ Údaje ZS KNV Bratislava, r. 1971.

nosti, najmä pridruženej a pomocnej výroby sa neznížil, naopak, zaznamenal aj po zavedení vyrovnávacej dane z obratu vzostupnú tendenciu. Ilustrujem to na nasledovných štatistických údajoch (tab. 3).

Tabuľka 3

Štruktúra tržieb z výrobnjej činnosti

(JRD; v percentách)

	Tržby z poľnohospodárskej výroby			Tržby z pridruženej výroby			Tržby z ostat. výrobnjej činnosti a služieb		
	1967	1968	1969	1967	1968	1969	1967	1968	1969
ČSSR	89,9	87,0	83,5	2,8	4,4	6,4	7,3	8,6	10,1
ČSR	92,4	90,7	88,0	1,7	2,8	4,1	5,8	6,5	7,9
SSR	84,6	79,6	75,0	4,9	7,6	10,7	10,5	12,8	14,3
oblasti									
ČSR 1	94,9	93,1	91,1	0,8	1,4	2,4	4,3	5,6	6,5
ČSR 11	50,6	44,1	33,5	27,8	32,1	41,2	21,6	23,8	25,3
SSR 2	94,1	92,3	90,1	1,1	0,8	2,0	4,8	6,9	7,9
SSR 12	65,8	59,3	50,9	11,7	20,4	23,4	22,5	20,3	25,6

P r a m e ň : Rozvoj československého zemědělství v letech 1966—1970. (Informační publikace EÚ ČSAV, č. 91.)

Uvedený prehľad dokazuje, že podiel tržieb z poľnohospodárskej výroby JRD na ich celkových tržbách postupne klesal a naopak, podiel tržieb z pridruženej výroby stúpil, čo nie je v podstate želateľný vývoj.

Rozširovanie pridruženej výroby, ale i ostatnej výrobnjej činnosti a služieb v poľnohospodárstve signalizuje, že treba hľadať účinnejšie formy zdaňovania nepoľnohospodárskej výroby a služieb.

Pri zdaňovaní dôchodkov občanov podľa skutočne dosiahnutých príjmov z pestovania zvláštnych kultúr a zo špecializovanej živočíšnej výroby sa vyskytujú i nedostatky. Ministerstvo financií SSR daňovú povinnosť k poľnohospodárskej dani v tomto prípade interpretuje a viaže výlučne na realizáciu produkcie. Prakticky to znamená, že len to, čo daňovník z poľnohospodárskej výroby preukazateľne predá a v zdaňovateľnom roku ako osobnú spotrebu skonzumuje, je dani podrobený príjem. Občania obyčajne zataja skutočný príjem z predaja svojich poľnohospodárskych produktov, ich značnú časť uskladňujú na budúci rok, a osobná spotreba sa im oceňuje len odhadom, obyčajne veľmi nízko. Takéto zisťovanie dani podrobeného príjmu daňovú kontrolu takmer znemožňuje a následkom toho prichádza k značným daňovým únikom.

Zastávam názor, že daňovú povinnosť treba viazať len na hodnotu produkcie, nie na moment jej realizácie.

Naproti tomu považujem za určitú nelogičnosť, že pri zdaňovaní JRD sa od základu odpočíta daň z pozemkov a pri zdaňovaní občanov to zákon nepripúšťa. Vytvorenie racionálneho daňového systému by si vyžadovalo odstrániť aj túto nelogičnosť.

Podľa návrhu federálneho Ministerstva financií ČSSR z decembra 1970 nová úprava zdanenia v poľnohospodárstve by mala spočívať na týchto princípoch:

- uplatniť rovnaké zásady pre všetky organizácie s poľnohospodárskou výrobou a organizácie služieb;
- ponechať daň z pozemkov pri vykonaní ďalších úprav tejto dane pre niektoré stanovištia;
- poľnohospodársku daň z dôchodkov nahradiť progresívnou daňou zo zisku;
- zdanenie príjmov z nepoľnohospodárskej činnosti riešiť v rámci zdanenia zisku;
- neuplatňovať daň z majetku;
- príspevok na sociálne zabezpečenie zaviesť len z odmien pripadajúcich na nepoľnohospodársku činnosť;
- pri súčasnej úrovni cien vychádzať z doterajšieho celkového vzťahu poľnohospodárstva ku štátnemu rozpočtu.

Konfrontujúc tieto princípy navrhutej úpravy zdaňovania s vykonaným zhodnotením doterajšieho vývoja poľnohospodárskej dane, možno urobiť tento *záver*.

I keď je nepopierateľnou skutočnosťou, že uplatňovanie rovnakých zásad zdaňovania pre všetky organizácie s poľnohospodárskou výrobou a organizácie poľnohospodárskych služieb by vytváralo vhodnejšie podmienky pre rozvíjanie integračných a kooperačných vzťahov, stalo by sa v praxi ľahšie zvládnuteľným (oproti terajšiemu systému zdaňovania), predsa sa nazdávam, že takýto návrh je predčasný. Z vykonaného hodnotenia vyplýva, že nepoľnohospodárska výroba a služby (a ani pridružená výroba nie je ešte dôsledne vyriešená) sa neúmerne rozširujú na úkor poľnohospodárskej výroby, čo nie je v čase, keď ešte dovážame niektoré poľnohospodárske produkty za drahé valuty zo zahraničia, želiteľný jav. Za tohto stavu a pre stimulovanie rastu poľnohospodárskej výroby a znižovania neúmerneho rastu materiálových a iných nákladov (nech už boli vyvolané zvýšením cien niektorých výrobných prostriedkov, alebo celkovou nehospodárnosťou poľnohospodárskych podnikov) by som považoval za potrebné skôr rozdielne zásady zdaňovania poľnohospodárskej výroby a služieb. Podľa môjho názoru, vyššou sadzbou a dokonca oddelene by sa mali zdaňovať skôr poľnohospodárske služby a pridružená výroba než poľnohospodárska výroba. Týmto opatrením by sa odstránili tiež určité skreslené predstavy o hospodárskych výsledkoch niektorých poľnohospodárskych podnikov, v ktorých sa na výsledkoch celkového hospodárenia v značnom rozsahu zúčastňuje pridružená výroba a služby. Okrem toho by sa racionálne regulovala poľnohospodárska výroba s ostatnou činnosťou poľnohospodárskych podnikov.

Nahradenie dane z dôchodku progresívnou daňou zo zisku naráža —

a autori návrhu Ministerstva financií si to aj uvedomujú — na riešenie týchto hlavných a obťažných problémov:

Čo treba rozumieť mzdovými nákladmi v JRD?

Ako stanoviť daň zo mzdy u členov JRD (čo vyplýva z prvého problému) i vo vzťahu k terajšiemu príspevku na sociálne zabezpečenie; ako vypočítať základ dane zo zisku (pripočítateľné a odpočítateľné položky)?

Ako počítať rentabilitu, podľa ktorej by sa mala konštruovať daň zo zisku?

Všetky tieto problémy si vyžadujú širšie rozpracovanie problematiky a určite vyvolajú živú diskusiu, čo nám naznačujú aj niektoré diskusné príspevky o podobných problémoch (napr. výpočet rentability) pri navrhovaní novej úpravy podnikového zdaňovania v roku 1969.

Ako vyplýva z uskutočnenej analýzy, s ponechaním dane z pozemkov pri vykonaní jej ďalších úprav možno s návrhom Ministerstva financií súhlasiť. Navyiac, podľa môjho názoru, by sa mala zaviesť daň z pozemkov i v najhorších prírodných podmienkach. Tým by sa neoslabovala jej funkcia pri optimálnom využívaní pôdy.

Daň z majetku v JRD vzhľadom na odlišnosť skupinového a štátneho socialistického vlastníctva nemá svoje opodstatnenie.

Možno súhlasiť tiež s návrhom Ministerstva financií, že pri súčasnej tvorbe cien treba vychádzať z celkového doterajšieho vzťahu poľnohospodárstva ku štátnemu rozpočtu.

Zo zhodnotenia doterajšieho vývoja poľnohospodárskej dane vyplýva, že hrubý dôchodok ako základ zdaňovania sa neosvedčil. Taktiež tvorba sadzby dane podľa výpočtu stálych pracovníkov a hrubého mesačného dôchodku na jedného z nich je nepresná a vedie k značným daňovým únikom. Progresivita dane z dôchodkov tlmí záujem podnikov na dosahovaní vyšších hospodárskych výsledkov a neuprednostňuje technický pokrok pred ručnou prácou. Z porovnania hrubého dôchodku s hrubými peňažnými príjmami možno usudzovať, že hrubý dôchodok je krokom späť oproti hrubým peňažným príjmom, lebo nevyvíja ekonomicky účinný tlak na znižovanie materiálových a iných nákladov. Naproti tomu hrubé peňažné príjmy takýto vývoj zabezpečujú, nehatia ani kooperáciu ani špecializáciu a v dostatočnom rozsahu zabezpečujú tiež fond akumulácie. Otázka zisku ako základu zdaňovania sa mi zdá v poľnohospodárstve problematická. Je to veľmi zložitý problém a existuje viac alternatív, čo by mohlo byť za súčasného stavu najvhodnejším základom pohyblivej časti dane. Jednou z alternatív je i kombinácia doterajších pozitívnych prvkov súčasnej a predchádzajúcej dane: ponechanie pevnej časti s navrhnutými úpravami a zdaňovanie hrubých peňažných príjmov (skutočne dosiahnutých alebo normatívnych podľa katastrálneho výnosu) lineárne, osobitné zdaňovanie poľnohospodárskej výroby (uvedeným spôsobom) a osobitné zdaňovanie inej činnosti a slu-

žieb súčasnou dôchodkovou daňou družstiev. Okrem toho proti nežiadúcemu rastu odmien mohla by byť zavedená regulačná daň z dôchodkov. Konkrétnejší a definitívnejší obraz o tomto probléme môže dať len podrobná analýza, dôkladné prepočty a čo najširšia diskusia teoretikov a praktikov v syntetickom pohľade na naše poľnohospodárstvo.

Recenzie

FEJGIN, J. G: *Lenin a socialističeskoje rozmeščenije proizvitel'nych sil*, Moskva, Izdatel'stvo Nauka 1969, s. 223

Riešenie problémov rozmiestovania výrobných síl má v ZSSR, a v Rusku vôbec, dlhoročnú tradíciu. Tento osobitný záujem o uvedené otázky sa často zdôvodňuje najmä veľkosťou rozlohy štátu a nevyhnutnosťou administratívne zvládnuť hospodársky kolos prostredníctvom menších priestorových jednotiek. Isteže, tieto momenty nie sú zanedbateľné. Treba si však povšimnúť, že otázkam rozmiestovania a priestorového usporiadania hospodárstva prostredníctvom rajónovania sa začala venovať zvlášť veľká pozornosť po víťazstve Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie. Vyplývalo to najmä z toho, že V. I. Lenin v čase, keď otázky rozmiestovania a priestorového usporiadania hospodárstva sa chápali z hľadiska mikroekonomických záujmov podnikov, pochopil ich význam ako hybnéj sily rozvoja národného hospodárstva. Rozmiestovanie a rajónovanie považoval za jeden zo základných prostriedkov rekonštrukcie i výstavby hospodárstva. Videl viaceré účinky využívania priestoru pre dynamiku a efektívnosť hospodárstva, a to v znižovaní výrobných nákladov prostredníctvom správnej lokalizácie podnikov, v účinnosti rozmiestovaných podnikov na hospodársky život v ich okolí i význam tvorby hospodárskeho potenciálu územných celkov, rajónov pre rozvoj národného hospodárstva i pre vyrovnávanie ekonomickej úrovne jednotlivých častí štátu.

V recenzovanej práci J. G. Fejgin rozoberá, ako sa uvedené Leninove základné postrehy o rozmiestovaní a priestorovom usporiadaní hospodárstva premietli v podobe princípov do teórie i hospodárskej praxe ZSSR. Kniha má preto charakter výkladu Leninových stanovisk rozmiestovania, ako sa vyvinuli od kritiky rozmiestovania v predrevolučnom Rusku, cez sta-

novenie úloh rozmiestovania v novobudovanom socialistickom štáte, až po ich ďalšie tvorivé rozpracúvanie.

Leninská analýza a charakteristika rozmiestovania výrobných síl v predrevolučnom Rusku, ktorá tvorí obsah prvej kapitoly recenzovanej knihy, nie je len prvou etapou tvorby a rozvoja Leninových myšlienok o rozmiestovaní. Kritické hodnotenie vtedajšieho rozmiestovania slúži na vytvorenie stanoviska k hospodárskej báze novovzniknutého štátu, ktorú zdedil po prekonanom spoločenskom zriadení. Umožňuje vidieť chyby jednak z hľadiska ekonomickeho rozvoja, jednak hranice, ktoré kládol rozmiestovaniu starý spoločenský poriadok a ktorých odstránenie je plne v rukách nového zriadenia. J. F. Fejgin preto kladie dôraz na Leninov výklad konkrétnych javov rozmiestovania — napr. kritika zastarávania Uralu ako jedinej metalurgickej bázy. Toto zastarávanie malo korene v samom kapitalistickom zriadení s jeho snahou investovať len do najvýnosnejších podnikov. Súčasne rozoberá Leninov prístup k expanzii kapitalizmu do šírky zabieraním nacionálnych okrajových území za účelom získavania nových trhov. Toto rozširovanie znamenalo prevažne tvorbu monokultúrnych hospodárstiev — napr. Turkestan ako bavlníková báza. Cárizmus a ruská buržoázia nepodporovali rozvoj priemyslu v okrajových územiach, koncentrovali ho len v ekonomickejších rajónoch centrálného Ruska. Tak bol daný základ nerovnomerného ekonomickeho rozvoja jednotlivých častí Ruska prostredníctvom rozmiestovania poznačeného úsilím kapitalistov o najväčšie zisky. Kolonizácia mala však z hľadiska hospodárskeho rozvoja i určité progresívne črty. Miestne trhy sa stali súčasťou celoruského trhu,

ktorý tvoril súčasť trhu svetového. Urýchlila rozklad patriarchálnych feudálnych vzťahov v okrajových územiach, napomohla hospodárske zblíženie rôznych národov. Vplyvom tejto širšej územnej deľby práce vznikala rajónová špecializácia v priemysle a v poľnohospodárstve. Takáto príliš vyhranená špecializácia však často vytvárala odtrhnutosť priemyselných a poľnohospodárskych rajónov. Celková bilancia predrevolučného rozmiestovania však vykazovala živelne vytvorené rajóny, nerovnomerne lokalizované podmienky pre hospodársky rozvoj, vykorisťovanie neruských národov, využívanie prírodného bohatstva v prospech buržoázie. Leninov rozbor vyzdvihol naliehavú úlohu nového rozmiestovania výrobných síl po víťazstve revolúcie. Rozmiesťovanie a priestorové usporiadanie hospodárstva prostredníctvom rajónovania sa stalo súčasťou základných prístupov k ekonomickému rozvoju v socialistickom štáte.

Jedným z hlavných postrehov zakladateľov marxizmu-leninizmu, ktorý J. G. Fejgin rozpracúva v druhej kapitole práce, je poznanie, že socialistickému spôsobu výroby sú vlastné osobitné objektívne zákonitosti rozmiesťovania spoločenskej výroby. Pre socialistické zriadenie je charakteristické, že tieto osobitné zákonitosti rozmiesťovania sa uplatňujú prostredníctvom plánovania. Na rozdiel od živelného rozmiesťovania za kapitalizmu, plánovitost zabezpečuje harmoničnosť rozmiesťovania a — čo je zvlášť dôležité — na základe spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov sa rozmiesťovanie uskutočňuje plánovite v záujme ľudu. Zákonitosti rozmiesťovania sa v rôznych krajinách prejavujú rôzne, menia svoju platnosť v odlišných etapách spoločenského vývoja, v ktorých niektoré zákonitosti zanikajú a nové vznikajú. Objektívne zákonitosti rozmiesťovania sa odrážajú vo vedeckých princípoch rozmiesťovania. Z nich autor vyzdvihuje najmä plánovité a komplexné rozmiesťovanie, rozvoj spoločenskej deľby práce medzi rajónmi, priblíženie príslušných odvetví k zdrojom surovín, komplexný rozvoj hospodárstva ekonomických rajónov, vyrovnávanie ekonomickej úrovne republík a rajónov, ekonomicky najracionálnejšiu územnú organizáciu ná-

rodného hospodárstva, využívanie výhod medzinárodnej deľby práce, hľadisko upevnenia obranyschopnosti štátu. Pri bližšom rozbere týchto princípov si všimá ich prínos z hľadiska najdôležitejšieho kritéria rozmiesťovania, a to zvyšovania produktivity spoločenskej práce. Na jej základe sa určuje efektívnosť rozmiesťovania. Územná deľba práce prispieva k zvyšovaniu produktivity jednak špecializáciou územných jednotiek na najvýhodnejšie výroby, jednak tvorbou komplexov. Ich prostredníctvom sa uskutočňuje i vyrovnávanie rozdielov v ekonomickej úrovni. Ďalší prínos pre zvyšovanie produktivity znamená socialistická medzinárodná deľba práce v rámci RVHP. Pre rozvoj celého národného hospodárstva a zvyšovanie jeho efektívnosti má podstatný význam správny súlad odvetvového a územného aspektu v plánovaní. Táto myšlienka sa prelína celým kontextom Fejginovej práce. Popri skúmaní všeobecných princípov rozmiesťovania sa treba zamerať najmä na rozbor prírodných a ekonomických faktorov rozmiesťovania. To vyžaduje hlboké poznanie osobitostí rozmiesťovania rôznych odvetví národného hospodárstva a osobitostí ekonomických rajónov, skúmanie najmä vplyvov technického pokroku na faktory rozmiesťovania.

Rozvíjanie leninských zásad rozmiesťovania, poznanie jeho zákonitostí viedlo v Sovietskom zväze k racionálnosti rozmiesťovania. Najvýznamnejšie zmeny sa uskutočnili v skupine I — osobitne v metalurgii, v naftovom priemysle, čo viedlo k novej odvetvovej štruktúre v rajónoch. Rozmiesťovanie ťažkého priemyslu podmienilo zmeny v ľahkom priemysle. Nové rozmiesťovanie priemyslu sa odrazilo aj v novom rozmiesťovaní poľnohospodárskych kultúr. Osobitnú úlohu zohrala doprava. Jednou z hlavných celkových charakteristík rozmiesťovania v sovietskom štáte je urýchľovanie rozvoja výrobných síl na Východe v zmysle zásady vytýčenej V. I. Leninom. Zvyšovaním podielu Východu v rôznych druhoch výrob spreslo toto rozmiesťovanie k urýchleniu temp rozvoja celého národného hospodárstva a k hospodárskemu i kultúrnemu rozkvetu samého Východu. Prostredníctvom rozmiesťovania sa riešila i významná stránka nacionálnej otázky, ako ju videl

Lenin. Rozmiestenie priemyslu v zaostávajúcích národných republikách prispelo k vyrovnávaniu ich ekonomickej úrovne. V rokoch sovietskeho zriadenia sa rozdiel v ekonomickom rozvoji zmenšil 8—9-krát. Spolu s vyrovnávaním ekonomickej úrovne sa riešia otázky zvyšovania životnej úrovne. Vyrovnávanie však neznamena rovnaký rozvoj, ale zblížovanie úrovní pri zohľadňovaní osobitostí územných celkov. V závere kapitoly o racionalizácii rozmiestenia v ZSSR J. G. Fejgin zhŕňa základné ciele a úlohy nového rozmiestenia výrobných síl. Rozmiestovanie ovplyvnilo vlastne všetky zložky národného hospodárstva, jednak odvetvové, jednak územné, a preto je jedným z najvýznamnejších ukazovateľov zmien, ku ktorým došlo v národnom hospodárstve v priebehu jestvovania sovietskeho štátu.

Osobitnú pozornosť venuje J. F. Fejgin vo štvrtej kapitole ekonomickému rajónovaniu a územnej organizácii národného hospodárstva. Podáva tu prehľad o vývoji rajónovania od prvých rokov jestvovania sovietskeho štátu, ktoré sa opieralo o Leninove idey a pokračovalo myšlienkami Križanovského, Aleksandrova a ďalších. Hospodársky rozvoj ekonomických rajónov spočíva na územnej delbe práce, ktorá vytvára špecializáciu rajónov na určité druhy výroby, výhodné najmä z hľadiska znižovania nákladov. Prítom podmieňuje i komplexnosť rozvoja ekonomických rajónov. Najdôležitejšie bunky v územnej organizácii ZSSR tvoria republiky a ekonomické rajóny. Z hľadiska štrukturálnej skladby hospodárstva autor rozoznáva odvetvové a integrálne rajóny. Odvetvové rajóny sa vytvárajú najmä na základe osobitných podmienok, ktoré určité územie poskytuje pre tú-ktorú výrobu. Integrálne rajóny sú vytvorené okruhom viacerých odvetví, ktorý sa rozširuje s rastom úrovne výrobných síl. Ekonomické rajóny zahŕňujú zložitý systém hospodárskych územných komplexov. V nich majú veľký význam mikrorajóny. Podľa názoru autora rozvoj ekonomických rajónov sa uskutočňuje najmä vytváraním čoraz širších komplexov odvetví. Prítom osobitný význam pripisuje výstavbe výrobných, ktoré uspokojujú vlastnú potrebu rajónov. Treba však rozvíjať i koperačné zväzky špecializovaných výrobných

najmä v rámci veľkých zón a využívať výhody, ktoré z nich vyplývajú.

V rozbere smerov ďalšieho zdokonaľovania rozmiestenia výrobných síl J. G. Fejgin zdôrazňuje najmä dva momenty: dôležitosť územných proporcií a temp rozvoja pre celé národné hospodárstvo, nutnosť zdokonaľovania územného plánovania a vzťah vedeckotechnického pokroku a racionálneho rozmiestovania výrobných síl. Skúmanie územných proporcií a temp rastu je čoraz naliehavšie, jednak preto, že sa komplikujú ekonomické zväzky v celom národnom hospodárstve, jednak preto, že táto stránka výskumu rozvoja hospodárstva zaostáva. Hlbšie skúmanie územného aspektu je dôležité i preto, že nedostatky odvetvovej štruktúry národného hospodárstva sa prejavujú skôr a zreteľnejšie, teda viac naliehajú na nápravu. Územné proporcie však nie sú preto menej dôležité, lebo od ich optimalizácie závisí racionálne využívanie prírodných a pracovných zdrojov, racionálnosť hospodárskych zväzkov v celom štáte, efektívnosť investícií i celého národného hospodárstva. Preto je nevyhnutné skúmať zákonitosti a faktory tvorby územných proporcií. Význam vedeckotechnického pokroku pre ekonomický rozvoj, tak ako ho postrehol Lenin, v plnej miere platí i pre rozmiestovanie. Markantný je pri využívaní prírodných zdrojov, pri nahradzovaní prírodných surovín, čo vplýva na voľbu lokalizácie výrobných. V značnej miere sa prejavuje i prostredníctvom stupňujúcej sa koncentrácie výrobných pri určovaní optimálnych rozmerov podnikov, ktoré pôsobia pri rozhodovaní o rozmiestovaní. Vplyvom automatizácie a mechanizácie podmieňuje prerozdelenie pracovných síl. Dôležitý je i spätý vplyv prírodných a ekonomických podmienok územných celkov — rajónov na voľbu používanej techniky.

V poslednej časti práce sa autor znovu venuje priamo Leninovým myšlienkam a opatreniam vo sfére rozmiestovania. Ďalej sleduje rozvíjanie týchto myšlienok a zabezpečovanie ich realizácie v uzneseniach zjazdov strany, v metódach výskumu, v prácach sovietskych vedcov. Osobitnú pozornosť venuje prácam o ekonomickej efektívnosti rozmiestovania, ktoré prispievajú k obohateniu prístupov k chápaniu ekono-

mickej efektívnosti rozmiestovania a rozvíjajú spôsoby jej kvantitatívneho vyjadrovania. V závere J. G. Fejgin rozoberá teoretický výskum rozmiestenia výrobných síl v ZSSR a v kapitalistických štátoch. Popri porovnávaní základných východísk a cieľov socialistických a kapitalistických ekonómov sa zameriava na výklad prístupov buržoázných ekonómov. Usiluje sa o ich kritické hodnotenie tak z hľadiska potrieb rozvoja teórií rozmiestovania v samých kapitalistických štátoch, ako aj z hľadiska možnosti použitia týchto poznatkov pre riešenie otázok rozmiestovania v socialistickej ekonomike. Pre socialistických ekonómov sa črtá ešte veľa problémov vo sfére rozmiestovania, ktoré musia riešiť najmä tvorivým rozvíjaním marxisticko-leninských princípov.

Význam práce J. G. Fejgina, jedného zo známych reprezentantov riešenia otázok rozmiestovania v ZSSR, spočíva hlavne v troch momentoch: objasňuje Leninove myšlienky o rozmiestovaní a jeho prístupy k realizácii ako základ, z ktorého vzišlo skúmanie i uskutočňovanie rozmiestovania v Sovietskom zväze; podáva prehľad o hlavných zmenách v rozmiestovaní a o smeroch, ktorými by sa malo ďalej uberať; rozoberá vnútorný obsah princípov rozmiestovania, najmä špecializácie a komplexného rozvoja. Pritom však uplatňuje prevažne odvetvové hľadisko. V Sovietskom zväze, najmä v šesťdesiatych rokoch viacerí ekonómi venovali pozornosť tvorbe a rozvoju komplexov, najmä na základe vzájomnej nadväznosti odvetví, získavaní efektov z tejto nadväznosti. J. G. Fejgin chápe prehlbovanie komplexnosti viac ako

rozširovanie počtu odvetví v komplexe, a hoci zdôrazňuje dôležitosť ich nadväznosti, neskúma ich vzájomné väzby. Špecializáciu chápe skôr v zmysle vysokého podielu špecializovanej výroby v odvetvovej štruktúre územného celku než v zmysle odvetvia určujúceho do značnej miery odvetvovú štruktúru rajónov vzhľadom na skladbu rôznych výrob. Veľký význam pripisuje tak pri voľbe rozmiestovania podnikov odvetví, ako aj pri posudzovaní jej efektívnosti osobitostiam územných celkov — rajónov, ako podmienkam, ktoré rajóny pre rozmiestovanie poskytujú. Tým do značnej miery zužuje posudzovanie rozmiestovania.

Široký záber problematiky, striedanie teoretických prístupov a rozboru konkrétneho rozmiestovania viedol v práci k určitému rozptylu myšlienok, a preto bolo potrebné ich v recenzií pomerne podrobne podať. J. G. Fejgin pri svojom rozbere otázok rozmiestovania neprekročil však rámec prevažne odvetvového prístupu, ktorý je poznačený zúženým pohľadom na priestor a staticnosťou. Prekonanie týchto nedostatkov pri riešení priestorových problémov bude ešte vyžadovať cieľavedomé úsilie. Avšak veľký význam má publikácia J. G. Fejgina v tom, že svedčí o prezieraní prístupe V. I. Lenina k rozmiestovaniu, ako jednému zo základných podnetov ekonomického rozvoja, na ktorom sovietski ekonómi ďalej budovali. Ukazuje, ako význam rozmiestovania ďalej vzrastá pri čoraz väčšom komplikovaní hospodárskych väzbov a naliehavo vyžaduje ešte hlbší výskum, hodnotiac to, čo bolo vykonané a načrtávajúc ďalšie smery.

Zdenka Sláviková

KLAASSEN, L. H.: *L'équipement social dans la croissance économique régionale*. Paris, OCDE, 1968, 178 s.

Kniha známeho holandského ekonóma Leo H. Klaasena sa k nám dostáva oneskorene, avšak svojimi myšlienkami je stále aktuálna pre teóriu oblastného rozvoja. Hoci autor vychádza zo zákonitostí kapitalistickej ekonomiky, niektoré jeho prístupy môžu poskytnúť podnety aj pre skúmanie určitých stránok oblastného rozvoja v rámci nášho hospodárskeho sys-

tému. Všeobecne možno povedať, že problematika zapadá do radu prác, zaoberajúcich sa otázkami hospodárskeho rastu a stability krajín EHS z priestorového aspektu. Špecificky sa tu nastoľuje problém stabilizácie zamestnanosti a rozvoja zaostalých oblastí v rámci vyspelých krajín, ktorý sa zatiaľ nepodarilo vyriešiť čisto ekonomickými nástrojmi. Klaassen sa sú-

streďuje na problematiku zdanlivo nesúvisiacu s hospodársko-podnikateľskou sférou, a to na vybavenosť oblasti „sociálnymi a kultúrnymi službami“. Dokazuje, že zvyšovanie výdavkov na zdravie obyvateľstva danej oblasti, na rast jeho vzdelanosti, osobného pohodlia, znamená vlastne investovanie do hospodárstva príslušnej oblasti.

Hoci poskytovanie služieb tohto charakteru zo strany socialistického štátu je samozrejmosťou a vymoženosťou, ktorú môže poskytnúť iba socialistická spoločnosť všetkému obyvateľstvu prevažne zdarma, nie vždy a plne si uvedomujeme dosah ďalšieho rozvoja a najmä skvalitnenia týchto služieb pre rast produktivity práce, stabilizáciu pracovných síl v niektorých zaostávajúcych oblastiach a v konečnom dôsledku pre urýchlenie hospodárskeho rastu celej krajiny. Keď autor hovorí, že hlavným cieľom oblastnej politiky je urobiť zaostalú oblasť čo najpriateľivejšou pre priemysel i ľudí, má na mysli potrebu vybudovať zariadenia, ktoré poskytujú zdravotnícke, školské, kultúrne a iné služby, výstavbu bytov a budovanie rekreačných zariadení. Pri skúmaní problematiky voľby priemyslu, ktorý by sa mal implantovať do zaostalejšej oblasti, sa ukázalo, že v dnešnom štádiu rozvoja techniky nie sú pre väčšinu moderných automatizovaných odvetví rozhodujúce tradičné lokalizačné faktory, avšak práve vybavenosť oblasti zariadeniami spomenutých služieb. Autor dokazuje svoje závery na veľmi zjednodušenom matematickom modeli, popisujúcom proces rozvoja a vplyv zlepšenia tzv. „sociálnej infraštruktúry“ ako efekt ponuky sociálnej vybavenosti. Dopyt po vybavenosti sociálnou infraštruktúrou je funkciou disponibilného dôchodku a ponuky sociálnej infraštruktúry. Ak sa zvyšuje ponuka sociálnej infraštruktúry, priame efekty sa prejavujú na raste oblastného dôchodku, ktorý spätne ovplyvňuje zvýšenie dopytu po ďalších zariadeniach.

Za determinujúce faktory dopytu po týchto službách Klaassen považuje: 1. úroveň dôchodkov, 2. vzdialenosť bydliska od miesta poskytovania služieb, 3. cenu služieb a 4. znalosť o možnostiach využitia

služieb. Z týchto faktorov je pre priestorové hľadisko zaujímavý druhý, týkajúci sa rozmiestenia služieb. Vzdialenosť medzi službou a spotrebiteľom má byť čo najmenšia. Jestvujú tri možnosti zníženia vzdialenosti: alebo služby lokalizovať do miest spotreby, alebo podporovať ich koncentráciu do niektorých miest, kde už dosiahli určitý objem, súčasne však znížiť vzdialenosť medzi službou a spotrebiteľom zlepšením komunikácií, skrátením času prepravy, zvýšením jej bezpečnosti a pohodlia. Pre niektoré druhy služieb je koncentrácia do väčších miest nevyhnutná. Autor uvádza výsledky holandskej študijnej skupiny, ktorá v praxi klasifikovala mestá podľa úrovne vybavenosti službami a určila tri stupne hierarchie miest vymedzené podľa piatich kategórií služieb, a to školských, zdravotníckych, kultúrnych a rekreačných, administratívnych, obchodných a dopravných.

V kapitolách IV—VIII Klaassen rozoberá základné zložky tzv. sociálnej infraštruktúry a faktory, ktoré majú vplyv na ich rozvoj. Pre zisťovanie vzájomnej závislosti faktorov, ovplyvňujúcich rozvoj sociálnej infraštruktúry, odporúča metódu regresnej, resp. viacnásobnej regresnej analýzy.

V. kapitola, rozsahom najväčšia, je venovaná problematike vzdelania, počnúc všeobecným vzdelaním cez stredné a odborné stredné školy až po vysoké školy. Z priestorového hľadiska ide o racionálne rozmiestenie jednotlivých typov škôl. Premenné veličiny, od ktorých závisí rozvoj rozličných typov škôl, autor dáva do lineárnej závislosti a koeficienty váhy jednotlivých faktorov stanovuje pomocou metódy viacnásobnej regresie. Týmto spôsobom môže predvídať počet žiakov v skúmanej oblasti. Zvláštna časť kapitoly je venovaná preškoleniu pracovníkov pri zmene pracovného zamerania v dôsledku rôznych štruktúrnych zmien; odhadu budúcej potreby odbornej kvalifikácie robotníkov; potrebe zaškolenia na nové pracovné začlenenie, pričom sa vychádza z určitých demografických veličín a predpokladanej zamestnanosti.

Podobne možno dlhodobo určovať aj rozvoj zdravotníckych služieb. Autor sa

odvoláva na tzv. *Rosenthalovu štúdiu*, ktorá sa zaoberá kvantitatívnym odhadom významu jednotlivých faktorov, ovplyvňujúcich potrebu zdravotníckych zariadení v oblasti, na ktorom potom možno budovať prognózu budúcej potreby zdravotníckych služieb.

S rastom príjmov a životnej úrovne obyvateľstva oblasti rastú nároky na zariadenia slúžiace pre rekreáciu, šport a trávenie dovolenky. Ide jednak o prispôbenie okolia veľkých miest na tieto účely, jednak o budovanie centier vhodných aj pre dlhšiu rekreáciu, napr. zriaďovaním národných parkov. Pri dlhodobej koncepcii rozvoja rekreačných zariadení vzniká potreba úzkej spolupráce medzi jednotlivými областami.

Autor upozorňuje na vzájomné pôsobenie medzi rôznymi typmi služieb. Poskytovanie jednej služby, napr. školskej výchovy, má vplyv na iný postoj človeka

k využívaniu ostatných služieb, napr. zdravotníckych, kultúrnych atď.

Knihla obsahuje štyri krátke matematické prílohy, ktoré sú teoretickými úvahami o vyjadrení niektorých vzťahov, rozoberaných v jednotlivých kapitolách. Zaujímavé je najmä matematické vyjadrenie faktorov ovplyvňujúcich geografické rozmiestenie školských zariadení, ako aj formalizácia základných faktorov, vplyvujúcich na hustotu obchodov. Napriek tomu, že konečný efekt služieb poskytovaných obyvateľstvu autor posudzuje predovšetkým z hľadiska zvýšenia produktivity práce, a tým aj kapitalistického zisku, nemožno strácať zo zreteľa logické jadro skúmania vplyvu vybavenosti určitého územia na jeho hospodársky rozvoj a v konečnom dôsledku na zvyšovanie životnej úrovne obyvateľstva, ktoré je základným kritériom našej ekonomiky.

Sylvia Laišerová

¹ ROSENTHAL, G. D.: *The Demand for General Hospital Facilities*. Hospital Monograph Series, No 14, Chicago 1964.

Správy

Konferencia o riadení zásob

Konferencia o riadení zásob a o vodných zásobných priestoroch sa konala v dňoch 13.—17. septembra 1971 v Győri. Usporiadala ju Matematická spoločnosť Jánosa Bolyaiho v rámci radu konferencií, ktoré sa konali v Győri pri príležitosti sedemstého výročia tohto mesta. Možno povedať, že išlo o prvú konferenciu venovanú tejto problematike. Aj keď problémom teórie zásob sa venuje pozornosť na všetkých konferenciách o operačnej analýze, doposiaľ sa nekonala medzinárodná konferencia tak špeciálne zameraná. Skutočnosť, že predmetom konferencie boli dve, na prvý pohľad odlišné oblasti výskumu, riadenie zásob a problémy vodných zásobných priestorov (teória zásob), je zdôvodnená tým, že ide o dve oblasti, matematická teória ktorých je spoločná. V našom prehľade neuvádzame referáty týkajúce sa práve problémov vodných zásobných priestorov, ktoré, najmä v doteraz rozvíjanej podobe, nemajú vzťah k ekonomickej problematike.

Z ekonomickejšie zameraných referátov treba uviesť najmä referát A. Prékopu (Maďarsko), *Aplikácia stochastického programovania na riadenie zásob a problémy vodných zásobných priestorov*. Bol to prehľadný referát o uvedených aplikačných oblastiach stochastického programovania s radom vlastných príspevkov autora. S problematikou stochastického programovania sa zaoberal aj M. A. Dempster, ktorý sa venoval dynamickému lineárnemu programovaniu v podmienkach rizika.

Problematikou modelov zásob, vyznačujúcich sa určitými špecifickými zvláštnosťami, sa zaoberal rad referátov. Q. Mann (ČSSR) sa zaoberal modelmi zásob pre nestacionárny dopyt, C. Strauss (NDR) rozobral otázku rozdelenia zásob ako strategického rozhodnutia pri optimalizácii zásob, C. M. Harris (USA) hovoril o niekto-

rých štatistických problémoch modelov zásob s dodacími lehotami závislými od stavu sústavy. Osobitnú skupinu tvorili referáty o modeloch s neznámym, resp. čiastočne neznámym rozdelením spotreby, ktoré predniesli H. J. Girlich (NDR), M. Scott (USA) a J. Wessels (Holandsko). Z. László (Maďarsko) vo svojom referáte oboznámil s novšími výsledkami v oblasti modelov zásob s náhodnými obmedzeniami, ktorých autorstvo patrí A. Prékopovi. Podobne H. Klemm (NDR) sa zaoberal rozvinutím pojmu stupňa obsluhy, ktorý do modelov tohto typu pred rokmi zaviedla maďarská autorka Ziermannová.

Z hľadiska súčasného rozvoja matematickej teórie zásob boli závažné referáty, ktoré sa týkali modelov s viacerými výrobkami, resp. viacerými skladmi. Sem patrí predovšetkým referát maďarských autorov A. Chikána a Gy. Meszénu. *Viacstupňový stochastický zásobovací model a jeho aplikácie*, ktorý vznikol pri riešení konkrétne zásobovacieho systému v Maďarsku. O problematike týchto modelov referovali aj D. Hochstädter (NSR) a Th. M. Within (USA). Ich referáty predstavovali práve tú oblasť problémov, ktorá sa v súčasnosti teší najväčšej pozornosti teoretických a aplikačných výskumov.

Problémom širších súvislostí modelov zásob sa venovali referáty N. U. Prabhu (USA), *O novších výsledkoch teórie kolektívneho rizika*, M. Scotta (USA), *O skladovaní výrobkov vyrábaných za náhodných podmienok*, I. A. Pappasa (Grécko), *O riadení premenných v stochastických modeloch*, L. Unčovského (ČSSR), *O zásobách a výrobe v modeloch podniku* a F. Fazekasa (Maďarsko), *O problémoch zásobovania a teórii hromadnej obsluhy*. Širšie súvislosti s danou problematikou mali referáty F. Nožičku (ČSSR), *O problémoch viacpara-*

metrovej optimalizácie a L. Grygarovej (ČSSR), *O optimalizačných úlohách s parametrami v matici koeficientov*.

Zaujímavá bola diskusia o problémoch praktickej aplikácie modelov zásob. Diskusia ukázala, že všade vo svete matematická teória silne predbehla aplikácie a možnosti aplikácií, čo vo veľkej miere platí aj pre iné oblasti operačnej analýzy. Bude

potrebné, aby najmä ekonómi pracujúci v tejto oblasti sa zamysleli nad touto skutočnosťou.

Konferencia bola na veľmi dobrej úrovni tak po stránke pracovnej ako aj po stránke celkovej organizácie, a prispela k rozvoju teórie zásob a jej aplikácií.

Ladislav Unčovský

Jednotnosť aj do klasifikácie ekonomických vied

V oblasti klasifikácie ekonomických vied bola situácia u nás donedávna dosť zložitá. Jestvovalo síce niekoľko vydaní MDT, ktoré sa používali v tejto oblasti (napr. Výťahy UTEIN-u z rokov 1954 alebo 1962), neboli však úplné a kompletné. Pochopiteľne, preto nemohli vyhovovať pri klasifikovaní špeciálnych pojmov v ekonomike, resp. pojmov nie bežných v ekonomickej praxi a pod.

Táto situácia veľmi nepriaznivo ovplyvňovala jednak samotné klasifikovanie ekonomickej problematiky, jednak sa vyskytovali veľké problémy pri vlastnom využívaní katalogizačných záznamov, ktoré boli klasifikované veľmi rozdielne, nejednotne. Pretože túto situáciu bolo možné najlepšie riešiť ústredne, tejto úlohy sa ujala Ústredná ekonomická knižnica ako ústredie pre prácu s ekonomicou literatúrou na Slovensku.

Dr. J. K. Garaj, vedúci Výskumného oddelenia ÚEK, riešil tento problém na základe systematicky ekonomických vied, ktorá bola vytvorená tiež v ÚEK Bratislava. Z tejto systematicky autor vychádzal pri zostavovaní vlastných tabuliek MDT pre klasifikáciu ekonomických vied.

Tabuľky boli dohotovené a vydané v roku 1967. Sú veľmi obstahle (658 s.) a ich plný názov je *Medzinárodné desiatinné triedenie. Skrátene vydanie pre ekonómiu a jej pomocné vedy. I. Tabuľky*. Sú vybavené obsiahlym Predhovorom a Úvodom; v nich autor vysvetľuje zásady, podľa ktorých postupoval pri zostavovaní (úplnosť hesiel, výberovosť pri pomocných vedách a pod.). *Tabuľky* sú zostavené na základe

FID-om uznaných a používaných znakov MDT. V prípade, že zostavovateľ uvádza aj znaky z iného prameňa, uvádza ho ako skratku (napr. VKP — Vsesojuznaja knižnaja palata a pod.).

Význam vydaných *Tabuliek* možno vidieť z dvoch aspektov:

— sú predpokladom pre uplatnenie a zavedenie jednotnosti v klasifikácii ekonomických vied;

— ich dôležitosť je aj v tom, že autor nemohol vychádzať zo žiadneho jestvujúceho vzoru klasifikácie, pretože žiadny úplný klasifikačný systém ekonomických vied dovtedy neexistoval.

Používanie *Tabuliek* umožní takto v širokom meradle jednoduché a prehľadné využívanie bibliografií, katalogizačných lístkov a vôbec ekonomických materiálov, klasifikovaných podľa nich.

Okrem *Tabuliek* autor zostavil aj 5 dielov *Slovného ukazovateľa*. Jeho celkový rozsah je vyše 40 000 hesiel na takmer 2500 stranách. I. časť *Ukazovateľa* obsahuje okrem slovenského úvodu, kde autor vysvetľuje spôsob zostavenia, zásady zostavovania, problémy, ktoré bolo treba riešiť a pod., aj ruskú, anglickú, nemeckú a francúzsku verziu.

Tabuľky aj *Ukazovateľ* sú prieskumovou verziou, ktorú chce autor doplniť a upraviť podľa návrhov a pripomienok používateľov na definitívnu verziu. Toto mimoriadne dielo v oblasti klasifikácie ekonomických a pomocných vied si možno objednať v Ústrednej ekonomickej knižnici Bratislava, Palisády 36.

Príručka právnych predpisov pre knižnice a informačné strediská VTEI

Právne predpisy, platné pre knižnice a informačné strediská VTEI boli v minulosti a sú aj dnes publikované spolu s inými všeobecne platnými a špeciálnymi právnymi predpismi v oficiálnych právnych publikáciách a len sporadicky boli vydávané ako separáty. Knižnice majú síce k dispozícii autentické texty právnych predpisov v zbierkach zákonov, vo vestníkoch, zvestiach a pod., ale tieto pramene predstavujú niekoľko desiatok objemných zväzkov. Cesta vyhľadávania potrebného predpisu je preto veľmi zdĺhavá. Z týchto dôvodov sme sa rozhodli pripraviť *Príručku právnych predpisov pre knižnice a informačné strediská VTEI*. Našou snahou bolo pomôcť pracovníkom knižníc a informačných stredísk VTEI zachovávať socialistickú zákonnosť a správne informovať používateľov služieb knižníc a informačných stredísk VTEI.

Knižnice a informačné strediská VTEI dostávajú v súčasnosti do rúk 1. zväzok *Príručky*, ktorá obsahuje autentické texty právnych predpisov, uverejnených v zbierkach zákonov, vo vestníkoch, zvestiach

a pod. I keď materiál pripravovaný pre tlač od roku 1960 bol postupne triedený, predsa do konca roku 1970, keď bola *Príručka* uzavretá, zostalo ešte toľko materiálu, že z pôvodne plánovaného jedného zväzku vzrástol na tri zväzky.

Prvý zväzok príručky, ktorý práve vyšiel, obsahuje:

I. časť — Knihovníctvo, archívniectvo.

II. časť — Veda, kultúra, osveta.

III. časť — Vedeckotechnické a ekonomické informácie a tlač.

Druhý zväzok bude obsahovať:

IV. časť — Práce a mzdy, literárna, vedecká a umelecká činnosť.

V. časť — Vzdelávanie, vyznamenania.

Tretí zväzok bude mať tento obsah:

VI. časť — Riadenie a správa (Národohospodárske plánovanie, Účtovné zásady, Kontrola — revízia a pod.).

Záujemcom, ktorí sa už prihlásili, posielame *PRÍRUČKU* priamo. Ďalší si ju môžu objednať. Objednávky posielajte na adresu: Ústredná ekonomická knižnica, Bratislava, Palisády 36.

СОДЕРЖАНИЕ

Из Общего собрания Словацкого экономического общества	
Ладислав Рендош, К некоторым вопросам экономической мысли во 2. половине шестидесятых лет	105
Ян Зерван, Социалистическое развитие Словакии	118
Ян Кукель и колл., Развитие чехословацкой экономики в современном этапе научно-технической революции	127
Андрей Лантай, Задачи экономической науки при усовершенствовании планомерного управления	143
Главное содержание сообщения Главного комитета СЭС, которое исполнил проф. Штефан Геретик на Общем собрании Словацкого экономического общества	155
Статьи	
Карол Влахинский, Прибыль как категория экономики предприятия	166
Дискуссия	
Йозеф Кубачка, Оценка предыдущего развития сельскохозяйственного налога (К приготавливаемой реформе налога)	182
Рецензии	
Й. Г. Фейгин, Ленин и социалистическое размещение производительных сил — З. Славикова	199
С. С. Клаасен, L'équipement social dans la croissance économique régionale — С. Лаиферова	202
Сообщения	
Конференция по руководствию запасов (Л. Унчовский)	205
Сообщения Центральной экономической библиотеки	206

CONTENTS

From the Plenary Session of the Slovak Economic Society	
Ladislav Rendoš, Some Aspects of Economic Thinking in the Second Half of the Sixties	105
Ján Zervan, Socialist Development of Slovakia	118
Ján Kúkeľ et al., Development of Czechoslovak Economics at the Present Stage of the Scientific-Technical Revolution	127
Andrej Lantay, Approaches of the Economic Science in Improving Planned Management	143
Essential Content of the Report of the Principal Committee of SES Read by Prof. Štefan Heretik at the Plenary Session of the Slovak Economic Society	155
Articles	
Karol Vlachynský, Profit as a Category of Enterprise Economics	166
Discussion	
Jozef Kubacka, Assessment of the Development Thus Far of Agricultural Tax (Discussion on the Forthcoming Taxation Reform)	182
Book Reviews	
J. G. Fejgin, Lenin and a Socialist Distribution of Production Forces — Z. Sláviková	199
S. S. Klaasen, L'équipement social dans la croissance économique régionale — S. Laiferová	202
Reports	
Conference on Management of Stares (L. Unčovský)	205
Reports of the Central Economic Library	206

Autori článkov: Ladislav Rendoš, prof., dr., CSc., rektor Vysokej školy ekonomickej v Bratislave — Ján Zervan, prof., Ing., CSc., riaditeľ Ústavu pre výskum financií v Bratislave — Ján Kúkeľ, doc., Ing., CSc., riaditeľ Ekonomického ústavu SAV v Bratislave — Andrej Lantay, JUDr., CSc., vedúci vedecký pracovník Ekonomického ústavu SAV v Bratislave — Štefan Heretik, prof., dr., DrSc., vedúci vedecký pracovník Ekonomického ústavu SAV v Bratislave — Karol Vlachynský, doc., Ing., CSc., Vysoká škola ekonomiclá v Bratislave — Jozef Kubáčka, JUDr., samostatný odborný pracovník-špecialista Ekonomického ústavu SAV v Bratislave

Z OBSAHU čísla 3/XX/1972

A. Arakeľan, Zisk v socialistickej ekonomike

Marlen Michajľovič Makejenko, Sociálno-ekonomické otázky poľnohospodársko-priemyselných komplexov v ZSSR

Jan Iša, K niektorým teoretickým a metodologickým problémom marxistickej analýzy monopolu

Richard Outrata, Teoretické koncepcie oblastného rozvoja a metodológia dlhodobého výhľadu odvetvovej štruktúry oblastí

Ivan Šujan, Metódy odhadu parametrov v komplexných ekonometrických modeloch

Mária Križková, Kybernetický aspekt v riadení zložitých viacúrovňových ekonomických systémov

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied, ročník XX, 1972, číslo 2. — Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. — Hlavný redaktor Andrej Lantay, tajomníčka redakcie Hana Smilková. — Tlačia: Tlačiarenské závody Pravda, závod Bratislava. — Výmer PIO č. 9263/50-III/2. — Rozširuje poštová novinová služba. — Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo nám. 48, Bratislava. — Časopis možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. — Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Gottwaldovo nám. 48, Bratislava. — Celoročné predplatné Kčs 80,—, jednotlivé čísla Kčs 8,—.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1972